

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра теоретичної та практичної психології

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Збірник наукових праць за матеріалами І-ї студентської
регіональної конференції
(м.Житомир, 15 грудня 2017 року)

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2017

УДК 377.3:364.446

ББК 74.5

А 43

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського
державного університету імені Івана Франка
від 26 грудня 2017 року (протокол №6)*

Рецензенти:

Батраченко І. Г. – доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки та психології університету імені Альфреда Нобеля.

Якимчук І.П. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Бутузова Л.П. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць за матеріалами І-ї регіональної студентської конференції (м. Житомир, 15 грудня 2017 року) / Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук / М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І.Франка, соц.-псих. факультет. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – 162 с.

У збірнику подано наукові праці учасників регіональної студентської конференції, яка відбулася 15 грудня 2017 року в м. Житомирі на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка за ініціативи кафедри теоретичної та практичної психології. Збірник адресовано молодим науковцям, студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними науковими досягненнями, проблемами і перспективами в психології та педагогіці.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

©Автори публікацій

©Кафедра теоретичної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка, оригінал-макет, 2017

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

1.	Безверхня Катерина. Психологічні особливості протікання адаптаційної кризи подружжя	6
2.	Бовсуновський Олександр. Особливості взаємозв'язку між рівнем самооцінки та депресії.....	8
3.	Божук Інна. Способи попередження сімейних конфліктів: теоретичний аналіз.....	10
4.	Бродовська Аліна. Розвиток групової згуртованості молодших школярів в умовах соціально-психологічного тренінгу.....	13
5.	Буравський Віталій. Відображення у літературних творах індивідуальних стилів поведінки в конфліктах їхніх авторів	15
6.	Гарбовська Інна. Гендерні відмінності в уявленнях про вродливу жінку.....	18
7.	Журавльова Лариса, Буніс Алла. Образ українця у свідомості старших школярів.....	23
8.	Каранюк Юлія. Особливості страхів дітей молодшого шкільного віку.....	27
9.	Кирильчук Інна, Грабовець Анна. Стратегії прийняття рішень юнаків у простих та нестандартних ситуаціях за обмежений період часу.....	31
10.	Ковтун Валентина. Особливості психологічного благополуччя на різних етапах онтогенезу.....	35
11.	Котлярська Каріна. Види емоційних реакцій на соціальну рекламу.....	37
12.	Кубайчук Ольга. Особливості самоактуалізації у студентів-бакалаврів.....	40
13.	Левченко Ілона. Гендерні особливості копінг-стратегій військовослужбовців із різним рівнем стресостійкості....	44
14.	Лобода Ольга. Психологічні особливості прокрастинації студентів гуманітарних спеціальностей..	46
15.	Лойко Наталія. Формування психологічної готовності жінки до материнства.....	49
16.	Марчук Катерина. Теоретичні основи дослідження ролі сім'ї у формуванні творчої обдарованості особистості...	52
17.	Марчук Анна. Психологічний аналіз сімейних цінностей гетеросексуальних людей та людей із ЛГБТ-спільноти.....	55
18.	Мельник Ольга. Особливості самоактуалізації особистості як фактор формування політичних	59

	орієнтацій в період ранньої дорослості.....	
19.	Мирончук Едуард. Вивчення психологічних причин татуювання.....	62
20.	Мирончук Інна. Аналіз психологічних причин агресивності у підлітковому віці.....	66
21.	Огороднік Марія. Порівняльний аналіз навчальної мотивації студентів державної та контрактної форми навчання.....	70
22.	Омельчук Ніна. Дослідження життєвих цінностей старшокласників.....	73
23.	Ткачук Ольга. Психологічні особливості образу коханої людини (на прикладі одружених чоловіків).....	76
24.	Турчук Мирослава. Теоретичний аналіз проблеми мотивації особистості.....	80
25.	Чупріна Світлана. Прикладні аспекти психології особистісного зростання.....	83
26.	Шкодич Богдан. Психологічні фактори радикальної політичної поведінки студентів.....	87

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

27.	Бовсунівська Антоніна. Особливості міжособистісних стосунків із класом у підлітків з благополучних і неблагополучних сімей.....	90
28.	Березовська Наталія. Технологія роботи соціального працівника із сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах.....	92
29.	Вигівська Оксана. Ціннісні орієнтації в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія».....	95
30.	Герасименко Антоніна. Професійна ідентичність як складова особистісного становлення студентів напряму «Соціальна педагогіка. Практична психологія».....	97
31.	Герасимчук Богдана. Система діяльності соціальних закладів Великої Британії та України: порівняльний аспект.....	100
32.	Дорошенко Дарія. Психологічний аналіз стратегій спілкування та особливостей переживання самотності в юнацькому віці.....	102
33.	Михаліцька Альона. Емоційна компетентність як фактор особистісного зростання майбутнього соціального педагога та психолога.....	104
34.	Супрунчук Аліна. Арт-терапевтичні технології в соціально-педагогічній роботі.....	107
35.	Павленко Богдана. Поняття соціальної активності.....	111

36.	Поліщук Катерина. Соціальна робота з сім'єю та дітьми в Німеччині.....	115
37.	Сюгай Інесса. Технології соціально-педагогічної роботи з подолання соціального сирітства в Україні.....	118
38.	Шевчук Вікторія. Інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи соціального педагога ЗНЗ.....	120

ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

39.	Біденко Олег. Фізична терапія спортсменів з травмами плечового суглоба.....	125
40.	Бондар Дар'я. Вплив зовнішнього середовища на розвиток особистості студента – майбутнього соціального педагога.....	127
41.	Волинець Тетяна. Ефективність використання психокорекційної програми для покращення адаптації учнів-п'ятикласників до нових навчальних умов.....	131
42.	Ляхович Ірина. Акметехнології як засіб особистісного та професійного зростання.....	136
43.	Хом'якова Олена. Психологічні особливості стресостійкості осіб, схильних до ризикованої поведінки.....	139

ТВОРЧІСТЬ У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

44.	Войцехівська Юлія. Стратегіальні тенденції творчості школярів із вадами зору в умовах стигмації.	143
45.	Горб Ольга. Творчий потенціал у системі розвитку творчої особистості.....	146
46.	Оксаніч Лілія. Ефективність використання методики арт-терапії в роботі з девіантними підлітками.....	149
47.	Осіпова Анастасія. Теоретичний аналіз проявів копінг-стратегій молодими письменниками у літературній творчості.....	152
48.	Хохлова Ксенія. Порівняльний аналіз образу України в етнічній свідомості молодших школярів і підлітків	154
49.	Шкроб Юлія. Теоретичні засади розвитку літературної обдарованості.....	159

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ АДАПТАЦІЙНОЇ КРИЗИ ПОДРУЖЖЯ

Безверхня Катерина Олегівна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. псих.наук,

доц. **Котлова Людмила Олександрівна**

Перші роки спільного життя подружжя – це початковий етап сімейного циклу, період формування індивідуальних вмінь для спілкування, підбір цінностей та вибір суспільної позиції. Простіше кажучи, це стадія, на якій відбувається пристосування подружжя один до одного.

Вступивши в шлюб, молоді люди мають сформувати нові відносини з новими родичами, зрозуміти, які традиції потрібно зберегти; навчитись встановлювати сімейні границі і розподіляти ролі та інше. На основі цього можуть з'являться проблеми в подружньому житті.

Вміння молодого подружжя долати повсякденні труднощі є одним із факторів ефективності їхньої шлюбно-сімейної адаптації та стабільності шлюбу. Специфіку поведінки молодого подружжя вивчають Т.Л.Крюкова, М.В. Сапоровська та О.В.Куфтяк; основами сімейного життя займається І. В. Гребеніков; ґрунтовно описують психологію сімейних криз Н.І. Оліфірович, Т.А. Зінкевич-Куземкіна, Т.Ф. Велент.

Труднощі можуть виникати в різні періоди сімейного життя, адже кожен віковий період ставить перед людиною комплекс вправ, виконання яких змінює структуру її взаємовідносин з навколишньою дійсністю, виводить на новий рівень пізнання та вчить новим способам поведінки в шлюбі. Вікові кризові стадії є невід'ємними елементами життєвого шляху сім'ї тому й визначають її становлення [1, 23].

Першою віковою кризою в подружжя є «адаптаційна криза», яка має ряд особливостей. Як зазначає Федоренко Р. П. «подружжя адаптація» – складне утворення, яке визначається за такими параметрами: рівень згоди партнерів з питань сімейного життя та побуту; поділ праці в сім'ї; кількість конфліктних ситуацій; рівень задоволення потреб партнерів, переживання щастя та інше [3, 21].

На думку Помиткіної Л.В., процес адаптації ставить перед собою такі завдання: формування структури сім'ї; розподіл ролей між

чоловіком і дружиною; формування загальних сімейних цінностей [2, 65] .

У психологічній літературі визначають рольову і міжособистісну адаптацію:

- рольова адаптація – залежить від узгодженості і зміни уявлень в залежності від взаємних рольових очікувань;
- міжособистісна адаптація – сукупність духовної, психологічної і сексуальної адаптації [2, 65].

Адаптаційна криза залежить від двох компонентів. Першим компонентом є пристосування до шлюбного партнера, до його звичок, засобів спілкування, до особливостей репродуктивного життя тощо. Другим компонентом є пристосування до вимог сімейного життя. Це питання є невід'ємним від сумісності подружжя у шлюбній парі.

Сімейна сумісність обґрунтовується як здатність та вміння членів сім'ї узгоджувати свої дії, оптимізувати взаємостосунки в різних областях й видах спільної діяльності. Прикладів цього багато: сексуальна несумісність може стати причиною постійних конфліктів, що в кінцевому результаті можуть привести до розлучення; психологічна несумісність, тобто несумісність темпераменту та характеру, може впливати на емоційно-психологічний клімат в сім'ї; узгодженість функціонально-рольових очікувань, а саме розподіл серед подружжя ролей, ефективність яких буде впливати на благополуччя та стабільність сім'ї; ціннісно-орієнтаційна єдність, узгодження інтересів та потреб кожного із партнерів, а також особистісна й соціальна сумісність, а саме готовність фінансово забезпечувати сім'ю, готовність народжувати та виховувати дітей, та відчуття обов'язку як невід'ємний компонент соціальної та особистісної сумісності [2, 66-72].

Завершення адаптаційної кризи має сформувати у подружжя гармонійні шлюбно-сімейні стосунки, а саме: здорову емоційну сферу подружніх стосунків, високий ступінь прихильності; подібність уявлень, бачень себе та партнера; однакову модель спілкування у партнерів, сексуальну й психофізіологічну сумісність; загальний культурний рівень, ступінь психічної й соціальної зрілості партнерів, збіг систем цінностей чоловіка й жінки.

Отже, з моменту створення сім'ї формується адаптаційна криза, що несе з собою велику кількість труднощів та проблем. Вона залежить від матеріального, психологічного й соціально-психологічного характеру. В залежності від того, наскільки ефективно проходить сімейна адаптація, можна говорити про стабільність молодого шлюбу. Ефективність адаптації залежить від низки факторів: вимоги соціального середовища, вміння

спілкуватись, співпрацювати, співчувати, контролю відчуттів та емоцій; вміння партнерів регулювати відносини.

Список використаних джерел

1. Поліщук В. М. Психологія сім'ї: навчальний посібник / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С. А. Поліщук. – м. Суми: Університетська книга, 2009. – 282 с.
2. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / Л. В. Помиткіна, В. В. Злагодух, Н. С. Хімченко, Н. І. Погорільська. – м. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
3. Федоренко Р. П. Психологія молодшої сім'ї і сімейна криза / Р. П. Федоренко. – Луцьк: Моногр.Луцьк:РВВ «Вежа» Волин.держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 168 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ
САМООЦІНКИ ТА ДЕПРЕСІЇ**

Бовсуновський Олександр Миколайович

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. псих. наук,
доц. **Гавриловська Ксенія Петрівна**

Депресія є одним із найбільш розповсюджених психічних розладів сьогодення. Чинником, що провокує депресію, часто є саме сучасне життя: скрутне матеріальне становище, проблеми на роботі та в сім'ї тощо. Подібні проблеми виникають в житті кожної людини, і кожен мусить якимось їх вирішувати. Більшості людей вдається успішно вирішувати дані проблеми, але іноді людина вважає, що вона не здатна змінити існуючий стан речей. Тому такі люди знаходять затишок у бездіяльності: вони втрачають інтерес до оточуючого світу, життєву енергію, бажання та здатність щось змінювати.

Даною проблемою займалися такі вчені: А. Бек (досліджував причини виникнення депресії та способи її лікування, запропонував когнітивну тріаду, яка охоплює негативні відчуття, що відносяться до актуальних і перспективних категорій при оцінці Я) [1]; Ж. Котар (описав синдром нигілістичного марення) [3]; Е. Крепелін (описав інволюційну депресію та ввів таке поняття як біполярний афективний розлад) [2]; З. Фрейд (описав виникнення депресії з точки зору психоаналізу та її взаємозв'язок із Я) [4]; М. Шеєр та К. Карвер (запропонували кібернетичну модель самосвідомості в якій надавали важливість "Я – фокусуванню" та вважали, що хворі на депресію схильні до самофокусування) [7]; А. Елліс (заснував раціонально - емотивну терапію, психотерапевтичну школу, основною метою якої є корекція ірраціональних думок та

упереджень і спричинених ними негативних емоційних переживань. Він вважав, що причиною депресії є неправильне, ірраціональне та нереалістичне мислення) [5]; Л. Рема (на його думку, причиною депресії є специфічне самоставлення, що спричиняє патологічне прагнення до самопокарання за прорахунки, невдачі) [6] та ін. Незважаючи на велику кількість проведених досліджень, проблема депресії досі є актуальною, зокрема, мало дослідженим залишається зв'язок між депресією та рівнем самооцінки.

Для проведення дослідження було обрано дві стандартизовані методики: шкала депресії Бека – II, методика Дембо-Рубінштейна, які дозволять визначити ступінь виразності депресивного розладу та рівень самооцінки досліджуваного.

Дослідження проводилося з особами, які проходять психотерапевтичне лікування від депресії: всього 16 осіб, з них 7 жінок та 9 чоловіків. У ході дослідження було отримано результати, які представлені в гістограмі (див. Рис. 1).

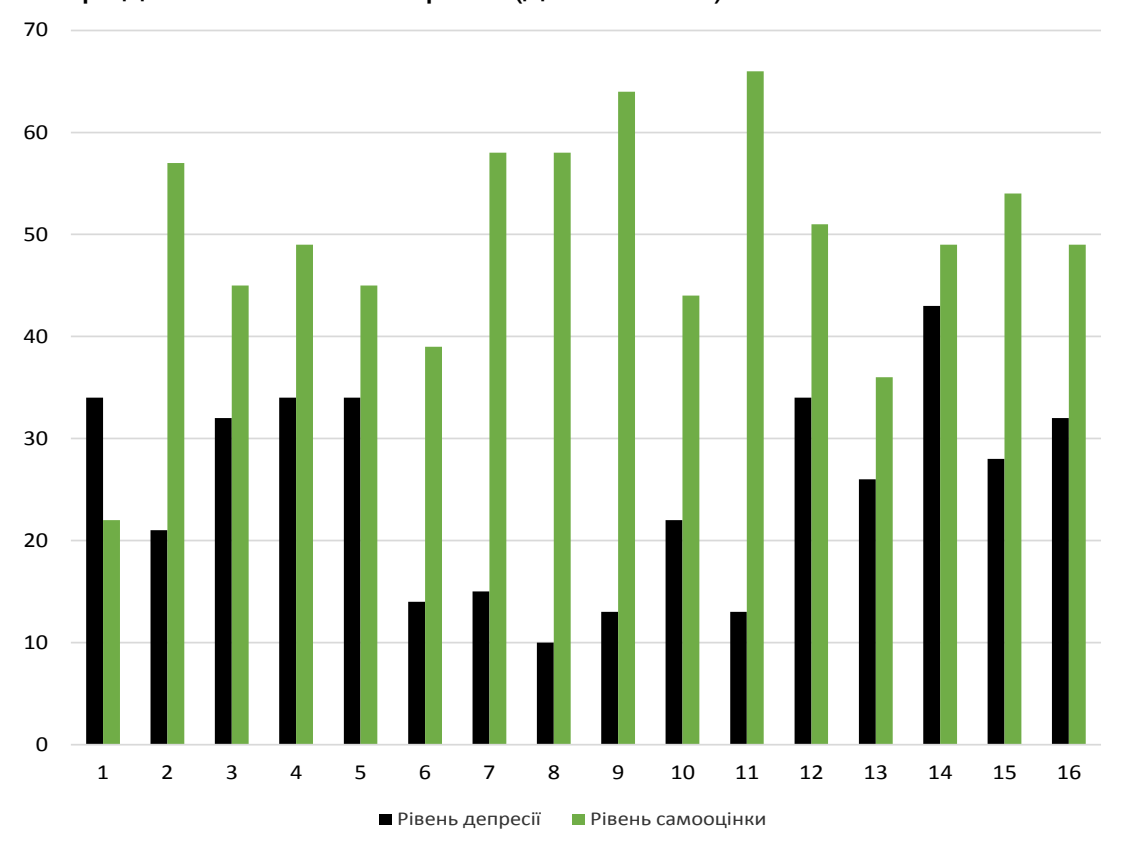

Рис. 1. Результати дослідження рівня депресії та рівня самооцінки

Можна помітити на гістограмі, що досліджувані мають різний рівень самооцінки: більшість має середній рівень, а інші – низький. Рівень депресії: у 44% досліджуваних встановлено тяжку депресію, у 25% – помірну депресію, у 12% – легку депресію та у 19%

зафіксовано фактичну відсутність депресії. Після цього, на основі отриманих результатів, був підрахований коефіцієнт кореляції Пірсона, який становить -0,55, що свідчить про сильний обернений зв'язок між рівнем депресії та рівнем самооцінки. Тобто, ми можемо припустити, що у людей з високим рівнем самооцінки є малоімовірним високий рівень депресії. Отже, в результаті проведення цього дослідження з цією конкретною вибіркою, було доведено: чим вищий рівень самооцінки, тим нижчий рівень прояву депресивного розладу.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні чинників формування суб'єктивного відчуття щастя, що є протилежним депресивному стану.

Список використаних джерел

1. Бек А., Раш А., Шо Б., Эмери Г. Когнитивная терапия депрессии. — СПб.: Питер, 2003. — 304 с. — (Золотой фонд психотерапии). — 3000 экз.
2. Крепелин Э. Введение в психиатрическую клинику / Э. Крепелин; Послесл. С. А. Овсянников. — М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2004. — 493 с.
3. Стоименов Й. А., Стоименова М. Й., Коева П. Й. и др. Психиатрический энциклопедический словарь. — К.: МАУП, 2003. — С. 456. — 1200 с.
4. Фрейд З. «Печаль и меланхолия» / Психология эмоций. Тексты /Под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984.
5. Эллис А., Драйден У. Практика рационально-эмоциональной поведенческой терапии / Пер. С англ. Т. Саушкиной. - 2-е изд. - СПб.: "Речь". 2002. - 362 с.
6. Rehm, L. P., Kaslow, N.J. & Rabin, A. S. (1987). Cognitive and behavioral targets in a self – control therapy program for depression. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 55, 60-67.
7. Scheier, M. & Carver, C. (1977). Self-Focused Attention and the Experience of Emotion: Attraction, Repulsion, Elation, and Depression. Journal of Personality and Social Psychology, 35, 625-636

СПОСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Божук Інна Геннадіївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теоретичної та практичної
психології **Марчук Катерина Анатоліївна**

Людські стосунки неможливо уявити без зіткнення ідей, життєвих позицій, цілей, виникають розбіжності думок і різного роду суперечності, що нерідко переростають у конфлікти. Сімейні конфлікти різноманітні. Це і конфлікти всередині подружжя, між батьками, дітьми, конфлікти між представниками молодшого та

старшого покоління. Конфлікти в сім'ї між її членами виникають з приводу виконання сімейних обов'язків, психологічних протиріч, різних підходів до розуміння сімейних цілей і завдань розвитку кожного покоління, системи сімейних цінностей.

Дослідженням проблеми конфлікту у різний час займалися Ю. Є. Алешина, А. В. Черніков, Є.В. Юркова, Д. П. Зеркін, М. С. Вершинін, В.В. Бойко, С. М. Ємельянов, Л. А. Петровська, Т. С. Яценко, Н. І. Пов'якель, Г. А. Кошонько та ін.

Оскільки сім'я постійно перебуває у процесі розвитку, конфліктні ситуації у сімейному середовищі неминучі. Причини, які найчастіше призводять до сімейних конфліктів: байдуже ставлення до турбот та проблем протилежної статі, неправильне відношення та розуміння сексуальних потреб, зовнішня чи внутрішня непривабливість. Сімейні конфлікти є однією із найпоширеніших форм конфліктів. За оцінками конфліктологів, у 80–85% сімей відбуваються конфлікти.

Сімейним конфліктом, як правило, вважають різке загострення суперечностей двох членів сім'ї, відстоювання ними своєї думки у процесі розв'язування певної проблеми, яка є особистісно значимою для кожного учасника сімейного конфлікту. Сімейні (подружні) конфлікти є одним із конкретних випадків конфлікту між чоловіком і жінкою, тобто ґендерного конфлікту.

Стратегії поведінки в конфлікті сімейному практично не відрізняються від відомих стратегій вирішення інших конфліктів: пристосування, конкуренція, компроміс, уникнення, співпраця, описаних К.Томасом, [4], однак у подружній ситуації набувають, природно, певної специфіки. Всі вказані моделі поведінки (пристосування, конкуренція, уникнення) є непродуктивними та ведуть до негативного результату. Лише співпраця та інколи компроміс є стратегіями, коли обидві сторони будуть у виграші або хоча б не в програші.

На конфліктність сімейної пари впливають також і перші два кризові періоди в розвитку сім'ї, котрих зазнає кожне подружжя. Серед них виділяють перший рік подружнього життя, який характеризується пристосуванням один до одного, зокрема, у сексуальному житті; адаптацією, коли двоє людей починають сприймати себе як «Ми». Складність періоду в тому, що первинна закоханість зникає, і двоє молодих людей постають один перед одним такими, які вони є насправді. Саме у перший рік сімейного життя процент розлучень досягає 30 %.

Є. В. Юркова та І. С. Кленіна вважають, що ґендерні конфлікти, в переважній більшості, викликані потребою у перерозподілі традиційних жіночих та чоловічих ролей [5]. Розуміння шлюбу чоловіком та жінкою, як відомо, дуже відрізняється. Ґендерні особливості сприйняття шлюбу й, відповідно, сімейних ролей та

очікувань у ньому, на думку І. С. Кона [6], напряду пов'язані з чоловічим та жіночим Я-образом, Я-концепцією. Вчений стверджує, що чоловічий Я-образ складається, здебільшого, з інформації про значення «Я» у трудових, ділових, професійних, спортивних та інтимних сферах. Молоді чоловіки здатні переоцінювати свої здібності, чи то на рахунок статусу у групі, чи особистих здібностей. Завищена самооцінка допомагає чоловікам відповідати стереотипу маскуліності. А молоді жінки у Я-образі відображають здебільшого те, наскільки вони привабливі. Жіноча самооцінка здебільшого є досить скромною та реалістичною.

І.В.Головнєва [3] дослідила моделі поведінки в сім'ях, де об'єктивно відбулися зміни традиційних внутрішньо сімейних ролей подружжя та, відповідно, обов'язків. Об'єктом її дослідження стали сім'ї, в яких за певних причин дружина виконує чоловічі ролі. Дослідник виокремила такі моделі поведінки подружжя, з об'єктивними змінами традиційних внутрішньо сімейних ролей та обов'язків. А саме:

- жінка – головний (а інколи й єдиний) «добувач» в сім'ї, при цьому одночасно виконує і домашні жіночі обов'язки.

- жінка – головний (а інколи й єдиний) «добувач» в сім'ї, а її домашні обов'язки перерозподілені всередині родини.

І. В. Головнєва зазначає: «Жорстко дихотомічна диференціація ролей в сім'ї породжує як міжособистісні, так і внутрішньо особистісні конфлікти, пов'язані з неможливістю сприйняття себе або свого партнера в нетрадиційній, з точки зору ґендерної стереотипізації, ролі» [3,с.15]. Дослідниця дійшла висновку, що чим більше значення у Я-концепції людини має особистісна ідентифікація, тим менше людина підпадає під вплив ґендерних стереотипів та тим більшою мірою здатна до адекватної поведінки, що заздалегідь запрограмована на незалучення людини в ситуацію внутрішньо особистісних конфліктів [3].

Дослідження Т. В. Андреевої [1] наводять цікаві фактори моделювання чоловічого Я-образу здебільшого у сферах: «робота», «любов», «пізнання», з одночасним ігноруванням сфери, що пов'язана з сімейними ролями. Натомість жіночий Я-образ здебільшого формується навколо сфер: «любов», «сім'я», «діти», «матеріально забезпечене життя».

П. П. Горностай [7] виділив основні групи чинників, протиставлення яких веде до виникнення конфлікту. Серед них:

- 1) організаційні (рольові стереотипи чи соціально прогнозовані рольові позиції);

- 2) міжособистісні (взаємні рольові очікування, стилі взаємодії);

- 3) особистісні (цінності, мотиви чи переживання людини).

Сімейні конфлікти зазвичай мають негативну роль для кожного члена сім'ї, тому досить важливо знати шляхи їх вирішення. В.М. Дружинін виділяє саме таку класифікацію [5]:

- формування психолого-педагогічної культури, знань основ сімейних відносин (в першу чергу це стосується подружжя);
- виховання дітей з урахуванням їх індивідуально-психологічних і вікових особливостей, а також емоційних станів;
- організація родини на повноправних засадах, формування сімейних традицій, розвиток взаємодопомоги, взаємної відповідальності, довіри і поваги;
- формування культури спілкування.

Отже, сімейні конфлікти існують стільки, скільки існують сім'ї. Сімейний конфлікт розглядається як спосіб вираження і вирішення протиріч, які лежать в основі розвитку дуже складної системи, під назвою сім'я. Коли люди думають про конфлікт, вони найчастіше асоціюють його з такими поняттями, як агресія, суперечки, погрози, ворожість та ін. Конфлікт – явище здебільшого деструктивне, тому його треба по можливості уникати або, як тільки він виникне, негайно вирішити.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Семейная психология / Т.В. Андреева. – СПб., 2005. – 248с.
2. Андреева Г.М. Взаимосвязь общения и деятельности / Г.М. Андреева, Я. Янушек // Общение и оптимизация совместной деятельности. – М., 1985.
3. Головнева И.В. Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты / И.В.Головнева // Практична психологія та соціальна робота. – 2006, С. 12-16.
4. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н.В.Грушина. – СПб., 2000.
5. Дружинін В.М. Психологія сім'ї / В.М.Дружинін. – М.: КСП, 3 вид., 2008.
6. Кон И. С. Сексология / И.С.Кон. – М.: Изд.центр «Академия», 2004. – 384с.
7. Левкович В. П. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов / В.П.Левкович // Психол. журн №3. – 1985.

РОЗВИТОК ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Бродовська Аліна Вікторівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. псих.наук,

доц. **Котлова Людмила Олександрівна**

Учнівський колектив відіграє важливу роль у житті кожного учня. Перш за все, в його рамках задовольняється природна потреба учнів у спілкуванні і навчальній взаємодії, в приналежності до групи.

Дуже важливою характеристикою будь-якого учнівського колективу є те, наскільки він є згуртованим. Згуртованість виражається в єдності поглядів, думок, цілей членів колективу, наявності симпатії між членами колективу. Адже, у згуртованих групах краще досягаються спільні цілі і учням комфортніше перебувати в такому колективі.

Проте, досить часто трапляється так, що згуртованість колективу може бути на низькому рівні, що проявляється у негативному ставленні один до одного, великої кількості мікрогруп, відсутності спільних цілей і т.д. Для того, щоб група учнів стала згуртованим колективом, необхідно подолати всі етапи формування колективу, що може тривати роками. Проте, цей процес можна пришвидшити за допомогою соціально-психологічного тренінгу, який спрямований на поліпшення згуртованості в колективі.

Метою нашого дослідження було перевірити ефективність впливу соціально-психологічного тренінгу на рівень згуртованості.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези, нами було обрано такі методики дослідження: методика «Визначення індексу групової згуртованості» (К. Е. Сішора) [3, 126], методика «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В.С. Івашкіна, В. В. Онуфрієвої) [3, 130], опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха [2, 206-207] та проєктивна методика «Мій клас» (Л. А. Байкової) [1].

Нами було сформовано дві групи досліджуваних: експериментальна та контрольна. За методикою «Визначення індексу групової згуртованості» (К.Е.Сішор) в експериментальній групі було виявлено середній рівень згуртованості, а за методикою «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В.С. Івашкін, В. В. Онуфрієва) – він є низьким.

З метою визначення ступеня задоволеності шкільним життям, ступеня конфліктності та ступеня згуртованості класу ми обрали методику «Мій клас» (Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха). Були отримані наступні результати: ступінь задоволеності шкільним життям – середній, ступінь згуртованості – середній, ступінь конфліктності – теж середній.

В контрольній групі показники рівноцінні експериментальній. Учні експериментальної групи брали участь у соціально-психологічному тренінгу, який був спрямований на розвиток групової згуртованості.

Соціально-психологічний тренінг був спрямований на підвищення рівня згуртованості учнівського колективу: налагодження доброзичливих стосунків між членами групи, знаходження подібностей в учасників групи для поліпшення взаємодії між ними,

формування почуття довіри один до одного, розвиток вміння працювати в команді.

Тренінгова програма була розрахована на 8 занять, що включала в себе ігри, релаксаційні та арт-терапевтичні вправи, які спрямовані на підвищення рівня згуртованості.

Очікувані результати від тренінгу: підвищення рівня групової згуртованості, покращення взаємостосунків між членами колективу.

Через деякий час, тобто після проведення соціально-психологічного тренінгу, ми провели повторне дослідження як в контрольній, так і в експериментальній групі.

Отже, було виявлено, що рівень згуртованості в експериментальній групі за трьома методиками виявився високим, лише за одною методикою «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В.С. Івашкін, В. В. Онуфрієва) – рівень згуртованості з низького став середнім.

Тоді, як в контрольній групі при ретесті особливих змін виявлено не було.

Для того, щоб статистично перевірити, чи відбулися зміни в експериментальній групі завдяки тренінгу – ми використали Т-критерій Стюдента для незалежних вибірок.

Як видно з результатів дослідження – є відмінності між контрольною та експериментальною групою.

Таким чином, наша гіпотеза підтвердилась, що спеціально організований соціально-психологічний тренінг сприятиме формуванню згуртованості дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Горбачева Е. И. Социально-психологические проблемы взаимодействия в группах и коллективах: Методическое пособие для студентов / Е. И. Горбачева. – Саранск, 1990. – С. 43-47.
2. Коробко С. Л. Работа психолога с младшими школьниками : методичний посібник / С. Л. Коробко. – К. : Літера, 2008. – 416 с.
3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490с.

ВІДОБРАЖЕННЯ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТАХ ЇХНІХ АВТОРІВ

Буравський Віталій Миколайович
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. філос. наук,
доцент **Пирог Ганна Володимирівна**

Конфлікти є невід'ємною частиною життя людей, з якою вони

стикаються регулярно. Конфлікти народжуються на ґрунті розбіжностей і суперечностей, можливість їх виникнення існує у всіх сферах життєдіяльності. Конфлікт як психологічне явище досліджувався в працях Л. М. Ємельяненко, І. Є. Ворожейкіна, Г. І. Козирева, М. В. Примуша та інших, психологічні питання поведінки індивідів в конфлікті розглядалися А. Я. Анцуповим, Н. В. Гришиною, К. Томасом, К. Хорні та іншими. Теорія К. Томаса щодо поділу стратегій поведінки в конфлікті на співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування та суперництво отримала широке визнання та поширення не тільки в наукових колах, але й в практиці.

На даний момент існує досить багато науково-психологічних досліджень конфлікту та поведінки під час перебування в ньому, але питання, як саме особистісні властивості співвідносяться із тією чи іншою поведінкою в конфліктних ситуаціях, залишається відкритим. Зокрема, проблема відображення в літературних творах індивідуальних стратегій поведінки їхніх авторів є недостатньо вивченою і потребує наукового осмислення.

Метою даного дослідження було дослідити психологічні особливості відображення стилів поведінки у результатах творчої діяльності осіб, що займаються літературною творчістю.

Щоб вивчити, яким чином у літературних творах відображаються індивідуальні стилі поведінки в конфліктах їхніх авторів, було використано методи: «Стилі поведінки в конфліктних ситуаціях» Томаса, методи вільних асоціацій на теми «Я в конфлікті» та «Яким би я хотів бути в конфлікті», частотний аналіз, контент аналіз літературних творів.

Літературна творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей літературної діяльності. До творчих результатів, як і до неврозу, на думку З. Фрейда, може привести боротьба індивіда з навколишньою дійсністю [7].

Емпіричне дослідження проводилося з 30 письменниками від 18 до 30 років, 15 чоловічої та 15 жіночої статі. Усі досліджувані мають докази причетності до літературно обдарованих людей в якості публікацій, виступів у громадських місцях і приналежності до літературних спілок.

За методом вільних асоціацій на стимул «Я в конфлікті» було отримано 600 асоціацій. За допомогою частотного аналізу було виокремлено двадцять найчастіше повторюваних асоціацій. Найбільш повторюваними виявились слова: агресивність – 19, впертість – 18, злість – 18, безкомпромісність – 16, ігнорування – 15, уникнення – 14, відвертість – 12, впевненість – 11, компроміс – 10, бійка – 9, аргументування – 9, врівноваженість – 9, розсудливість –

9, провокація – 9, креативність – 7, прогрес – 6, натхнення – 6, зміна світогляду – 5, старанність – 5, виснаження – 5.

За методом вільних асоціацій на стимул «Яким би я хотів бути в конфлікті» було отримано 600 асоціацій. За допомогою частотного аналізу було виокремлено двадцять найчастіше повторюваних асоціацій: переможцем – 18, спокійним – 16, лідером – 15, рішучим – 2, сильним – 12, ніжною – 6, жіночною – 6, агресивним – 6, вільним – 6, винахідливим – 5, впертим – 5, творчим – 5, злим – 5, стриманим – 5, розуміючим – 5, цілеспрямованим – 4, сміливим – 4, хитрим – 4, мужнім – 4, твердим – 3.

При порівнянні найбільш популярних асоціацій на «Я реальний» (агресивність, впертість, злість, безкомпромісність, ігнорування) та «Я бажаний» (переможець, спокійний, лідер, рішучий, сильний) помітне прагнення досліджуваних відійти від мало контрольованої емоційності до організованих домінантних форм поведінки в конфлікті. Відмінності між «Я реальним» та «Я бажаним» свідчать про дискомфорт переживання конфліктних ситуацій, адже досліджуваних не влаштовує їх реальна поведінка в конфліктних ситуаціях.

За допомогою контент-аналізу було проаналізовано по 2-3 поетичних твори кожного з досліджуваних. Письменники самі відбирали для аналізу свої вірші, які було створено не більш за півроку тому та в яких наявні конфліктна ситуація, антагоніст і протагоніст. Аналіз творів будувався на ключових фразах про антагоністів і протагоністів, які за змістом відповідають певним стратегіям поведінки в конфліктних ситуаціях. Наприклад, у поетичному творі «Віруючі»:

*Віруючі
Ходили до мене вони,
Ходили весь рік,
Про бога питали,
Я втік.*

– «втік» відповідає стратегії уникнення.

Дослідження показало, що прототипами протагоністів у 95% авторів є вони самі. 80% письменників наділяють протагоніста бажаними характеристиками поведінки в конфліктній ситуації, а 43% – антагоніста реальними. Найчастіше досліджувані (45%) обирають для протагоніста стратегію конкуренції, а 57% літераторів наділяють антагоніста стратегією, яка є домінантною у власної особистості.

Отримані результати демонструють, що найбільш притаманними для себе досліджувані вважають стратегії суперництва та уникнення, менш притаманними – стратегії компромісу та співробітництва. В уявленнях письменників конфлікт асоціюється з власними мало контрольованими емоціями, які

респонденти хотіли б змінити на переможні стратегії. Образ конфлікту включає в себе переважно конструкти, що відображають поведінкові прояви, і конструкти, що характеризують значення конфлікту для досліджуваних. Образ протагоніста літературному творі базується на бажаній поведінці в конфлікті та подається, переважно, як успішний, хоч він є егоїстичний.

Таким чином, проведене дослідження показало, що літератори компенсують власну нездатність послуговуватися бажаними стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях тим, що наділяють ними протагоністів в літературних творах.

Список використаних джерел

1. Білоус П. В. Психологія літературної творчості [Текст] : навчальний посібник / П. В. Білоус. – К. : Академвидав, 2014. – 214, [1] с.
2. Буравський, В. Психологічні особливості поведінки в конфліктних ситуаціях осіб, які займаються літературною творчістю // Психологічні дослідження : наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 8. / за ред. Л. П. Журавльової, Н. Ф. Портницької, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 19-21.
3. Ворожейкин И. Е. Конфликтология : Учебник. – М: ИНФРА-М, 2001. – 224 с.
4. Гришина Н. В. Психология конфликта. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.
5. Пирог Г., Буравський В. Психологічний аналіз уявлень письменників про конфлікт // «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» : збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2 / за ред. Л.П. Журавльової, В.О. Климчука, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 42-46.
6. Примуш М. В. Конфліктологія : Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 288 с
7. Зигмунд Фрейд. Основные психологические теории в психоанализе / перевод М. В. Вульф, А. А. Спектор. — М.: АСТ, 2006. — 400 с. — ISBN 5-17-036472-5;

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ В УЯВЛЕННІ ПРО ВРОДЛИВУ ЖІНКУ

Гарбовська Інна Леонідівна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м.Житомир

науковий керівник – канд.псих.наук,

доц. **Котлова Людмила Олександрівна**

На сучасному етапі розвитку суспільства можна відмітити збільшення кількості досліджень, присвячених ролі фізичної атракції, тобто зовнішньої привабливості або непривабливості, як факторів, що впливають на поведінку людей в різних сферах життя, а також факторів, які, в свою чергу, впливають на формування уявлень про «красу».

Загальновідомо, що на формування уявлення про певне явище впливають різноманітні чинники. Одним із значимих факторів, що впливає на формування уявлень людини, є культурне середовище. Це відбувається внаслідок того, що в кожній культурі панують свої звичаї, традиції, особливості, а відтак формується індивідуальний досвід людини. Так, наприклад, люди різних національностей можуть мати різне уявлення про одне і те ж саме явище.

Важливо також відмітити, що чоловіки та жінки мають різні погляди в оцінці «прекрасного». Більшою мірою це зумовлено тим, що їх оцінка орієнтована на різні природні та функціональні норми та стандарти.

Проблему особливостей вроди розглядали у своїх працях Д.Сінг, М.Тові, В.Свами, А.Гулига, А.Бодальова, В.Панферова, В.Лабунська, Д.Погонцева. Питання гендерних відмінностей емоційної сфери та математичних здібностей вивчали Ш.Берн; Є.Ільїн розглянув психофізіологічні гендерні відмінності у емоційній сфері, в здібностях, у поведінці; І.В.Грошев розглянув відмінності мовної поведінки чоловіків та жінок; І.С.Кон визначив загальні біологічні та психологічні гендерні відмінності; Т.В.Бендас розглядав гендерні відмінності у лідерстві; Е.Мойр та Д.Джессл окреслили відмінності психофізіологічного характеру та відмінності у здібностях, у відношенні до роботи. Також значний внесок у розвиток гендерної психології здійснили О.Вейнінгер, Г.Гейманс, С.Бем, К.Хорні, та інші.

Мета дослідження полягала у теоретичному та емпіричному вивченні гендерних та крос-культурних відмінностей в уявленнях чоловіків і жінок про «вродливу жінку».

Вибірка дослідження складала 100 осіб (25 дівчат-польок, 25 дівчат-українок, 25 юнаків-поляків, 25 юнаків-українців).

На сучасному етапі розвитку психології досить поширеними є психосемантичні дослідження, оскільки саме за допомогою психосемантичних методів можна проаналізувати різні форми існування значень в індивідуальній свідомості людини (образи, символи, символічні дії, а також знакові та вербальні форми).

Дослідження гендерних відмінностей до поняття «конфлікт» включало в себе 3 етапи:

1. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми і на основі цього – підбір методів дослідження, а також визначення вибірки досліджуваних.

2. Проведення дослідження за допомогою асоціативного експерименту та методики С.Бем.

3. Аналіз та інтерпретація результатів.

За допомогою асоціативного експерименту та методики С.Бем було досліджено гендерні відмінності в уявленнях про вродливу жінку.

Результати дослідження аналізувалися за 2 основними характеристиками: гендер та національність.

Отже, в дослідженні брали участь 100 осіб (50 українців та 50 поляків). Після проведення методики С.Бем було виокремлено 6 груп досліджуваних, результати яких аналізувалися та співставлялися в подальшому (рис. 1).

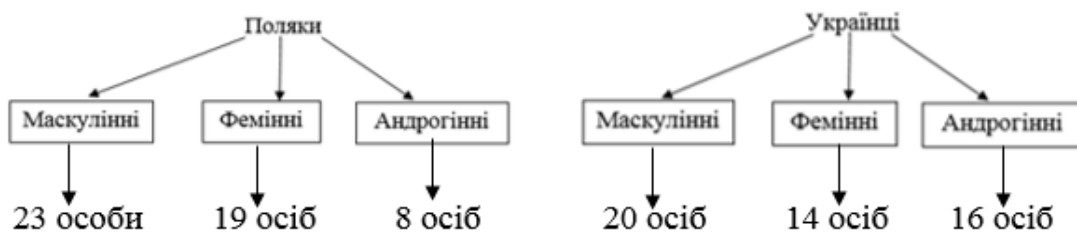

Рис. 1. Розподіл на групи досліджуваних

Якщо аналізувати гендерні відмінності в уявленнях про вродливу жінку між поляками, то ми можемо побачити наступне:

- поляки, що за соціальною статтю є маскулінними, вродливу жінку асоціюють із зовнішніми характеристиками (струнка, довге волосся, доглянута, довгі ноги, блондинка, усміхнена), із внутрішніми характеристиками (природня, ніжна, розумна, з почуттям гумору), із ознаками сексуальності (приваблива, пристрасна, сексуальна).

- фемінні поляки вродливу жінку асоціюють із зовнішніми характеристиками (струнка, довге волосся, гарний макіяж, довгі ноги, доглянута, гладка шкіра, гарна зачіска, приваблива), із характеристиками активності (весела, усміхнена, енергійна) та внутрішніми характеристиками (ніжна, впевнена, розумна).

- андрогінні поляки вродливу жінку асоціюють із зовнішніми характеристиками (струнка, красива, приваблива, висока, стильна), із ознаками освіченості (розумна, вихована, освічена) та з внутрішніми характеристиками (весела, незалежна, дбайлива, елегантна, лагідна, мила, приємна).

Підбиваючи підсумки за результатами поляків можна зазначити, що існують як спільні, так і відмінні ознаки у сприйманні вродливої жінки у поляків різного гендеру, а саме:

- у представників всіх гендерних груп виокремлювалася група зовнішніх характеристик, проте змістовне наповнення даної групи різне;

– також у всіх гендерних групах спостерігалися характеристики внутрішньоособистісні. Певні якості повторювалися у представників різного гендеру, певні якості були унікальними для кожного гендеру.

– важливо зазначити, що окрім спільних груп характеристик існують також відмінні, притаманні певному гендеру. Так, у маскулінних осіб зустрічаються характеристики вродливої жінки, пов'язані із сексуальним змістом; у фемінних осіб – характеристики активності; у андрогінних осіб – характеристики освіченості.

Варто зазначити, що розподіл на соціальну стать відбувся наступним чином: серед маскулінних осіб – 21 чоловік та 2 жінки, серед фемінних осіб – 18 жінок та 1 чоловік, серед андрогінних осіб – 5 жінок та 3 чоловіка (див. рис.2.)

Рис.2. Розподіл поляків за гендером

Якщо аналізувати гендерні відмінності в уявленнях про вродливу жінку між українцями, то можна зробити наступні висновки:

– маскулінні українці вродливу жінку найбільше асоціюють із зовнішніми характеристиками (струнка, брюнетка, карі очі, приваблива), внутрішніми якостями (жіночна, щира, ніжна, природня, усміхнена), інтелектуальними особливостями (розумна, з почуттям гумору, освічена), а також ознакою віку (молода).

– фемінні українці вродливу жінку асоціюють із зовнішніми ознаками (доглянута, красива, витончена, елегантна), з характеристиками успішності та творчості (успішна, творча, натхненна, вихована), з характеристиками особистісними (жіночна, ніжна, природня, активна, щаслива, кохана) і ознакою віку (молода).

– андрогінні українці вродливу жінку асоціюють з зовнішніми характеристиками (струнка, симпатична, доглянута, стильна, вишукана), з характеристиками оптимістичності (запальна, весела, життєрадісна, оптимістка), а також із характеристиками ділової жінки (бізнес-леді, впевнена, вихована, розумна).

Аналізуючи результати українців, можна зробити висновки, що існують як спільні, так і відмінні характеристики вродливої жінки, а саме:

- категорія «зовнішній вигляд» присутня у представників всіх соціальних статей, проте асоціації в даній категорії дещо різняться між собою;

- варто зазначити, що окрім спільних груп характеристик існують також відмінні, притаманні певному гендеру. Так, у маскулінних осіб зустрічаються характеристики вродливої жінки, пов'язані із інтелектуальністю; у фемінних осіб – характеристики успішності та творчості; у андрогінних осіб – характеристики ділової жінки та характеристики оптимізму.

Варто зазначити, що розподіл на соціальну стать відбувся наступним чином: серед маскулінних осіб – 21 чоловік та 2 жінки, серед фемінних осіб – 18 жінок та 1 чоловік, серед андрогінних осіб – 5 жінок та 3 чоловіка (див. рис.3.).

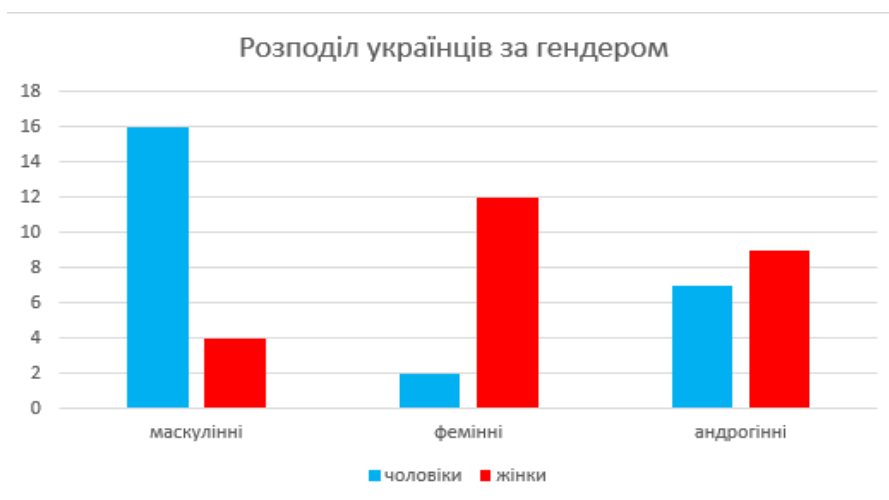

Рис. 3. Розподіл українців за гендером

Окрім аналізу гендерних відмінностей, варто також зазначити про крос-культурні відмінності, оскільки у дослідженні брали участь представники 2 національностей (українці та поляки). Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що існують певні крос-культурні відмінності в уявленнях про вродливу жінку, які проявляються в наступному:

- як поляки, так і українці вродливу жінку асоціюють в першу чергу із зовнішніми характеристиками, однак маскулінні поляки вбачають вродливу жінку блондинкою, з довгими ногами, українці ж асоціюють вродливу жінку із брюнеткою з карими очима. Також маскулінні поляки вродливу жінку наділяють сексуальними характеристиками, а маскулінні українці – інтелектуальними.

- фемінні поляки у зовнішності звертають увагу на гарний макіяж, красиву зачіску, гладку шкіру та довге волосся, фемінні

українці – красива, доглянута, витончена. Також у фемінних поляків вродлива жінка асоціюється із ознаками активності та енергійності, а в фемінних українців – із ознаками успішності та творчості, а також робиться акцент на віці (молода).

– андрогінні поляки вродливу жінку бачать високою, красивою, стильною та стрункою, андрогінні українці уявляють вродливу жінку стрункою, симпатичною, вишуканою та стильною. В категорії «зовнішність» надто відмінних ознак немає, однак для андрогінних поляків також важливо аби вродлива жінка була також освічена та була незалежною. Натомість для андрогінних українців важливо аби вродлива жінка була позитивно налаштована та мала якості ділової жінки.

У ході дослідження було розкрито специфіку уявлень маскулінних, фемінних, андрогінних осіб про вродливу жінку.

Список використаних джерел

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем. – М: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
3. Горностай П. П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації [Електронний ресурс] / П. П. Горностай. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://gorn.kiev.ua/publ21.htm>.
4. Горностай П. П. Психология личности: словарь-справочник / П. П. Горностай, Т. М. Титаренко. – К: Рута, 2001. – 320 с.
5. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності // Основи теорії ґендеру: Навчальний посібник. – К.: "K.I.C.", 2004. – С.132-155.

ОБРАЗ УКРАЇНЦЯ У СВІДОМОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ

**Журавльова Лариса Петрівна,
Буніс Алла Олексіївна**

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир.

Традиційно українці активно цікавляться культурою, звичаями чужих народів та проявляють толерантність до них. У зв'язку з цим досить активно підтримується інтеграція у Європейський простір, приєднання до європейських традицій (святкування Хеллоуїна, вихідний день на католицьке Різдво, тощо). Тому є потреба у пізнанні національної етнокультури, збереження себе, як нації, самобутності свого народу. «У XX столітті український етнос втратив

половину свого складу. Так позбиткувалися над бездержавною нацією Великий голод (1932 – 1933) і Велика війна (1939 – 1945). Отож, ми живемо наче половиною свого буття. Але й після такого знищення ми спромоглися на варіант своєї держави. Все це свідчить про очевидну живучість української ідеї, яка постійно пламеніє в надрах українського етносу» [1].

Ціннісні пріоритети, стиль соціалізації, способи самопізнання, специфіка методів самоуправління – все це безпосередньо пов'язане з етнічною самосвідомістю. Адже, розуміючи себе, простіше та легше враховувати цінності, пріоритети та стереотипи ближнього, зумовлені його власною етнопсихологічною ідентичністю. В соціальному аспекті наша держава виробляє свою власну ідентичність і модель «виховання» громадян в результаті взаємодії історичного контексту, в якому вона знаходиться, формуючи її культурні контексти і мінливі стадії розвитку її людей.

В науковому аспекті основні підходи до вивчення етнічної свідомості за характером детермінант її виникнення та розвитку можна умовно поділити на дві групи: описово-апріорні, у яких етнічна свідомість розуміється як якість або властивість, що притаманна людству одвічно, і не має причинових витоків (М.О. Бердяєв, В. Вундт, Г. Гегель, І. Кант, О. Кульчицький, М. Лацарус, І. Фіхте, П.Я. Чаадаєв, Х. Штейнталь) та пояснювально-детерміністичні, у яких виникнення та розвиток етнічної свідомості пояснюється впливом зовнішніх умов (Л.С. Виготський, Р. Бенедікт, Ю.В. Бромлей, К. Гіртц, Л.М. Гумільов, Я. Дашкевич, І.С. Кон, В. Лісовий, О.Р. Лурія, Д. Марсія, М. Мід, Г. Олпорт, Б.Ф. Поршнєв, О.О. Потебня, Г. Теджфел, Дж. Тернер) або внутрішніх чинників (В.С. Агеєв, М.Й. Боришевський, В.Ф. Петренко, Г.У. Солдатова, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.М. Павленко, О.Г. Шмельов).

З огляду на соціальну та наукову актуальність зазначеної проблеми, метою нашого дослідження є вивчення та дослідження національної ідентичності старших школярів.

Предмет дослідження: образ типового українця в свідомості старших школярів.

У відповідності до мети дослідження розв'язувалися наступні завдання:

1. Вивчення оцінювально-ціннісної складової національної ідентичності.
2. Дослідження гендерних особливостей образу типового українця у свідомості школярів.
3. Створення узагальненого образу типового українця у свідомості школярів.

Емпіричне дослідження проводилося у 8-9 класах Житомирських загальноосвітніх шкіл № 22 та №14. Загальна

кількість досліджуваних складала 30 школярів (по 15 учнів у кожному класі).

З метою виявлення оцінювально-ціннісної складової національної ідентичності та створення узагальненого образу типового українця у свідомості школярів використовувалася методика «Типовий українець»[2]

Учням пропонувалось протягом 15 хвилин написати 20 якостей, які, на їхню думку, притаманні типовому українцю.

На думку переважної кількості респондентів риси, які притаманні типовому українцю, мають позитивне забарвлення і є емоційно насиченими. Відповіді учнів містили лише позитивні якості. В уявленні респондентів типовий українець характеризується такими рисами, як добрий, щирий, веселий, драйвовий, спортивний, щедрий, сміливий, хоробрий, модний, має здорові звички, патріот, вольовий, гарний, красивий, чесний, скромний, сором'язливий, щасливий, доброзичливий, ввічливий, вихований, вірний, мужній, сильний, здоровий, розумний, працьовитий, ідеальний, співучий, незалежний, вільний, хоробрий, озброєний, літературний, чемпіони, спритний, турботливий, безстрашний, дружелюбний, талановитий, відповідальний, справедливий, зібраний, чудовий, прекрасний, радісний в житті, добросовісний, чутливий, чуйний, оптиміст, героїчний, впевнений в собі, співчутливий, набожний, віруючий, релігійний, відчайдушний, волелюбний, гостинний, кмітливий, мудрий, загадковий, миролюбивий, любить свої традиції, культуру, мрійливий, з великою силою духу, витривалий, відважний, танцюристи, козаки, творчий, освічений, жвавий, гармонічний, знають мову, люблять сало, борщ, мають честь і гордість, дипломатичний, розмовляють на рідній мові, відвертий, таємничий.

За результатами проведеної методики визначили ієрархічну систему найуживаніших характеристик образу типового українця у свідомості сучасних підлітків.

Уявлення учнів про типових українців є досить узгодженими. Найбільша узгодженість та найуживанішими виявилися такі характеристики: гарні, красиві – 70%; розумні – 66%; сміливі – 60%; добрі – 53%; веселі – 43%; щирі, патріоти – 40%; справедливі, ввічливі, виховані – 33% працьовиті, співучі – 26%. Саме ці показники показують оціночно-ціннісну складову національної ідентичності. В учнів є почуття нації, як єдиного цілого; є почуття приналежності до однієї держави – саме це і характеризує національну ідентичність учнів. Переважають зовнішні характеристики (гарні, красиві, співучі). Внутрішні характеристики (сміливі, добрі) – говорить про їх зрілість, незважаючи на особливості вікового періоду. Це пов'язане з сучасним соціально-політичним становищем в Україні, зокрема подіям на Сході

(проведення АТО). Але добро вони розуміють, як гостинність. Загалом, в образі типового українця віддзеркалюються вікові особливості становлення ідеалів в підлітковому віці.

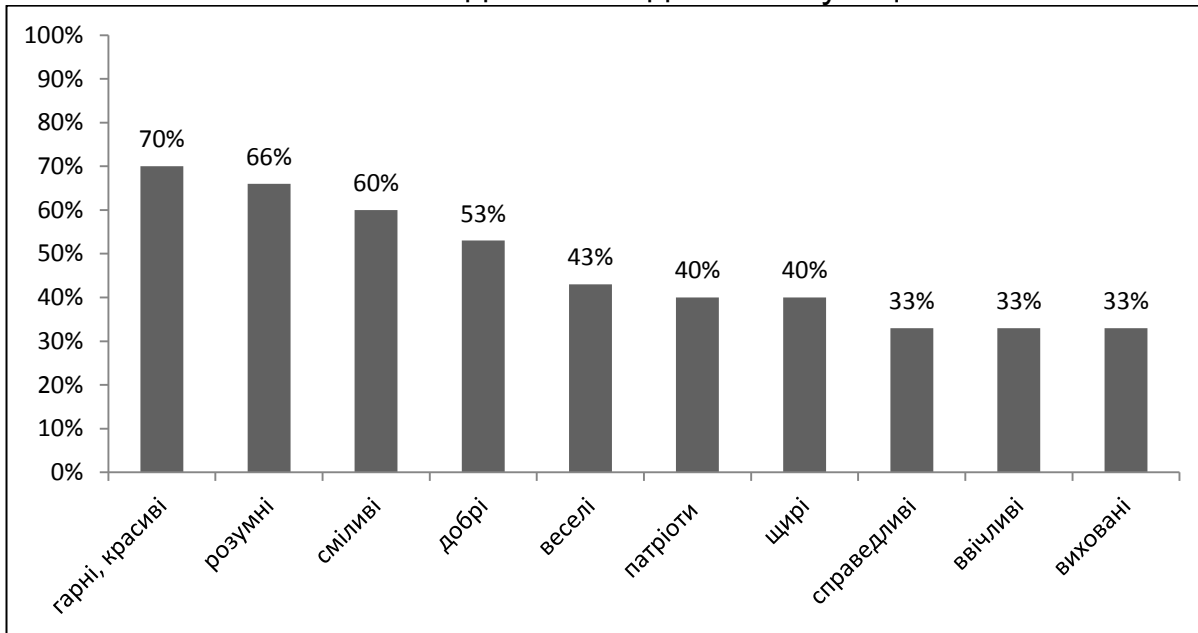

Рис.1. Ієрархічна система найуживаніших характеристик образу типового українця у свідомості сучасних підлітків.

За результатами проведеної методики визначили гендерну відмінність.

У дівчат, порівняно з хлопцями, переважають такі характеристики: сміливі, хоробрі – 86%; розумні – 80%; гарні – 73%; добрі – 66%; чесні – 60%; співучі, щирі – 53%; патріоти – 46%; спортивні – 40%; чутливі, доброзичливі – 33%; шанують культуру та традиції, мужні – 26%; чудові, люблячі – 20%;

Переважають зовнішні ознаки (гарні – 73%; с співучі – 53%; спортивні – 40%) та особистісні властивості (хоробрі – 86%; добрі – 66%; чесні – 60%; щирі – 53%; патріоти – 46%). Саме ці характеристики ілюструють образ типового українця у свідомості школярів.

У хлопців, порівняно з дівчатами переважають такі характеристики: працьовитий – 33%; гостинні – 20%; щасливі; дружелюбні – 20%; мудрі – 13%.

Переважають особистісні характеристики, які показують образ типового українця у свідомості хлопців. Проявляється узгодженість уявлень респондентів, а саме: волелюбні – 20%; релігійні, віруючі, відважні, вольові – 13%.

Узагальнений образ типового українця у свідомості сучасних підлітків має ієрархічну систему найбільш уживаних характеристик, а саме: гарні, красиві, розумні, сміливі, добрі, веселі, щирі, патріоти, справедливі, ввічливі, виховані, працьовиті, співучі, які й визначають оцінювальну-ціннісну складову національної ідентичності.

Існують гендерні відмінності в уявленнях респондентів. Дівчата мають більш узгоджену та інтегровану систему найуживаніших характеристик образу типового українця, а хлопці – менш узгоджену. У дівчат присутні як зовнішні ознаки, так і особистісні характеристики в образі типового українця. Для хлопців найбільш значущими є особистісні характеристики в образі типового українця.

Список використаних джерел

1. Драч Іван Д72 Політика: Ст., доповіді, виступи, інтерв'ю / Укр. Всесвіт. Координ. Рада. Т-во зв'язків з українцями за межами України. (Т-во "Україна"). Конгр. укр. інтелігенції — К., 1997. — 392 с., 16 с.
2. Методика дослідження рівня сформованості національної ідентичності студентів / О. Гора // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 103. - С. 90-100. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_14.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХІВ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Каранюк Юлія Володимирівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – асистент кафедри
теоретичної та практичної психології

Шапран Тетяна Миколаївна

Молодший шкільний вік – важливий етап в житті дитини, протягом якого формується особистість, відбувається психічний розвиток, який нерідко супроводжується тривожними станами та наявністю страхів. За психологічною теорією діяльності навчання виступає провідною діяльністю для дітей молодшого шкільного віку, розвиває пізнавальні потреби та виступає основою набуття нових знань і позитивного життєвого досвіду. Страхі здатні стримувати пізнавальні потреби, а також можуть виступати серйозною перешкодою у гармонійному всебічному розвитку дітей, заважати їхній повноцінній соціалізації та виступати передумовою невротизації дитини.

Необхідність виявлення особливостей страхів молодших школярів та пошук ефективних шляхів їх подолання за допомогою відповідних форм та методів корекційної роботи спричинило вибір теми нашого дослідження. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні означеної проблеми дослідження,

експериментальному виявленні особливостей страхів дітей молодшого шкільного віку та обґрунтуванні шляхів корекції страхів молодших школярів.

Відповідно до мети була сформульована основна гіпотеза дослідження: у дітей молодшого шкільного віку страх пов'язаний із тривожністю та має статеву залежність. Дослідження проводилося з учнями 1-Б класу Вільшанської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Вибірка складала 10 осіб (5 хлопчиків і 5 дівчаток).

Суттєвим у психологічних дослідженнях страхів є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. У сучасних тлумаченнях «страх» визначають як негативну емоцію, нестійкий стан, почуття, афективно-загострений стан, негативне емоційне переживання. При цьому, вказується, що інтенсивність страху може варіювати в широкому діапазоні відтінків (побоювання, боязнь, переляк, жах) в залежності від темпу надходження інформації про ту чи іншу загрозу [1, 33].

Страх відносять до одного із засобів адаптації та регуляції поведінки (О.І.Захаров, Є.В.Лісіна, А.О. Прохоров, Л.М. Пріснякова та ін.) [2]. Сучасне бачення проблеми дитячих страхів полягає в тому, що у випадку, коли загальна сума страхів обмежує дитину певними засобами реагування та взаємодії із зовнішнім світом, віковий страх із стимулу особистісного розвитку і засвоєння оточуючої дійсності, може перетворитися на їх гальмо. Як засвідчує аналіз наукової літератури, вчені-психологи сходяться на тому, що страх тісно пов'язаний з почуттям тривоги [4; 5].

Інстинктивні, переважно емоційні, форми страху – це власне страх як сприймаюча загроза для життя, в той час, як соціальні форми страху є його інтелектуальною переробкою. Що веде страх в даному віці – це страх «бути не тим», про кого добре говорять, кого поважають, цінують і розуміють [6].

В дітей молодшого шкільного віку страх викликають:

- природні явища і стихійні явища (темрява, гроза, пожежа, землетрус, повінь);
- казкові герої, персонажі книг та кінофільмів (привиди, страховиська)
- тварини (змія, вовк, крокодил, миша, собака)
- незрозумілі символи (відображення, кроки в коридорі, невідомі звуки);
- нещасні випадки та ризиковані заняття (падіння з горки, плавання);
- транспортні засоби;
- фактори шкільного життя (вчителі, директор, відповіді біля дошки, двійки);
- смерть, самотність, незнайомі люди, біль, покарання [3, 13].

Якщо теоретичним дослідженням страхів у науковій літературі приділялася увага вже досить давно, то прикладний аспект страхів починає розроблятися лише в останні десятиріччя. Найбільш поширеним та досить розвиненим як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології є дослідження страхів у дитячій та віковій психології (О.І.Захаров, Н.В.Карпенко, В.В.Косік, Є.В.Лісіна та ін.).

Наше дослідження проводилося у два етапи та передбачало виявлення особливостей страхів та тривожності у дітей молодшого шкільного віку. На констатувальному етапі дослідження виявлялась наявність фактичного рівня страхів та тривожності молодших школярів, на контрольному етапі здійснювалася перевірка ефективності застосованої корекційної програми.

Для виявлення дітей з підвищеною тривожністю проводився тест тривожності (Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен). За результатами дослідження у хлопчиків спостерігається високий (40%) та середній (40%) рівні тривожності. У дівчаток рівень тривожності середній (80%) та низький (20%). Також для виявлення тривожності нами було застосовано проєктивну методику дослідження особистості «Неіснуюча тварина» (М.З.Друкаревич). За результатами діагностики виявлено, що найвищі показники по всіх критеріях тривожності мають хлопці (80%). У 20% респондентів ознаки тривожності відсутні. Серед дівчаток рівень тривожності розподілився наступним чином: найвищий рівень – 20%, середній рівень – 60% і найнижчий – 20%.

Для виявлення та уточнення переважаючих видів страхів було використано методику «Страхи в будиночках» (М.А.Панфілової). Результати дослідження виявили, що хлопці найбільше бояться батьків (100%), школи, пожежі, вчителів та двійок (80%). Менший відсоток боязні тварин (60%), лікарів, уколів і темряви (40%). Найменше хлопці бояться комах та крові (20%). Найбільші страхи дівчаток – це жахи, страх смерті, страх батьків, школи, вчителів, двійок, лікарів та уколів (60%). Меншим (40%) є відсоток страху темряви та крові. І найменший відсоток страхів (20%) було виявлено по відношенню до комах, вогню, тварин, пожежи. У всіх дівчаток показники знаходяться в межах вікової норми. У 40% хлопчиків показники сягають норми, в інших 60% – вище норми.

Результати констатувального етапу засвідчили, що на відміну від дівчаток, хлопчики мають вищі показники рівня страху та тривожності. Це призвело до доцільності проведення корекційно-розвиваючого заняття, для допомоги школярам у подоланні своїх страхів та сприянню позитивній атмосфері у класі.

Результати контрольного етапу дослідження молодших школярів виявили, що показники рівня страху та тривожності не суттєво, але знизилися. Тобто можна стверджувати про тенденцію

до зниження особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Це стало підтвердженням необхідності подальшого проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи із дітьми у запропонованому напрямку

Відповідно до проаналізованої наукової літератури з проблеми дослідження та поставлених у роботі завдань ми прийшли до наступних висновків:

1. Проблема страхів у дітей молодшого шкільного віку дуже актуальна в наш час і становить великий інтерес для психологічної науки, а її експериментальна розробка набуває все більшого значення у сучасній практичній діяльності фахівців.

2. Основними шкільними страхами дітей молодшого шкільного віку є: страхи самовираження, які зберігають свою інтенсивність впродовж усього молодшого шкільного віку; страхи не відповідності очікуванням інших, які мають тенденцію до зменшення у кінці навчання в молодшій школі; страхи, що виникають при спілкуванні з учителем, які зберігають свою інтенсивність майже на одному рівні впродовж молодшого шкільного віку; страхи ситуацій перевірки знань.

3. За результатами дослідження та корекції з метою подолання проблеми тих чи інших страхів у молодших школярів було сформульовано та запропоновано рекомендації для вчителів і для батьків, адже учні не в змозі самотійно впоратися зі своїми страхами та потребують допомоги інших.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження знайшла своє підтвердження.

Список використаних джерел

1. Захаров А.И. Как помочь нашим детям избавиться от страха / А.И.Захаров. – СПб.: Гиппократ, 1995. – 104 с.
2. Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка / А.И.Захаров. – М.: Просвещение, 1993. – 115 с.
3. Лебедева Л. Страх – дело серьезное / Л.Лебедева // Школьный психолог. – 2000. - № 21.- С.12-13.
4. Литвак М. Если хочешь быть счастливым / М.Литвак. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1995.
5. Макарова Е.Г. Преодолеть страх или искусство-терапия / Е.Г.Макарова. – М.: Школа-Пресс, 2003.
6. Тесты детской апперцепции (CAT, CAT-H, CAT'S). Справочное руководство / Под ред. А.С.Галанова. –Ярославль: Центр психологической коррекции и развития „Юнона”, 1999. – 39 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЮНАКАМИ У ПРОСТИХ ТА НЕСТАНДАРТНИХ СИТУАЦІЯХ В УМОВАХ ЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ

Кирильчук Інна Василівна

Грабовець Анна Анатоліївна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – старший викладач кафедри

теоретичної та практичної психології,

кандидат психологічних наук

Коломієць Тетяна Володимирівна

Прийняття рішення в психології визначається як найважливіший етап процесу переробки інформації на будь-якому з рівнів психічної регуляції, що є складовою системи ціленаправленої діяльності людини й найбільш узагальнено визначається як формування дій та операцій, що знижують рівень вихідної невизначеності проблемної ситуації.

Існують різні підходи до вивчення процесу прийняття рішення, які розглядають цю проблему на перехресті діяльнісного (В. Знаков, О. Леонтьєв, Ф. Василюк, Д. Леонтьєв), суб'єктного (А. Брушлинський, К. Абульханова-Славська, С. Рубінштейн, В. Татенко) й поведінкового (В. Роменець, М. Бахтін,) підходів, а також екзистенціальної (В. Франкл, Р. Мей, І. Ялом) і глибинної психології (Е. Берн, З. Фрейд, К. Хорні). Феномен прийняття рішення широко вивчається в психології особистості, творчості, управління (Ю. Забродін, В. Моляко, О. Пономарьов, О. Тихоміров) і має відношення до різних видів діяльності людини [1; 3].

Аналіз наукової літератури [2; 4] показав, що зарубіжна психологія процес прийняття рішення розглядає у контексті детермінації волею, розумом, страхом і випадковим імпульсом (В.Джеймс), як певний вибір між декількома різними валентностями у психологічній теорії поля (К. Левін).

На противагу цьому у вітчизняній психології прийняття рішень розглядається як певний процес, який має свій цикл у теорії психічного оберту (М.Я.Грот), як найважливіша фаза вольового акту (Г.С.Костюк), як процес визначення особистісних цілей (О.К.Тихоміров), як один із елементів стратегії життя, творчої конструкторської діяльності та поведінки (В.О.Моляко, М. К.Тутушкіна).

Такі вчені як А.А.Гусейнов, І.С.Кон та ін. [6] зазначають, що у процесі прийняття морального рішення важливе значення мають три основні механізми свідомості: розсудливість, розум та інтуїція. При

успішному виконанні своїх функцій під час рішення порівняно нескладних моральних задач (дія по шаблону, слідування наявній стійкій схемі для досягнення результату), розсудливість поступається розуму, який здатний до творчого прийняття рішення в нестандартних ситуаціях і цим самим допомагає людині орієнтуватися в тих випадках, коли новизна і протиріччя обставин невідповідні стереотипному мисленню.

У ситуації, в якій недостатньо інформації для прийняття того чи іншого рішення, і в той же час вона вимагає максимальної швидкості в перевазі якогось варіанта вчинку, у процедурі морального рішення вирішальне значення надається моральній інтуїції. Вона, підсумовуючи моральний досвід людини, неначе «заміщує» відсутню можливість зважити всі «за» і «проти» відносно кожного із можливих варіантів учинку. Всі ці механізми доповнюють один одного, і дозволяють прийняти правильне моральне рішення.

На сьогодні існує безліч уявлень про стратегію. Різні автори пропонують власну позицію в розумінні стратегій прийняття рішень. Наявність різних точок зору вказує на складність і специфічність питання вивчення.

Однак, більшість авторів розділяють думку, що стратегії прийняття рішень мають якісні й кількісні характеристики. Так, К.А. Абульханова визначає стратегію прийняття рішення як здатність діяти так, як того вимагає ситуація, самостійно будувати своє життя, принципово, осмислено регулювати цей процес відповідно до заданого напрямку [1].

Стратегії прийняття рішень напряму залежать від того, в якій ситуації знаходиться людина, яку проблему їй потрібно вирішити. Російський дослідник Ю.Н. Ємельянов виділяє декілька видів ситуацій: прості (повсякденні), у яких для людини чи для групи все є звичайним, звичним, вона діє у звичайному режимі та складні (напружені, екстремальні), у якій вимоги до особистості та групи виходять за межі «норми».

У залежності від сфери, в якій виникла складна ситуація, від реагування та типологічних особливостей особистості кожен вчений виділяє свою класифікацію стратегій прийняття рішень. Так, В.О.Моляко виділяє стратегії на основі творчої діяльності: стратегія пошуку аналогів, стратегія комбінаторних дій, стратегія реконструювання, універсальна стратегія стратегія спонтанних «випадкових» підстановок [5].

У ході теоретичного вивчення даної проблеми нами було вирішено провести факторний експеримент з юнаками віком від 17 до 21 років для того щоб дослідити, які стратегії при прийнятті рішення використовують особи даного віку, а також як впливає складність ситуації та часове обмеження на це рішення .

Учасники обиралися на основі двох характеристик – вік, а також обмежений в них час чи ні. Всі вони були обрані випадковим чином та поділені на 8 груп для проведення експерименту. В свою чергу кожна група складалася з 10 досліджуваних. До першої групи входили юнаки, в яких обмежений час. Вони були свідками нестандартної ситуації – дівчині стає погано. Другу групу представляли юнаки, які спостерігали таку ж ситуацію, тільки цього разу стає зле хлопцю. До третьої групи входили досліджувані, в яких необмежений час. Вони також стали свідками нестандартної ситуації – дівчині зле. Четверта група спостерігала таку ж ситуацію, але цього разу зле хлопцю.

П'ята група включала юнаків, які поспішають. До них підходила дівчина з простим проханням: «Скажіть, будь ласка, котра година?». Шосту групу представляють досліджувані, до яких звернувся хлопець з цим самим проханням. До сьомої групи входили юнаки, які не поспішають. До них також звертається дівчина з простим проханням. Восьма група потрапляє в таку ж ситуацію, тільки цього разу до юнаків звертається хлопець. Ми, в свою чергу, спостерігали, чи буде надано допомогу та яку стратегію при прийнятті рішення використовують юнаки.

У ході проведеного дослідження нами були виявлені певні закономірності: у складній ситуації більшість юнаків у прийнятті рішення використовують однакові стратегії в не залежності від того, дівчина потрапила в неприємну ситуацію чи хлопець.

Однак, існують відмінності у використанні певних стратегій в залежності від обмежень в часі досліджуваного. Так, у юнаків з обмеженим часом прослідковується стратегія спонтанних «випадкових» підстановок, що свідчить про те, що більшості юнаків, які поспішали, важко було пояснити, чому вони саме так вчинили. При відповіді на дане запитання юнаки казали: «Так вийшло», «Якби я міг це пояснити», «Якось все спонтанно відбулось», «Навіть про це не думав», «Сам цього не розумію». Тобто вони посилались на спонтанність, випадковий характер прийнятого рішення.

Натомість більшість юнаків, які були не обмежені в часі, використовували стратегію пошуку аналогів. Про що свідчать їх відповіді на питання, чому вони вчинили саме так: «Я завжди допомагаю тим, хто цього потребує», «Покликання чоловіка допомагати людям, що я завжди і роблю», «Я не міг вчинити інакше». Тобто дані відповіді на поставлене запитання показують, що юнаки, які не поспішали, при прийнятті даного рішення керувались рішеннями, які вони приймали раніше у подібних ситуаціях, тобто досвідом, а їхнє повторення викликало певний стиль поведінки. Про що свідчить часте використання таких слів, як «завжди», «повинен», «мав». Дані результати показують, що чим

більш юнак обмежений в часі, тим простішу стратегію він використовує при прийнятті рішення.

Порівняльний аналіз особливостей прийняття рішень в простій та нестандартній ситуації за обмежений період часу показав, що в більшості випадків допомога надається саме тим людям, які звернулись із простим проханням до юнаків, що були не обмежені в часі.

Зокрема було доведено, що для юнаків, які не обмежені в часі, складність ситуації є одним із критеріїв, що впливають на прийняття рішення про надання допомоги: в складній ситуації чоловікам менше надають допомогу, а в простій великої відмінності немає. Натомість рівень надання допомоги юнаків в складній ситуації знижується незалежно від статі особи, яка звертається з проханням. Аналогічно звернення дівчини підвищує рівень надання допомоги незалежно від складності ситуації.

З отриманих даних випливає ще одна тенденція – юнаки у простих та нестандартних ситуаціях більше надають допомогу саме дівчині, що свідчить про вікові особливості досліджуваних, намагання справити гарне враження та підсвідоме прагнення захистити.

Таким чином, дослідження показало, що обмеженість в часі також безпосередньо впливає на рішення юнаків про те, чи варто допомагати людині і яку стратегію при цьому використовувати. Серед юнаків, у яких був дефіцит в часі, прослідковувалась наступна тенденція: чим більше поспішав юнак, тим менше він звертав увагу на те, що відбувається, і як результат – не надавав допомогу.

Перспективи своїх подальших досліджень вбачаємо у експериментальному вивченні та подальшому порівнянні стратегій прийняття рішень на різних вікових етапах та з особами різної статі.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Анохин П. К. Проблема принятия решения в психологии и физиологии / Проблемы принятия решения. – М.: Наука, 1976. – С.5-20.
3. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены). – К. : «Освіта України», 2007. – 388 с.
4. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія / Любов Віталіївна Помиткіна. – К.: Кафедра, 2013. – 381 с.
5. Стратегії творчої діяльності: школа В.О.Моляко /За загальною редакцією В.О.Моляко. – К.: “Освіта України”, 2008. - С.14-21.
6. Словарь по этике / Под ред. А. А. Гусейнова и И. С. Кона. – М.: Политиздат, 1989. - 447 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

Ковтун Валентина Миколаївна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. псих. наук,

доц. **Котлова Людмила Олександрівна**

Останнім часом у західній психології набула поширення позитивна психологія, спрямована на вивчення особистості з її індивідуальними особливостями, що, в свою чергу, надає переваги таким поняттям, як «щастя», «задоволеність життям», «психологічне благополуччя» тощо.

Психологічне благополуччя певною мірою ототожнюється з поняттям «щастя». У даний час формується ряд підходів до розуміння психологічного благополуччя, що базуються на різних уявленнях про благо, життєві чесноти, здорове суспільство, щастя. Наголошуючи на обмеженості гуманістичного підходу до вивчення психологічного благополуччя особистості, дослідниця К. Ріфф створила власну теорію з урахуванням аналізу концепцій, пов'язаних із позитивним функціонуванням особистості [2].

Окремої уваги заслуговує аналіз феномену психологічного благополуччя представлений у роботах вітчизняних дослідників П. П. Фесенка та Т. Д. Шевеленкової. Учені доводять, що поняття психологічного благополуччя є складним цілісним переживанням, що виражається у суб'єктивному відчутті щастя, задоволеності собою й особистим життям, а також пов'язане з базовими людськими цінностями та потребами [1].

У ході дослідження нами було висунуто декілька гіпотез: 1) на формування стану психологічного благополуччя у підлітковому віці впливає фактор позитивних відносин із оточуючими; 2) на визначення психологічного благополуччя в юнацькому віці впливає наявність життєвих цілей та особистісне зростання; 3) у віці середньої дорослості вагомим фактором психологічного благополуччя являються усвідомлення себе та вплив на навколишнє середовище. Для того, аби простежити за особливостями формування психологічного благополуччя в різних вікових групах, нами було проведене дослідження за участі 30 підлітків, 30 юнаків та 30 людей віку середньої дорослості.

Особливості психологічного благополуччя на різних етапах онтогенезу визначалися за допомогою методики «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф (адаптація Т. Д. Шевеленкової, П. П. Фесенко), «Шкала задоволеності життям» Е.

Дінер (адаптація Є. М. Осіна, Д. О. Леонтьєва) [2, 3]. Таким чином, аналізуючи результати за даними опитувальника «Шкали психологічного благополуччя», було визначено наступні числові значення (Див. Таблиця 1).

Отже, проводячи паралель між представленими результатами за опитувальником «Шкали психологічного благополуччя», варто зазначити, що для середнього значення у підлітковому віці надається перевага фактору «позитивні відносини з тими, що оточують». Юнаки перевагу надали таким факторам, як: «особистісне зростання» та «цілі в житті». Люди віку середньої дорослості вбачають зв'язок свого психологічного благополуччя із «управлінням навколишнім середовищем» та «самоприйняттям».

Таблиця 1

Середні показники груп досліджуваних за даними методики «Шкали психологічного благополуччя»

Фактори	підлітковий вік	юнацький вік	середня дорослість
Позитивні відносини з тими, що оточують	73	58.7	54,5
Автономія	47.5	49.1	43,9
Управління навколишнім середовищем	53.6	53.6	73.9
Особистісне зростання	42.6	72.4	54.8
Цілі в житті	50.6	81.5	56.7
Самоприйняття	49.2	58.9	78.6

Щодо визначення рівня задоволеності життям, то за результатами методики «Шкали задоволеності життям» середнє числове значення групи підліткового та юнацького віку 18 та 22 бали відповідно, що характеризується як середній рівень. В цілому, досліджувані задоволені своїм життям, але хотіли б поліпшити своє життя та погляди на нього в більшості життєвих сфер, наприклад, в роботі, навчанні або в особистому житті і фінансах. Вони більш ніж задоволені в усіх сферах свого життя, але є якась одна, яка вимагає значних поліпшень. Для них існує діапазон для розвитку.

Середнє значення досліджуваних віку середньої дорослості 28, що свідчить про високий рівень задоволеності життям. Люди, які набрали стільки балів, зазвичай цілком задоволені своїм життям. Звичайно, і у них є складнощі і помилки, є якісь області, які вони хотіли б поліпшити, але в цілому вони насолоджуються життям, і відчувають, що в основних областях їх життя – навчання, робота, сім'я, фінанси, розвиток і здоров'я – все більш-менш добре.

Таким чином, поняття психологічного благополуччя вченими розглядається з різних позицій, проте має і спільні характеристики. Це перш за все психологічні аспекти, які при аналізі даного поняття не відкидаються в жодному випадку. Загалом мова йде про те, що психологічне благополуччя або психологічне здоров'я в будь-якому разі залежить як від зовнішніх так і від внутрішніх факторів: самоприйняття, самоствердження, прийняття зі сторони оточуючих, стосунків у родині тощо. Дослідження доводить той факт, що рівень розвитку людини впливає на особливості психологічного благополуччя всіх вікових категорій.

Список використаних джерел

1. Жуковская Л. В. Шкала психологического благополучия К. Рифф // Л. В. Жуковская, Е. Г. Трошихина // Психологический журнал, 2011. – Т. 32. – №2. – С. 82-93.
2. Найдьонова Н. Психологічне благополуччя людини / Н. Найдьонова. // Директор школи. Україна. – 2007. – №2. – С. 10–19.
3. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) // Шевеленкова Т. Д., Фесенко Т. П. / Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. — с. 95-121.

ВИДИ ЕМОЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ НА СОЦІАЛЬНУ РЕКЛАМУ

Котлярська Каріна Вікторівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат психологічних наук
доцент **Котлова Людмила Олександрівна**

Діяльність та поведінка людини завжди викликає негативне або позитивне враження. Переживання, які відбуваються у мозку і відображаються як незадоволення або задоволення певних потреб, називають емоціями.

Емоції спонукають людину до певної праці, отримання знань, певних вчинків або, навпаки, стримують її від цього.

Під емоціями часто розуміють внутрішні переживання людини, а також як ці переживання проявляються. Емоції виникли в результаті еволюції нервової системи людини для кращого пристосування для життя. Вони є двовалентними, тобто позитивними і негативними. Під час переживання окремих життєвих ситуацій, у людини виникають емоції, які налаштовують її на вияв певних поведінкових реакцій. Емоції є базовими явищами людської психіки. Які пов'язані з

функціонуванням кори великих півкуль головного мозку. У першу чергу, у функціонуванні правої півкулі. Імпульс надходить у підкіркові освіти, наприклад, гіпоталамус, де встановлюється безпосередній вплив базових потреб організму, які переживаються суб'єктивно у вигляді емоцій. Вченими встановлено, що у підкірковій області (гіпоталамусі) існують певні нервові структури, які називають центрами задоволення, страждання, заспокоєнні, агресії та ін.

Емоції пов'язані з ендокринно-вегетативною системою організму людини, тобто до емоцій можуть відноситись енергетичні механізми поведінки. Наприклад, страх виникає у небезпечній для організму людини ситуації, тому виникає реакція, спрямована на подолання небезпеки, яка виникла. У такій ситуації активізується рефлекс, який гальмує діяльність всіх систем, можливе напруження м'язів, для боротьби з небезпекою, стає частішим дихання, підвищується тиск, посилюється серцебиття, відбувається зміна складу кров та інші.

Емоційні стани класифікують залежно від ситуацій, подій, сфери явищ, які обумовлюють їх виникнення. Однією з найбільш повних класифікацій емоційних станів запропонував Б.Й. Додонов [2]. Він виділяє:

Альтруїстичні емоції. Переживання, які виникають у людини на основі важливої потреби у допомозі, співпереживанню іншим людям, бажанням приносити людям лише радість, почуття занепокоєння долею і почуттями іншої людини.

Комунікативні емоції. Можуть виникати у випадку потреби у спілкуванні, бажанні поговорити, поділитися переживаннями, думками, почуттями з іншою людиною.

Глоричні емоції. Зазвичай пов'язані з потребою у повазі до себе з боку інших та славі. Людина прагне бути визнаною, відчувати гордість за себе, почуття задоволеності власними успіхами та виконаними завданнями.

Праксичні емоції. Викликаються бажанням досягти успіху у діяльності, змінами у ході роботи, відчуття захоплення власною роботою, переживання задоволення тим, що робота зроблена, а особливо успішно.

Пугнічні емоції. Зазвичай визначаються потребою у подоланні певної небезпеки, бажання до гострих відчуттів, ризику, рішучість та ін.

Романтичні емоції. Прагнення до чогось світлого, незвичайного, почуття чогось таємничого, містичного, незбагненого.

Гностичні емоції. Прагнення пізнати і зрозуміти те, що відбувається навколо, проникнути в суть явища, пов'язані з потребою у пізнавальній гармонії. Притаманні людям з філософським складом розуму. Гностичні емоції переживаються під

час роздумів над сенсом життя, чи під час навчання, коли людина прагне пізнати суть певних речей.

Естетичні емоції. Зазвичай пов'язані з ліричними переживаннями, які людина відчуває під час прослуховування музики, наприклад, коли милується природою, творами живопису та ін. пояснюється як жадова до краси та гармонії, почуття чогось прекрасного.

Гедоністичні емоції. Пов'язані з потребою у фізичному задоволенні потреб, у тілесному комфорті, тобто насолода від задоволення базових потреб людини: їжі, воді, безпеці. Людина відчуває безтурботності ті веселощів.

Акизитивні емоції. Пояснюються прагненнями до накопичення, колекціонування, володіння чимось.

Також важливими є так звані, фундаментальні емоції. Емоції вважаються фундаментальними, якщо вони виражаються особливими пантомімічними та мімічними засобами та мають власний механізм виникнення. Такі емоції вважаються вродженими.

Класифікацію фундаментальних емоцій розробив К.Ізард [3; 4]. Він виділяв:

- Інтерес-хвилювання (позитивна емоція, яка має вплив на мотивацію, розвиток навичок і умінь, стимулює допитливість і процеси пізнання);
- Радість (позитивне збудження, яке може виникати при появі можливості задоволення певної потреби, також може виникнути після послаблення дії негативних чинників);
- Горе-страждання (емоція, яку викликають причини, які пов'язані з життєвими втратами; переживаються як почуття самотності, жалю до самого себе, почуття непотрібності тим, хто поруч);
- Гнів (емоція. Яка виникає у разі розходження поведінки людини з певними нормами моралі та етики);
- Відраза (емоція, яка виникає у більшості випадків разом із гнівом, і яка являє собою велике бажання позбутися об'єкту, який є неприємним на даний момент);
- Презирство (емоція, яка виникає на ряду з деперсоналізацією людини або цілої групи);
- Страх (емоція, викликана повідомленнями про реальну або уявну небезпеку, або неприємну ситуацію, очікуванням невдачі);
- Подив (емоція, яка виникає після різкого підвищення функціонування нервової системи, після отримання непередбачуваної інформації);
- Сором (емоція, яка виникає у зв'язку з тим, що фактична поведінка не співпадає з нормами поведінки, а також з прогнозуванням різкої, негативної, осудливої оцінки з боку інших людей);

-Провина, або вина (ця емоція подібна до сорому, але відрізняється тим, що виникає при порушенні морального або естетичного характеру, зазвичай в ситуаціях, коли людина відчуває власну відповідальність).

Емоції переживаються у різних аспектах життєдіяльності, у певних психічних переживаннях, які відомі кожному з власного досвіду.

Соціальна реклама на сьогодні є одним з інструментів підвищення ефективності управління соціальними процесами, які відбуваються у суспільстві. Метою соціальної реклами у цьому контексті є передавання соціальної значущої інформації для формування громадської думки стосовно важливих питань, соціальної норми і моделей походження, а найголовніше залучення громадян для вирішення актуальних соціальних питань.

На сьогоднішній день у нашій країні, не дивлячись на достатню кількість проблем соціального характеру, соціальна реклама не являється об'єктом зацікавленості з боку суспільства. Серед відомих дослідників різних аспектів функціонування соціальної реклами слід відзначити В. Учютову, Л. Федотову, С. Селіверстова, Н. Старих та інших. Теоретичне та практичне обґрунтування реклами, механізми її впливу та суспільство розглядали У. Уелес, А. Дейян, Р. Барта, Дж. Россітер та інші.

Список використаних джерел

1. Варій М.Й. Загальні психологія. Навчальний посібник /2-ге видан. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
2. Додонов Б.И. В мире эмоций / Науч. ред. Я. Л. Коломынский, К.: Политиздат, 1987. – 140 с.
3. Изард К. Психология эмоция. – 1999 с.
4. Изард К. Эмоции человека: Пер. с англ. М.: Изд. Ун-та, 1980, 440 с.
5. Вундт В. Стоит отметить, что основы физиологической психологии. Чувства и аффекты. – СПб., 1888. – 216 с.
6. Жаров С. Понятие социальной рекламы [Электр. ресурс] / С. Жаров. – Режим доступа : <http://www.socreklama.ru>. – Загл. с экрана.

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ

Кубайчук Ольга Валентинівна
Житомирський державний ніверситет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник –
кандидат психологічних наук,
доц. **Загурська Інна Станіславівна**

У сучасному суспільстві, в якому відбуваються швидкоплинні науково-технічні та соціальні зрушення, важливу роль відіграє

постійна робота молодого покоління над собою, над реалізацією власного потенціалу та посилення відповідальності за своє майбутнє, за можливість досягнення життєвого та професійного самовизначення.

Проблема самоактуалізації розглядається у роботах вітчизняних (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Виготський, Н.Калина, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. Мясищев, С.Максименко, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, О.Яремчук) та зарубіжних (А.Адлер, К.Гольдштейн, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс) дослідників.

У гуманістичній психології приділяється особлива увага проблемі самоактуалізації (А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс). Самоактуалізація – це процес розгортання задатків особистості, потенціалу та можливостей, тобто прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [3].

Дослідження особливостей самоактуалізації у ранній дорослості проводилося з використанням методики *Діагностика самоактуалізації особистості – «САМОАЛ»* – (А. Лазукіна, в адаптації Н.Каліної). Для вивчення зв'язку між параметрами самоактуалізації студентів, була використана факторна стратегія дослідження.

За результатами дослідження рівня самоактуалізації було виявлено 25% студентів, які мають високий рівень самоактуалізації, 25% із середнім рівнем самоактуалізації і 50 % студентів мають низький рівень самоактуалізації.

У більшості студентів найбільше відсоткове навантаження отримав параметр самоактуалізації *«орієнтація в часі»* (58%). Це свідчить про здатність насолоджуватися актуальним моментом свого життя, не порівнюючи його з минулими радощами і не знецінюючи передчуття прийдешніх успіхів. *Висока потреба у визнанні* (58%) – досліджувані здатні до буттєвого пізнання. *Прагнення до творчості або креативність* (56%) – свідчить про середній показник творчого ставлення до життя. *Гнучкість у спілкуванні* (53%) – автентична взаємодія з оточуючими та здатність до саморозкриття, здатні до адекватного самовираження у спілкуванні.

Менш характерними для досліджуваних є *спонтанність* (32%) – це може свідчити про слабку здатність до спонтанної, неочікуваної, вільної поведінки. *Саморозуміння* (35%) – орієнтованість на думку оточуючих.

Автономність (36 %) – недостатній рівень самоконтролю та здатності самостійно виконувати завдання (див. рис. 1).

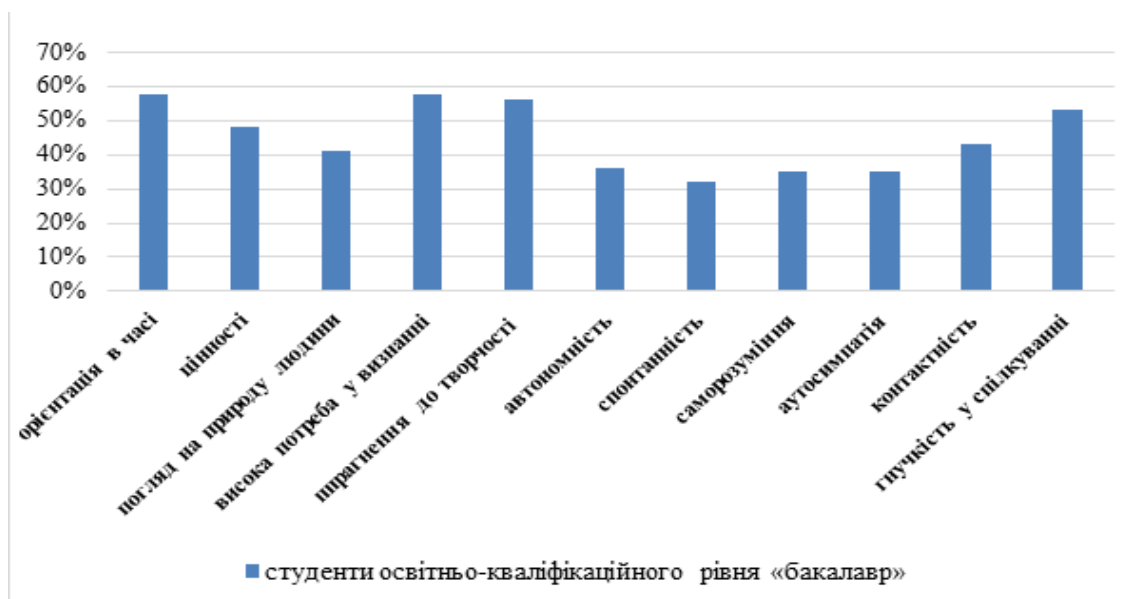

Рис. 1. Середній показник за шкалами самоактуалізації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», які включені лише у навчальну діяльність.

За допомогою факторної стратегії дослідження ми проаналізували зв'язок між параметрами самоактуалізації досліджуваних. За результатами факторного аналізу методом головних компонент виділилось 5 факторів, які пояснюють 81,49% дисперсії (див. рис. 2).

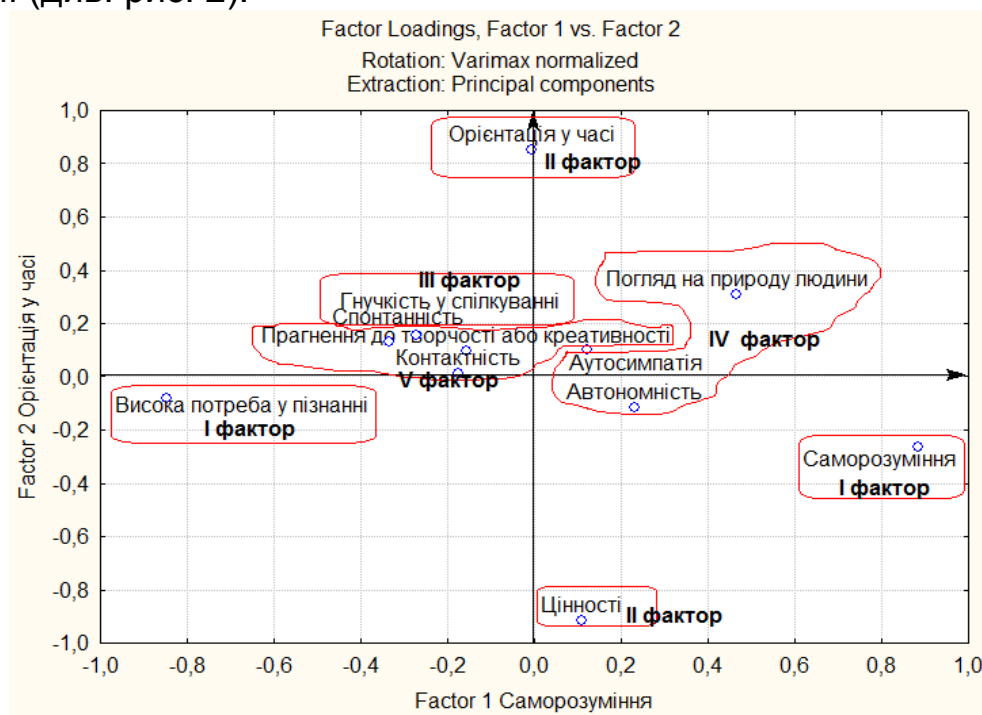

Рис. 2. Факторно-семантичне поле параметрів самоактуалізації (студенти освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», які включені у лише у навчальну діяльність)

Загалом, факторний аналіз зв'язку між параметрами самоактуалізації студентів ОКР «бакалавр» дозволив виділити такі тенденції:

- саморозуміння, як параметр самоактуалізації, протиставляється високій потребі у пізнанні. Чутливість до своїх бажань та потреб не обов'язково передбачає необхідності потреби в буттєвому пізнанні;

- «орієнтація у часі» протиставляється параметру «цінності». Це може свідчити про те, що досліджувані не відкладають своє життя на потім і не порівнюють з минулим, тому для них можуть бути не характерні цінності зрілої людини (істина, краса, досконалість, справедливість, самодостатність);

- параметри самоактуалізації, такі як «гнучкість у спілкуванні» та «спонтанність» протиставляються один одному – студенти здатні до адекватного самовираження у спілкуванні, однак можуть не прагнути до спонтанної поведінки;

- «аутосимпатія» протиставляється параметру «автономність». Іншими словами, впевненість в собі може поєднуватися із самотністю та відчуженістю.

- параметр самоактуалізації «контактність» протиставляється «прагненню до творчості або креативності». Це може вказувати на те, що можна легко знаходити спільну мову з іншими людьми, але не виявляти при цьому творчого ставлення до життя.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Типология личности и гуманистический подход / К.А. Абульханова-Славская // Гуманистические проблемы психологической теории / РАН. Ин-т психологии. - М. : Наука, 1995. – С. 41-45.
2. Козлов В.В., Диагностика самоактуализации личности (А.В. Лазукин в адаптации Н.Ф. Калина). Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Козлов В.В., Мануйлов Г.М., Фетискин Н.П. – М.: Изд-во Московского ун-та: Академия, 2002. – С. 426-433.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2014. – 400 с. – (Серия «Мастер психологии»).
4. Самаль Е.В. Общая и профессиональная самоактуализация личности студента в процессе обучения в вузе / Е.В. Самаль. – Минск: РИВШ, 2010. – 167 с.
5. Стрілецька І.І. Самоактуалізація як інтегративна риса особистості / І.І. Стрілецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2013. – № 2. – С. 32–34. – (Серія Психологічні науки)
6. Goldstein K., Scheerer M. Abstract and Concrete Behavior: An Experimental Study With Special Tests. In: Psychological Monographs, ed. by John F. Dashed, Vol, 1941. - № 2. (whole No. 239). – 151p.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ- СТРАТЕГІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Левченко Ілона Вікторівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. псих. наук,
доц. **Кулаковський Тарас Юрійович**

Проблематика поведінки людини у стресогенних ситуаціях, за яких вона змушена приймати рішення та діяти з метою впоратися зі стресом, зумовленим ситуаційними факторами – це проблема копінг-поведінки.

Дана проблема в психології стала розглядатися нещодавно. Копінг включає всі види взаємодії суб'єкта з ситуацією, спробою оволодіти або пом'якшити, звикнути або відхилитися від вимог проблемної ситуації. Кінцевою метою даної поведінки і критерієм її ефективності можна вважати зниження стресогенного впливу ситуації, подолання її і вихід на нормальний рівень функціонування.

Вибір того чи іншого шляху вирішення проблеми суто індивідуальний та залежить від багатьох чинників, зокрема, таких як: вік людини, оточуюче середовище, світогляд, гендерні характеристики.

Із психологічної точки зору, для екстремальних умов, в яких перебувають військовослужбовці під час виконання ними своїх обов'язків, характерні події з сильним психотравмуючим впливом на психіку. Даний вплив може бути як сильним одномоментним (стрибок з парашутом), так і інтенсивним та тривалим (несення служби в надзвичайних умовах, участь в АТО).

Психологічне призначення копіngu полягає в підвищенні адаптаційної здатності до вимог стресогенної ситуації, що в кінцевому випадку послабити або пом'якшити наслідки негативного впливу ситуації. Підсумовуючи, можна зазначити, що копінг покликаний погасити стресову дію ситуації.

Відповідно, головним завданням копіngu є забезпечення і підтримання благополуччя людини, її фізичного та психічного здоров'я.

Метою нашого дослідження було дослідити та порівняти гендерні особливості копінг-стратегій військовослужбовців з різним рівнем стресостійкості. Дослідження проводилося за такими методиками: «Способи долаючої поведінки» Р.Лазурса і С.Фолкмана [2]; «Копінг-поведінки в стресових ситуаціях» Н.С.Эндлера, Д.А.Паркера, адаптований варіант Т.А. Крюковою [1]; «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації» Холмса та

Page [4]. Додатково вивчались гендерні особливості респондентів за опитувальником «Маскулінність-фемінність» Сандри Бем [3].

Дослідження було проведене у військовій частині А0876 в місті Житомирі. В січні 2017 року. У дослідженні приймали участь 80 досліджуваних. З яких 40 жінок та 40 чоловіків.

За результатами теоретичного та емпіричного аналізу проблеми гендерних особливостей копінг-стратегій військовослужбовців з різним рівнем стресостійкості ми прийшли до наступних висновків:

1. Аналіз результатів за опитувальником «Маскулінність-фемінність» Сандри Бем показав, що з 40 чоловіків – 34 відносяться до маскулінного типу особистості із 40 жінок – 6. Фемінний тип особистості притаманний 34 жінкам та 5 чоловікам. Андрогінний тип особистості має 1 військовослужбовець (чоловік).

2. Аналіз результатів за методикою «Копінг-поведінки в стресових ситуаціях» Н.С.Ендлера, Д.А.Паркера, адаптований варіант Т.А. Крюковою було визначено, що більшість досліджуваних схильні до вибору копінг-стратегії орієнтовані на вирішення задач, копінг-стратегії орієнтовані на емоції та копінг-стратегії орієнтовані на уникнення, які набрали високу кількість балів, ніж копінг відвернення та соціальне відвернення. Копінг вирішення задач було обрано 16 жінками та 21 чоловіком. Копінг орієнтований на емоції було обрано 15 жінками та 2 чоловіками. Копінг уникнення було обрано 15 чоловіками та 5 жінками. Найменш характерними для військовослужбовців як жінок, так і чоловіків виявилися наступні копінги: відвернення та соціальне відвернення, даний вид копіngu обрали 1 чоловік та 2 жінки.

3. Аналіз результатів дослідження за методикою «Способи долаючої поведінки» Р.Лазурса і С.Фолкмана показав наступне: більшість жінок обрали копінг соціальної підтримки та копінг планування рішення проблем обраний 75%-жінок. Копінг-самоконтролю було обрано жінками-62,5% Дані копінг-стратегій мають високий рівень напруженості, що говорить про дезадаптивний варіант копіngu. Копінг втечі-уникання та прийняття відповідальності було обрано 62,5%-жінками-військовослужбовцями. Копінг-стратегія позитивної переоцінки була обрана 75%-жінок. Дані копінг-стратегії мають середній рівень напруженості та отримали середні показники балів. Копінг-стратегії низького рівню напруженості, характерні для жінок-військовослужбовців,

наступні: конфронтаційний копінг обрано 75%-жінок. Копінг дистанціювання обраний 62,5 %-жінок-військовослужбовців.

За результатами дослідження у чоловіків були отримані наступні показники високого рівня напруженості копінг-стратегій: конфротанційний копінг, який обрали 50% - чоловіків, самоконтроль

62,5% - чоловіків, прийняття відповідальності 50% – чоловіків, та 62,5 - чоловік-військовослужбовців обрали копінг втеча-уникання. До середнього рівня напруженості був обраний такий копінг як: дистанціювання 50%-чоловіків. Та копінг планування вирішення проблем обраний 37,5%-чоловіками. До низького рівня напруженості, що означає адаптивний допінг, відноситься пошук соціальної підтримки обраний 62,5%- чоловіками та позитивна переоцінка – 62,5%- чоловіків.

4. За результатами дослідження за методикою «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса та Раге». За результатами дослідження можна зробити висновки, що високий рівень стресостійкості мають 15 жінок, та 25 чоловіків. Середній рівень мають 5 жінок та 5 чоловіків. Низький рівень стресостійкості мають 10 чоловіків та 20 жінок.

Таким чином, можна зробити висновок, що за результатами кількісного аналізу можна припустити існування відмінностей, про існування гендерних відмінностей та особливостей копінг-стратегій у військовослужбовців з різним рівнем стресостійкості. Високий рівень стресостійкості більш характерний для чоловіків, ніж для жінок.

Список використаних джерел

1. Копинг-поведение в стрессовых ситуациях (С.Норман, Д.Ф.Эндлер, Д.А.Джеймс, М.И.Паркер; адаптированный вариант Т.А.Крюковой) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002.– С.442- 444.
2. Крюкова Т.Л., Куфтяк Е.В. Опросник способов совладания (адаптация методики WCQ) / Журнал практического психолога. М.: 2007. № 3. – С. 93-112.
3. Практикум по гендерной психологии под..ред. И.С.Клециной. СПб.,2003.– С.277 – 280.
4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 2004. – С. 149-153.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ
СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Лобода Ольга Дмитрівна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – д-р псих. наук,

проф. **Моляко Валентин Олексійович**

Прокрастинація описується як або виключно позитивне, або негативне явище, де останнє вважається традиційним. Однак в цей період часу неможливо окреслити єдиний характер цього феномену.

1. Теоретичний аналіз проблеми прокрастинації показав, що у вітчизняній та зарубіжній психології поняття «академічної прокрастинації» визначається як окрема галузь дослідження (Є. Л. Базика, Р. О. Баранова, Н. О. Данилова, Т. В. Зарипова, Н. М. Карловська, К. Лей, П. Стіл) [1; 4; 3; 5; 6].

2. У науковій психологічній літературі відсутнє загальноприйняте визначення терміну «прокрастинація». К. Лей пропонує розуміти це поняття як «добровільне, ірраціональне відкладання завдань, незважаючи на те, що це матиме негативний ефект для особистості». Академічну прокрастинацію слід розуміти як відкладання «на потім» навчальних завдань та справ. П. Стіл намагався пояснити природу явища прокрастинації, об'єднуючи різноманітні особливості, та сформулювати єдине визначення. Автор дійшов висновку, що прокрастинація 1) завжди має негативні наслідки; 2) подібне відкладання зазвичай супроводжується негативними переживаннями (почуттям провини, тривогою тощо).

3. Як стверджує В. В. Барабанщикова, методологічно, концептуально й операціонально феномен прокрастинації на сьогодні науково недостатньо опрацьований. У межах вітчизняних досліджень потреба у розробці адекватної системи діагностування особливостей феномену прокрастинації, визначається, зокрема, в межах мотиваційної сфери.

4. У ході емпіричного дослідження проблеми прокрастинації студентів гуманітарних спеціальностей встановлено, що до основних показників прокрастинації відносяться наступні асоціації: лень, інфантильність, звичка, стрес, відсутність мотивації, план дій, страх невдачі, проблеми, безглуздість, незалежність. За результатами проведеного факторного аналізу методом головних компонент виділено 4 фактори, які пояснюють 68,6 % дисперсії (див. рис. 1.1.).

Перший фактор пояснює 24,4 % дисперсії. Він утворений конструктами «відсутність мотивації» (-0,86), «незалежність» (0,75). Найбільшу факторну вагу має конструкт «відсутність мотивації», що дозволяє так і назвати перший фактор. Перший конструкт означає, що відсутність внутрішнього або зовнішнього спонукання до дій є показником відтермінування важливих справ «на потім». Другий конструкт має позитивну валентність і знаходиться на протилежному полюсі. Це може свідчити про те, що для студентів невиконання вчасно певної діяльності є свого роду «рабство». Це пояснюється тим, що вони є залежними від тієї діяльності, не мають можливості відмовитись від неї. Отже, відмічаємо прагнення до свободи дій та встановлення власних пріоритетів у виконанні певної діяльності.

Аналізуючи зв'язок між конструктами «відсутність мотивації» та «незалежність», можна припустити, що прагнення незалежності у діяльності є свого роду затримкою, що провокує студентів не мати

мотивації до виконання доручень та задач, зокрема в межах навчальної діяльності.

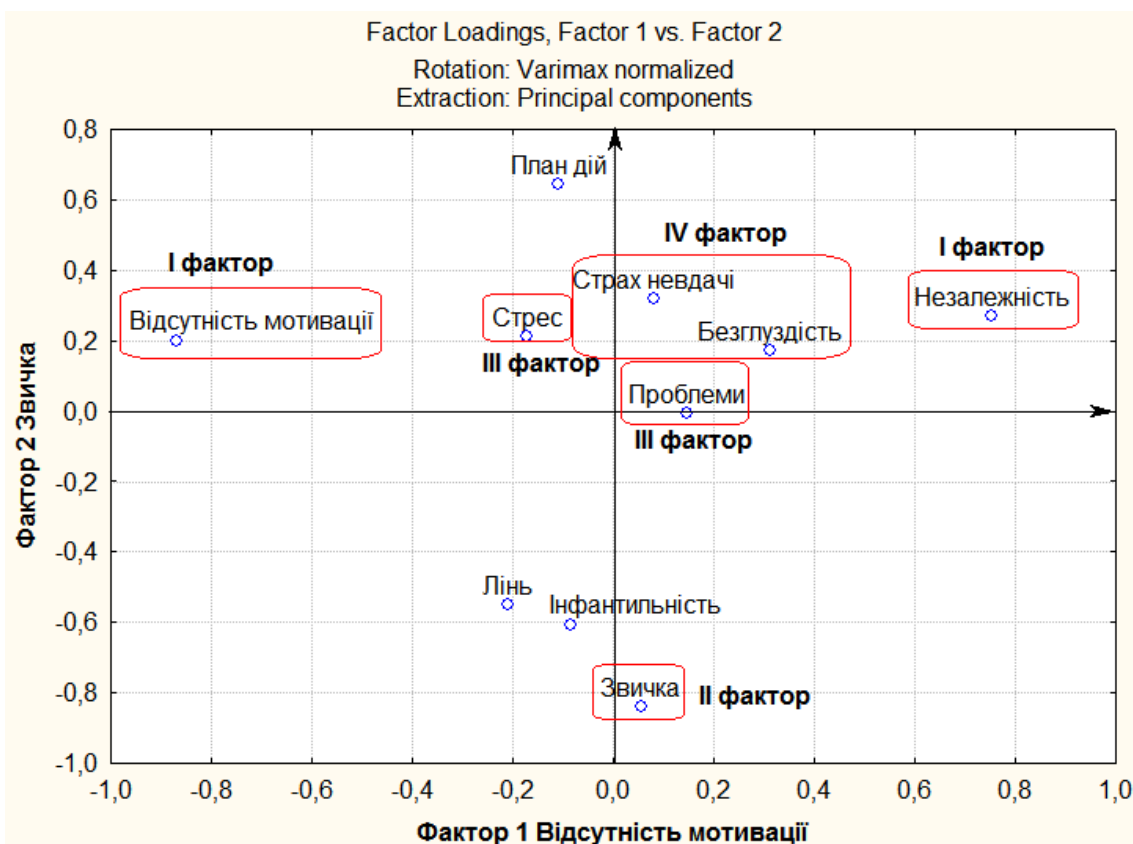

Рис. 1.1. Факторно-семантична модель асоціативних уявлень про прокрастинацію (на прикладі студентів-психологів)

За показниками кореляції конструкти «відсутність мотивації» та «незалежність» перебувають у тісному оберненому зв'язку ($r=-0,49$). Це вказує на те, що відсутність мотивації спонує студентів обирати ті способи діяльності, де вони відчують себе більш незалежними.

Аналізуючи другий фактор (19,0 % дисперсії), який утворений єдиним конструктом «звичка» (-0,83), вважаємо, що студенти вважають прокрастинацію схильністю до повторення однотипних дій у подібних ситуаціях. Отже, можемо припустити, що для студентів притаманно повторювати завчену модель поведінки відтермінування у ситуаціях, які, на їхній погляд, вважаються невідконтрольними.

5. Узагальнюючи отримані емпіричні дані, можна стверджувати, що статевих відмінностей у прояві прокрастинації серед досліджуваних не встановлено. Чоловіки та жінки однаково мають переважні середній та високий рівень прокрастинації. Одиначними є випадки наявності у досліджуваних низького рівня прокрастинації.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми прокрастинації студентів гуманітарних спеціальностей. Перспективою подальших досліджень може

служувати вивчення академічної прокрастинації у взаємозв'язку з копінг-стратегіями студентів із різним рівнем прокрастинації.

Список використаних джерел

1. Бази́ка Є. Л. Явище прокрастинації у контексті розвитку сучасної особистості / Є. Л. Бази́ка // Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції/ за заг. ред. В. Д. Будака, О. Є. Олексюк. – Миколаїв: МНУ, 2012. – С. 23-27.
2. Виндекер О. С. Формальный и содержательный анализ шкалы общей прокрастинации С. Н. Lay (на примере студенческой выборки)/ О.С.Виндекер, М. В.Останина // Актуальные проблемы психологического знания: теоретические и практические проблемы психологии. – Москва, 2014. – №1 (30). – С. 116-126.
3. Зарипова Т. В. Взаимосвязь академической прокрастинации и учебной мотивации студента / Т. В. Зарипова, Н. А. Данилова // Омский научный вестник. – 2015. – № 4 (141) – 163 с.
4. Карловская Н. Н. Взаимосвязь общей и академической прокрастинации и тревожности у студентов с разной академической успеваемостью / Н. Н. Карловская, Р. А.Баранова // Психология в вузе. – 2008. – №6. – С. 31-45.
5. Lay C. H. At last, my research article on procrastination / Lay C. H // J. of Research in Personality. – 1986. – V. 20. – № 4. – P. 474-495.
6. Steel P. The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of self-regulatory failure / P.Steel // Amer. Psychol. Assoc. Psychol. Bull. – 2007. – Vol. 133. – № 1. – P. 65-94.

СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА

Лойко Наталія Геннадіївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри теоретичної та
практичної психології

Коломієць Тетяна Володимирівна

Психологія материнства – одна з найбільш складних і мало розроблених галузей сучасної науки. Актуальність її вивчення продиктована низкою проблем, пов'язаних з демографічною ситуацією в країні, щорічним зростанням кількості розлучень, лавиноподібним збільшенням числа дітей-сиріт при живих батьках, зростанням кількості випадків жорстокого поводження з дітьми тощо.

Огляд сучасного стану досліджень в області психології материнства дозволяє виявити цілу низку напрямів вивчення даного явища. Так, досліджуються значущі особистісні характеристики майбутньої матері (Н. Авдеева, В. Брутман, С. Еніколопов, С.

Мещерякова, М. Панкратова); виділяються чинники й умови психологічного ризику для майбутнього розвитку дитини (О. Копіл, Л. Баз, О. Баженова); проводиться системне вивчення мотиваційних основ материнської поведінки (Г. Філіппова).

Поняття материнства, як культурно-історичне явище, в різні періоди розвитку людства мало різне змістове наповнення. Такі змістові варіації, у свою чергу, відображалися і на феноменології індивідуальної готовності до материнства, оскільки дане психологічне явище є результатом інтеріоризації суспільних уявлень про нього. З цього приводу відома дослідниця у галузі психології материнства Г. Філіппова [3] зауважує, що материнство – це одна із соціальних жіночих ролей, тому якщо потреба бути матір'ю і закладена біологічно, суспільні норми й цінності чинять істотний вплив на його зміст і прояви у кожній конкретній жінки.

Психологічна готовність до материнства (ПГМ) трактується як здатність матері забезпечити адекватні умови для розвитку дитини та виявляється в певному типі материнського ставлення [3].

Г. Філіппова [3] виділяє у ПГМ п'ять основних блоків.

1. Особистісна готовність: загальна особистісна зрілість (адекватна статева ідентифікація; здатність до прийняття рішень і відповідальності; міцна прив'язаність; відсутність залежностей) та особистісні якості, необхідні для ефективного материнства (емпатія; здатність до спільної діяльності; здатність бути «тут і тепер»; творчі здібності; інтерес до діяльності піклування та виховання).

2. Адекватна модель батьківства: адекватність моделей материнської та батьківської ролей, сформованих в своїй сім'ї; оптимальні для народження і виховання дитини батьківські установки, позиції, виховні стратегії, материнське ставлення.

3. Мотиваційна готовність: зрілість мотивації народження дитини, при якій малюк не стає засобом статево-рольової, вікової та особистісної самореалізації жінки; засобом утримання партнера або зміцнення сім'ї; засобом компенсації своїх дитячо-батьківських стосунків; засобом досягнення певного соціального статусу тощо.

4. Сформованість материнської компетентності: ставлення до дитини як до суб'єкта не лише фізичних, але й психічних потреб і суб'єктивних переживань; здатність розуміти стани дитини, особливості її поведінки; необхідні знання про фізичний і психічний розвиток дитини; здатність до спільної діяльності з дитиною. Її зміст послідовно формується в онтогенезі жінки (у взаємодії з власною матір'ю чи іншими носіями материнських функцій; сюжетно-рольовій грі в ляльки і сім'ю; у взаємодії з немовлятами до народження своєї дитини; у взаємодії з власними дітьми).

С. Мещерякова вважає, що ПГМ формується під впливом нероздільних біологічних і соціальних чинників і, з одного боку, має

інстинктивну основу, а з іншого – виступає як особливе особистісне утворення, стержнем якого є суб'єкт-об'єктна орієнтація у ставленні до ще не народженої дитини [2]. Досліджуючи показники ПГМ, вона виділяє: особливості комунікативного досвіду жінки в її ранньому дитинстві; переживання жінкою ставлення до ще не народженої дитини, на етапі вагітності; установки жінки щодо стратегії виховання дитини. Виділені показники в сукупності можуть відображати рівень суб'єктивної готовності до материнства й служити підставою для прогнозу ефективності подальшої материнської поведінки.

У рамках свого дослідження Т. Гурьянова [1] вивчає особливості розвитку ПГМ на стадії планування вагітності, під час вагітності й після пологів. Вона зазначає, що структура ПГМ визначається протиріччям між способом життя, що склався, і тим способом життя, який передбачається після народження дитини (через образ «Я -мати»). На її думку, в структурі ПГМ можна виділити наступні аспекти: мотиваційний – мотив народження дитини, відповідальність за її народження і виховання, почуття обов'язку; оцінний – рефлексія своєї підготовленості та своєї відповідності ролі матері оптимальному образу матері (механізм ідентифікації); емоційний – емоційне сприйняття ситуації материнства (комфорт/дискомфорт), переважаючий фон настрою, супроводжуючий вагітність, задоволеність або незадоволення роллю; операційний – материнська компетентність: володіння способами, прийомами, знаннями, навичками, уміннями, необхідними для догляду за дитиною, уміння моделювати власну діяльність; аспект регуляції – саморегуляція жінки під час вагітності й після народження дитини у взаємодії з нею через такі чинники, які обумовлюють:

- динамічні характеристики трансформації способу життя (ригідність - флексибільність);
- можливості рефлексій людини, що визначають участь самосвідомості в трансформації способу життя (зовнішній і внутрішній локус контролю) [1].

Українська дослідниця Н. Яремчук [4] вважає, що структура ПГМ містить такі блоки: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, комунікативний, емпатійний та афективно-регулятивний.

Проведений теоретичний аналіз дає підстави констатувати, що стрижневою детермінантою материнської поведінки є рівень ПГМ. Успішність виконання материнських функцій, особливості материнського ставлення та компетентності залежатимуть від рівня сформованості цієї готовності. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в обґрунтуванні психологічних критеріїв та виборі

психодіагностичного інструментарію, спрямованого на емпіричне вивчення компонентів ПГМ.

Список використаних джерел

1. Гурьянова Т. Развитие психологической готовности к материнству на стадии планирования беременности, во время беременности и после родов : дис.канд. психол. наук :19.00.01 /Т. Гурьянова. – Барнаул, 2004. – 176 с.
2. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству / С. Мещерякова// Вопр. психологии. – 2000. – № 5. – С. 18-27.
3. Филиппова Г.Г. Психология материнства: учебное пособие / Г.Г.Филиппова.– М. : Изд-во.Ин-та психотерапии, 2002. – 240 с.
4. Яремчук Н.В. Психологічні особливості готовності молодшої жінки до майбутнього материнства / Н.В. Яремчук // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр./ [ред. кол. : В.В. Олійник (гол. ред.) та ін.]. – К.:Геопринт, 2008. – Вип. 7. – С. 234-239.

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ СІМ'Ї У
ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

Марчук Катерина Анатоліївна
старший викладач кафедри
теоретичної та практичної психології
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

Усе більше уваги у психологічній науці приділяється проблемі творчої особистості. Вона актуалізується в силу зростаючої суспільної потреби у талановитих людях. Крім того, талант і обдарованість як психічні явища є досить мінливими і неоднозначними, і потребують різностороннього наукового підходу. Численні дослідження із психології творчості (Б.Г. Ананьєв, Б.М.Теплов, А.М. Матюшкін, Н.С. Лейтс, С.О. Грузенберг, В. О.Моляко, О. І. Кульчицька, О. Л. Музика, О. А. Кривопишина, О. О. Музика, О.В. Проскура, Л. В. Вержиковська, Т. М. Третяк та ін.) підтверджують актуальність у вітчизняній науці проблеми формування творчої обдарованості. Поряд із вивченням її біологічної природи активно досліджуються і соціально-психологічні фактори. Стверджується думка, що природні задатки людини можуть трансформуватися, перерости в обдарованість лише під впливом соціуму. Соціальні умови, а також психічні якості, набуті впродовж життя під впливом близького і далекого оточення, надають природнім задаткам спеціального спрямування. Таким чином, творча обдарованість виростає із вдалого поєднання вроджених анатомо-фізіологічних особливостей та сприятливих умов конкретного макро- і мікросередовища.

Проблема творчої обдарованості настільки багатопланова, наскільки неоднозначним є тлумачення її основних понять. Так, у вітчизняній психології і досі немає однозначного визначення обдарованості, чіткого відмежування її від творчих здібностей, однак є широке представлення специфіки обдарованості, її спрямованості на конкретну діяльність. Це дозволяє сучасним науковцям розмежувати загальну обдарованість як «широкий діапазон здібностей, що складають основу успішності в опануванні багатьох видів діяльності, подальші успіхи в них» [1], та обдарованість спеціальну, «від якої залежить успіх людини в будь-якій конкретній діяльності». Таким чином, загальна обдарованість дозволяє особистості більш успішно, в порівнянні з іншими, вирішувати проблемні завдання, аналізувати, співставляти, орієнтуватися в складних ситуаціях. Дослідники пояснюють таку особливість специфікою біологічних передумов, як от висока функціональна реактивність нервової системи, висока чутливість сенсорних і моторних процесів, особливих форм взаємозв'язку півкуль мозку і т. д. Однак ці біологічні передумови можуть бути реалізовані лише в конкретному соціальному середовищі. За умови, якщо воно виявиться сприятливим, вони можуть трансформуватися у загальну або спеціальну обдарованість. О. Кульчицька та О. Моляко обдарованість визначають як «успішне опанування людиною яким-небудь видом діяльності і її творчу реалізацію в цій діяльності» [2] та пропонують трикомпонентну її структуру:

1. Висока пізнавальна активність, що спирається на високий рівень сенсорних та інтелектуальних процесів (ефективність процесів пам'яті, уваги, сприймання, що дозволяє дитині вільно оперувати перцептивними образами при вирішенні проблемних ситуацій і конкретних завдань).

2. Творча інтерпретація пізнавального досвіду.

3. Емоційна захваченість діяльністю (обдарованість неможлива без емоційної активації, яка підвищує працездатність, загострює увагу та пам'ять, ефективно впливає на перебіг розумової діяльності).

Попри численні дослідження, питання впливу соціального середовища (у тому числі сім'ї як найпершого соціального інституту) на формування творчо обдарованої особистості залишається відкритим. Сім'я є першим і головним середовищем, яке, безперечно, здійснює потужний вплив на формування особистості, і яке може стимулювати, або ж, навпаки, гальмувати розвиток творчої обдарованості. Важливою умовою при цьому є творче самовизначення особистості, вільне від зовнішніх впливів, тиску оточуючих. Отож, від того, наскільки сприятливим виявиться сімейне середовище, залежить подальше творче становлення особистості.

У цьому контексті актуальними видаються наукові пошуки, присвячені вивченню окремих творчих особистостей. Психобіографічні дослідження відомих творчих людей обов'язково містять аналіз сімейного оточення, характер його впливу на особистість, розвиток творчих здібностей. Біографії відомих діячів науки, культури та мистецтва, чий талант є загальноновизнаним, є досить показовими щодо характеристики сімейного середовища, яке дало поштовх до трансформації творчих здібностей в обдарованість у конкретному виді діяльності.

У визначенні ролі сім'ї у формуванні творчої обдарованості відомих діячів української культури перспективним видається застосування біографічного методу дослідження. Метод допомагає розкрити проблему індивідуального розвитку особистості на всіх вікових етапах, проблему впливу соціального оточення на становлення творчої особистості, питання формування індивідуального стилю та творчого почерку, особливості становлення творчого світогляду. Біографічний метод дозволяє вивчити життєвий шлях особистості, якщо контакт між дослідником та досліджуваним неможливий, а саме на основі аналізу біографії людини. Для аналізу використовуються автобіографії, особисті щоденники, мемуари, листи та переписки автора, спогади очевидців.

Принципи біографічного дослідження у психології творчості недостатньо визначені, тож зазнають постійних доповнень та трансформацій. Зокрема, В.О. Моляко [1] розробив основні положення біографічного методу, де наголошує на необхідності вивчення продуктів творчості обдарованої особистості, важливих періодів її життя та встановлення зв'язків між цими періодами та їх впливом на діяльність, стратегії та індивідуальний стиль діяльності, вплив обдарованої особистості на контактне оточення.

Подібне дослідження має будуватися, перш за все, на схемі вивчення творчої обдарованості особистості в біографічному аспекті, акцентуючи увагу на ролі сімейного оточення, сімейного впливу (виховання, навчання) того, що стимулює або гальмує розвиток творчих здібностей.

Список використаних джерел

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
2. Кульчицкая Е.И. Сирень одарённости в саду творчества : [монография] / Е.И. Кульчицкая, В.А. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 316 с.
3. Кульчицька О. І. Біографічні і соціально-психологічні фактори розвитку творчої обдарованості / Олена Кульчицька // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.

4. Ярема Я. Франкознавчі студії / Яким Ярема // упоряд. С. Яреми; наук. редактор І. Лучук. – Львів, 2007. – 288 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНИХ ЛЮДЕЙ ТА ЛЮДЕЙ З ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ

Марчук Анна Павлівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. псих. наук,
доц. **Тичина Ірина Миколаївна**

Сучасна сім'я в умовах глобалізації суспільства зазнала певних трансформацій. Світові тенденції зображують приклад рівності, інклюзивності та толерантності шляхом ухвалення одностатевих шлюбів та права на адопцію, що в свою чергу в нашій країні сприяє широким суспільним дискусіям про права та можливості людей з ЛГБТ-спільноти та особливості їх фізіологічного і психічного здоров'я.

Незважаючи на соціальний тиск, неприйняття «інакшості» сім'єю, друзями та близькими людьми, люди з ЛГБТ-спільноти активно борються за власні права, створюючи сім'ї та намагаються подолати усталені стереотипи суспільства. Однак, соціальний і психологічний тиск, нажаль, призводить до тяжких наслідків, коли люди намагаються боротися зі своєю сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю застосовуючи різноманітні сумнівні методи або здійснюючи суїцидальні дії.

У членів новоствореної молодшої сім'ї в основі формування сімейних цінностей лежать цінності батьківської сім'ї, що передаються внаслідок засвоєння на несвідомому рівні частини сімейної свідомості [4].

За визначенням В.В. Гаврилюк, *сімейні цінності* – це такі показники значущості об'єктів, які відносяться до заснованої на єдиній сумісній діяльності спільноті людей, пов'язаних шлюбом, батьківством, спорідненістю, у зв'язку із входженням цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб чи соціальних відносин [2].

Підходи до визначення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності людини проходять довгий шлях, від повного неприйняття та дискусій щодо патологізації та норми до визнання природності і формування толерантності до даного феномену.

Американський дослідник поведінкової медицини Саймон Розер характеризує *сексуальну орієнтацію* як стабільні сексуальні потяги, бажання, фантазії та їх виявів у дорослих стосовно інших дорослих чоловіків і жінок [7].

Науковці розрізняють три основні сексуальні орієнтації: *гетеросексуальна орієнтація* — яка представляє романтичний, психоемоційний, сексуальний потяг людини до представників протилежної статі (жінки до чоловіка, чоловіка до жінки); *бісексуальна орієнтація* — представляє романтичний, психоемоційний, сексуальний потяг до представників як своєї, так і протилежної статі (чоловіків до жінок та чоловіків, жінок до чоловіків та жінок); *гомосексуальна орієнтація* — представляє романтичний, психоемоційний, сексуальний потяг до представників своєї статі (жінок до жінок, чоловіків до чоловіків) [5].

Однак, важливо зазначити, що сексуальна орієнтація не пов'язана з гендерною ідентичністю. Ці поняття не тотожні. А тому, трансгендерні люди можуть бути як гетеросексуальними, так і гомосексуальними, бісексуальними чи асексуальними [1].

В основі теоретичної моделі лежить розуміння природнього усвідомлення сексуальної орієнтації (гетеросексуальність, гомосексуальність, бісексуальність) та гендерної ідентичності (чоловік, жінка, різні форми трансгендерності). Для відображення було використано шкалу сексуальної поведінки Альфреда Кінсі [6]. Також, за основу розуміння формування цінностей були використані погляди О.Л.Музики [3] стосовно інтеріоризації цінностей та їх подальшої екстеріоризації через персоналізацію. Ця концепція прагне зобразити ідею інтеріоризації сімейних цінностей батьківської сім'ї і подальшу екстеріоризацію цих цінностей у власній сім'ї, яку було створено, або яку планують створити (рис.1.)

Суспільство трансформується, змінюється і наукова думка по відношенню до ЛГБТ-суспільства. ЛГБТ-сім'ї існують поряд із сім'ями гетеросексуальних людей, а тому цікавим є дослідження ціннісної сфери представників таких сімей.

Для здійснення дослідження було розроблено універсальний онлайн-опитувальник аналізу усвідомлення сексуальної орієнтації та сімейних цінностей (модифікація техніки В. Торохтія «Сімейні цінності»). Загальна вибірка становила 144 особи. Серед 72 *гетеросексуальних респондентів* було 27 гетеросексуальних чоловіків та 45 гетеросексуальних жінок. Серед 72 *представників ЛГБТ-спільноти* було представлено 18 гомосексуалів, 21 лесбійок, 21 бісексуалів, 3 трансгендерів та 9 осіб, які характеризували себе як «інші».

За результатами роботи було виявлено, що найбільший репертуар значимих цінностей виділився у гетеросексуальних

людей, що може свідчити про формування принципово нових, унікальних цінностей у представників ЛГБТ-спільноти.

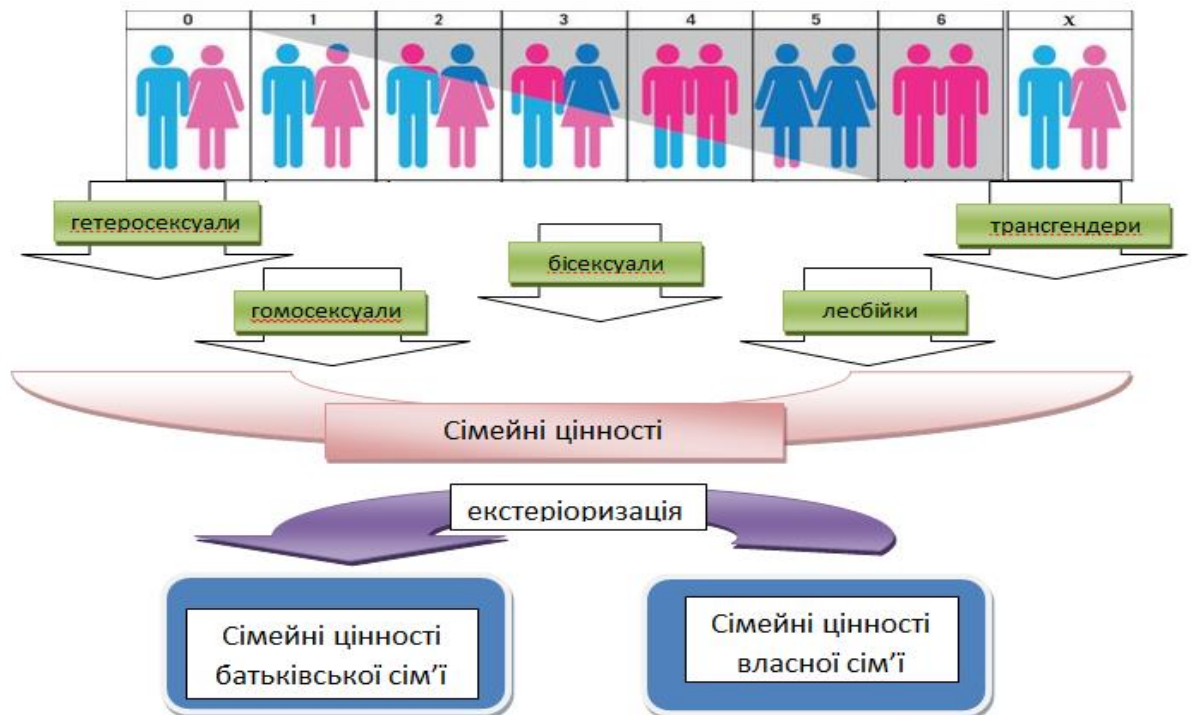

Рис.1. Теоретична модель дослідження

За результатами дослідження виявлено, що для гетеросексуальних людей важливі цінності, які визначають ефективну співпрацю та соціальну взаємодію («особистий приклад», «співпраця», «компроміс», «повага до думки іншого», «прагнення зрозуміти іншого»), дбайливе ставлення до місця проживання та членів сім'ї («благоустрій житла», «турбота про близьких»), особистісні якості саморегулювання та самопрезентації («акуратність, пунктуальність»), слідування загальноприйнятим правилам («взаємний контроль» та «підпорядкування думці більшості»), а також цінності психологічної та емоційної розрядки («психологічна підтримка», «почуття гумору», «емоційне задоволення» та «емоційна рівновага»), інтелектуальних цінностей («інтерес до співрозмовника», «інформативність спілкування») та цінностей сексуально-еротичної функції («привабливість», «діти, любов до них», «подружня вірність»).

Натомість, серед виділених батьківських цінностей, гетеросексуальні люди визначили не лише цінності, які позначають важливість доброзичливого спілкування («особистий приклад», «співпраця»), інтелектуальні цінності («інтерес до співрозмовника», «інформативність спілкування»), цінності психологічної та емоційної розрядки («почуття гумору», «психологічна підтримка», «емоційне задоволення» та «емоційна рівновага»), цінність дітей у сімейних

стосунках («діти, любов до них»). Також важливими виділилися матеріальні господарсько-побутові цінності («дбайливе ставлення до одягу», «покупки», «відповідальність за покупки») та цінності підпорядкування та жорсткого слідування загальноприйнятим сімейним правилам («взаємний контроль», «підпорядкування думці більшості», «диктатура»).

Результат факторизації власних цінностей ЛГБТ-спільноти зобразив значимість ефективної взаємодія з іншими («особистий приклад», «співпраця», «турбота про близьких»), виявлення поваги та гнучкості у співпраці («повага до думки іншого», «компроміс», «прагнення зрозуміти іншого», «інтерес до співрозмовника») інтелектуальні цінності («інформативність спілкування»), а також цінності психологічної та емоційної розрядки («психологічна підтримка», «почуття гумору», «емоційне задоволення» та «емоційна рівновага»).

Схожі цінності виділилися і у цінностях батьківської сім'ї людей з ЛГБТ-спільноти. Значимими також є способи ефективної взаємодії з іншими («співпраця», «інтерес до співрозмовника», «повага до думки іншого»), інтелектуальної складової («інформативність спілкування»), виявлення поваги та гнучкості у співпраці («компроміс», «прагнення зрозуміти іншого»), та цінності психологічної та емоційної розрядки («психологічна підтримка», «емоційне задоволення», «емоційна рівновага»). Однак, також досить важливим для досліджуваних є цінності господарських обов'язків, які свідчать про важливість матеріальної складової в міжособистісній взаємодії («дбайливе ставлення до одягу», «покупки», «відповідальність за покупки»).

Список використаних джерел

1. А. Изотов. Консультирование ЛГБТ-подростков. Методические материалы для школьных психологов и психологинь. / Гендер Зед. – Запорожье. – 2017. – 33 с. Точка доступа: <http://genderz.org.ua/wp-content/uploads/KonsulirovanieLGBTpodrostkov.pdf> [доступ: 20.11.2017]].
2. Гаврилюк В. В. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации : поколенный подход / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз. – Электронный ресурс. Режим доступа :<http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011>
3. Музика О.Л. Криза творчої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до типології // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2001. – С. 63-72.
4. Чаплінська Ю. С. Вплив життєвих цінностей молодого подружжя на формування емоційних стосунків та сімейної системи цінностей у парі / Ю. С. Чаплінська. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. - Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_30
5. Як писати про ЛГБТ? Практичні поради для журналістів. / ВБО “ТОЧКА ОПОРИ”, – 2017, 20 с. Точка доступа: <https://drive.google.com/file/d/0Bwc0S3PnmwIWZVozc2MtRzFFcms/view> [доступ: 20.11.2017].

6. A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin, P.H. Gebhard. Sexual Behavior in the Human Female. — Philadelphia, PA: W.B. Saunders, 1953.
7. B.R. Rosser, "A Scientific Understanding of Sexual Orientation with Implication for Pastoral Ministry", Word and world 14 (summer 1994): 246-257.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Мельник Ольга Миколаївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. філос. наук,
доцент **Пирог Ганна Володимирівна**

У період ранньої дорослості усвідомлюється ставлення до політичної системи та набувають своєї активності політичні орієнтації. Г. Ділігенський окреслював політичні орієнтації як бачення людьми цілей політичної діяльності, що відповідають їх потребам та досягаються за допомогою прийнятих засобів. Політичні орієнтації є результатом включеності людини у процеси соціально-політичної сфери і являють собою неусвідомлені мотиви, що поєднуються з вербально вираженими ідеями та цінностями [2].

За Г. В. Пирог, політичні орієнтації особистості мають певну психологічну структуру, в якій можна виокремити поверхневий, середній та глибинний рівні [4].

Поверхневий рівень має усвідомлений характер і розкриває бачення людиною політичної системи, партій, лідерів, що формує політичний вибір. Цей рівень найменш сталий, його утворенню сприяє середній і глибинний рівні та спільна дія зовнішніх соціально-політичних впливів.

Середній, або центральний рівень, складається з політичних цінностей, переконань, оцінок та знань. Формування образу влади ґрунтується на системі цінностей особистості, які вона набуває в ході соціалізації. Знання характеризуються як здобута суб'єктом ззовні чи самостійно виокремлена політична інформація. Оцінки являють собою зіставлення нової інформації з попереднім результатом політичної свідомості, вони наповнені емоційним ставленням до інформації, яку одержує суб'єкт. Переконавання являють собою стійку сукупність поглядів, яка формує світогляд людини. Становлення переконань здійснюється на основі особистого досвіду, оцінок та знань в політичній сфері. Даний рівень має більш стійкий характер, визначає вибір політичних партій та персоналій, але не прив'язаний до них.

Глибинний рівень включає соціальні та політичні установки, що впливають на формування ставлення до суспільно-політичної сфери. Тут фігурують набуті за час первинної соціалізації психічні структури, що являються первинними для політичних орієнтацій і можуть складати основу політичного вибору, залежно від особистісних, соціальних, політичних обставин. Особистість бачить політичний світ крізь потреби, установки, мотиви та особистісні особливості.

Для дослідження особливостей політичних орієнтацій особистості були використані методика дослідження політичних орієнтацій особистості Г. В. Пирог та методика «Соціально-політичні позиції» Г. Айзенка [1].

Дослідження проводилося у березні-вересні 2017 року, вибірку становили 60 осіб – мешканці міста Житомир, 30 представників чоловічої та 30 жіночої статі віком від 20 до 25 років.

Проведене дослідження показало:

1. Результати вивчення уявлень респондентів про бажану / небажану політичну систему України за методикою дослідження політичних орієнтацій особистості, демонструють, що для досліджуваної вибірки загалом ідеальною та одночасно менш бажаною політичною системою держави є консерватизм. Для консерватизму характерна прихильність традиційним цінностям і порядку, релігії.

Однак, є значимі відмінності у поглядах чоловіків та жінок. На думку чоловіків, ідеальною політичною системою держави є соціалізм, для якого характерні рівноправ'я, справедливість та соціальна захищеність. Найменш бажаною політичною системою для України чоловіки вважають авторитарну, якій притаманні державний контроль, сильна влада та авторитетний лідер.

Для досліджуваних жінок ідеальною політичною системою України є націоналізм, побудований на патріотизмі, національних інтересах та незалежності. Найменш бажаним є консерватизм.

2. Результати дослідження особистісних установок у політичній та соціальній сфері за методикою «Соціально-політичні позиції» показали, що у чоловіків та жінок показники за більшістю шкал збігаються, за виключенням шкали «Соціалізм». За шкалою «Соціалізм» у представниць жіночої статі переважають показники високого рівня, що може свідчити про позитивне відношення до людей робітничого класу і неприязнь до людей «вищого класу». У респондентів чоловічої статі переважають показники низького рівня, тобто респонденти вважають, що талант та здібності повинні бути нагороджені.

За шкалою «Дозволеність» переважають показники низького рівня (58% респондентів), що характеризує досліджуваних як

нетерпимих до асоціальної поведінки, прихильних до цензури, тощо. За шкалою «Расизм» домінують показники низького рівня (75% респондентів), тобто для досліджуваних характерне толерантне ставлення до етнічних меншин. За шкалою «Релігійність» переважають показники низького рівня (84% респондентів), що може свідчити про схильність респондентів до атеїзму, агностицизму. За шкалою «Реакційність» 77% респонденти отримали низькі показники; це вказує на те, що досліджувані вірять у зміни життя на краще, орієнтують свою систему цінностей на майбутнє.

За шкалою «Лібералізм» домінують високі показники (55% респондентів); це свідчить про те, що досліджувані проти будь-якого втручання держави в їхнє життя. За шкалою «Пацифізм» 64% респондентів набрали високі бали. Такі бали притаманні респондентам, які впевнені в тому, що війна не має ніяких виправдань.

Отже, на основі отриманих даних можна зробити висновок, що у досліджуваних представників ранньої дорослості є відмінності між усвідомленими уявленнями про ідеальну політичну систему держави та частково усвідомленими особистісними установками в політичній сфері. Це, насамперед, стосується лібералізму, який як установка притаманний більшості опитуваних, але не має відповідності на рівні усвідомленого вибору політичної системи. Також протиріччя виражені відносно консерватизму, характеристики якого досліджувані виокремили одночасно як бажані й небажані.

Таким чином, можна зазначити, що у ранньому дорослому віці політичні орієнтації характеризуються суперечливістю та нелогічністю, низьким рівнем сформованості.

Список використаних джерел

1. Айзенк Г. Как измерить личность / Г. Айзенк, Г. Вильсон. – М. : Когито-Центр, 2000. – С. 156-159.
2. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология / Г. Г. Дилигенский. – М. : Новая школа, 1996. – 352 с.
3. Пирог А. В. Проблема изучения личности гражданина в политической психологии // Горизонты образования: Научно-методический журнал. - Севастополь, 2010. – №2. – С.164-170. – Режим доступа : <http://eprints.zu.edu.ua/20507/>
4. Пирог Г. В. Системний аналіз політичних орієнтацій особистості // «Особистісне зростання: теорія і практика»: Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2016. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/21632/>
5. Шестопал Е. Б. Политическая психология / Е. Б. Шестопал. – М. : Инфра, 2002. – 456 с.

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРИЧИН ТАТУЮВАННЯ

Мирончук Едуард Ігорович

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – старший викладач
кафедри теоретичної та практичної психології
Фальковська Людмила Миколаївна

Тема нашого дослідження спрямована на пошук психологічних причин такої форми модифікації тіла, що набуває популярності серед молоді, як татуювання. Окрім слідування моді, на наш погляд, у людини мають бути більш глибокі причини, що пов'язані, перш за все, із особливостями само ставлення. Таким чином, метою нашого теоретичного та емпіричного пошуку стало з'ясування особливостей ставлення до тату серед молоді, причин захоплення ним та нанесення на власне тіло. Гіпотеза: основною причиною нанесення тату серед молоді є невдоволеність власним тілом, низькі показники самовпевненості, самоприйняття, саморозуміння та висока залежність від думки оточення.

Завданням було проаналізувати особливості ставлення молодих людей до татуювання у зв'язку із їх само ставленням.

Методологічні засади нашого дослідження спирались на теорію ієрархічної моделі структури само ставлення особистості В.В. Століна. У відповідності до цієї моделі нами було використано опитувальник МДС (В.В. Столін, С.Р. Пантілеев), складено питання структурованого інтерв'ю для виявлення ставлення та схильності молоді до нанесення татуювання. Загальну вибірку склали 30 осіб (15 юнаків та 15 юнок) віком від 16 до 25 років – учні Старосілецької гімназії та студенти ЖДУ імені Івана Франка.

Аналіз вивчення проблеми само ставлення особистості у зв'язку із мотивацією до модифікації тіла є маловивченим у сучасній психології. Водночас проблемі само ставлення приділено достатньо уваги у працях Н.І. Сарджвеладзе [2], А.Ф. Лазурского, В.Н. Мясищева, С.Р. Пантілеева, В.В. Століна [4] та інших. У сучасній психології відсутня однастайність у визначенні такого феномену, як ставлення людини до себе, тому використовуються різні за звучанням, але подібні за суттю поняття «загальна/глобальна самооцінка» (У.Джеймс), «самоповага» (І.С. Кон), «само ставлення» (Н.І. Сарджвеладзе) і «емоційно-ціннісне ставлення до себе» (А.Ф.Лазурський, В.Н.Мясищев) та інші.

Отже, в психології існує три різних підходи до розуміння ставлення людини до себе: 1) розуміння само ставлення як афективного компонента самосвідомості (само ставлення в структурі

самосвідомості); 2) як риси особистості (самоствлення в структурі особистості); 3) як компонента саморегуляції (самоствлення в системі саморегуляції). Зазвичай дослідники вказують, що самоствлення особистості є складно структурованим психічним утворенням, що має дві підсистеми: оцінну і емоційно-ціннісну.

Самоствлення як смислове утворення має для суб'єкта непорушну значимість, бо навіть незначна його зміна призводить до внутрішньоособистісних конфліктів, які переживаються особистістю як загрози руйнування самоїдентичності. Під **самоствленням** ми будемо розуміти цілісне, відносно постійне емоційне ставлення до себе, що визначається мірою прийняття чи неприйняття індивідом самого себе.

Використана нами у дослідженні версія опитувальника МДС (В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва) дозволяє виявити три рівні самоствлення, які відрізняються за ступенем узагальненості:

- глобальне самоствлення;
- самоствлення, диференційоване у самоповазі, аутосимпатії, інтерес до себе та очікування певного ставлення до себе;
- рівень конкретних дій (готовностей до них) щодо власного «Я».

Авторами підкреслюється відмінність *змісту «Я-образу»* (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) та власне *самоствлення*. Опитувальник дозволяє визначити інтегральне почуття «за» або «проти» власного «Я», рівень самоповаги, аутосимпатії, очікуване ставлення інших та самоінтерес випробуваного. Водночас опитувальник містить також сім шкал спрямованих на вимірювання вираженості установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» випробуваного: *самовпевненість, ставлення інших, самоприйняття, саморегуляція та самопослідовність, самозвинувачення, самоінтерес та саморозуміння*. Таким чином, застосувавши опитувальник та отримавши відповіді в ході структурованого інтерв'ю, ми зможемо перевірити висунуту гіпотезу.

Практична значимість. Результати, отримані в ході дослідження, можуть бути використані для розуміння мотивації до модифікацій тіла серед молоді, профілактики деструктивних форм їх самореалізації.

Аналіз отриманих результатів. У ході структурованого інтерв'ю було виявлено, що молодь має певне ставлення до татуювання і порізнному позиціює себе з ним. Нами в структурованому інтерв'ю було змодельовано декілька компонентів ставлення до тату: *смилова, емоційна та дієва* складові. Намагання передати в тату певне повідомлення про свою суть, символічне зображення раціонального,

пережитого, актуального, значимого, важливого у житті буде виявляти себе у першому компоненті; імпульсивність – нанесення тату під впливом моменту чи з метою підкреслити свій емоційний статус, епатувати інших – складають другу складову; різна міра готовності до нанесення тату описує третю складову.

Смислова та емоційні складові у ставленні до тату представлена на Рис 1.

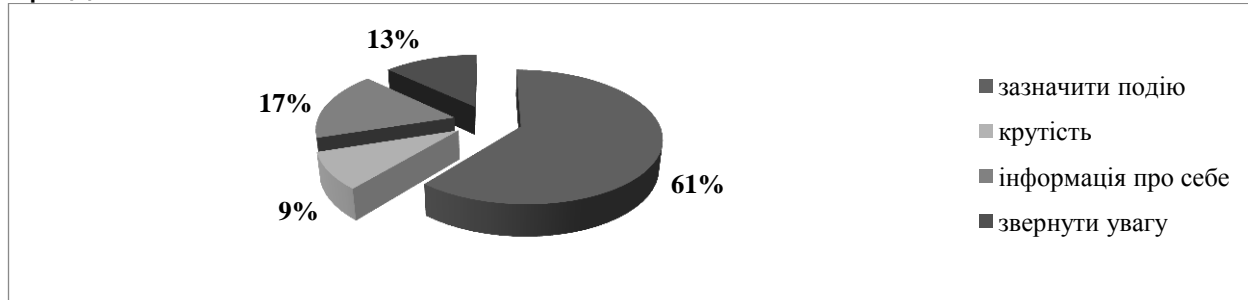

Рис.1. Смислова та емоційна складові у ставленні до тату

Смислове навантаження тату займає лише 17% (інформація про себе), тоді як емоційна складова татуювання є більш вагомою – зазначення події (61 %), звернути на себе увагу (13 %), крутість (9 %). Тут варто зазначити, що наслідування поведнки інших є вагомим аргументом на користь тату, ніж власні переконання чи визнання цінності своєї позиції.

Дієва складова ставлення до тату виявляється у готовності його нанести на власне тіло і таким чином представлена у вибірці (Див. рис. 2.).

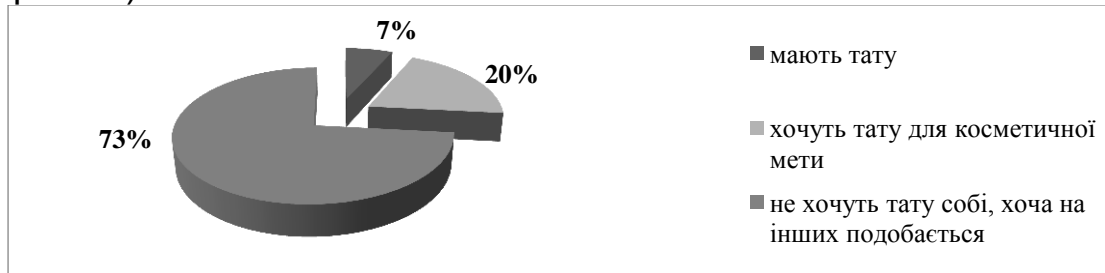

Рис.2. Дієва складова у ставленні до тату

Усіх досліджуваних після опитування і отримання результатів було поділено на 3 групи: група **А** - має тату, група **Б** - хочуть мати тату, група **В** - подобається тату.

За результатами опитувальника МДС представники групи **А** мають переважно позитивні показники самоставлення, трішки підвищені самовпевненість, самоприйняття, внутрішня конфліктність та самозвинувачення.

Група **Б** – представила результати повністю різні – замкнутість, внутрішня конфліктність, самоприйняття представлено на всіх рівнях – від низького до найвищого. Група **В** – якій подобається тату також різні результати як і в групі Б.

Аналізуючи результати інтерв'ю, можна сказати що серед 30 чоловік є 22 особи, яким подобається тату на людях, але самі вони псувати своє тіло ще не готові. Також хотілося б виділити 6 чоловік, котрі хотіли б закрити проблемні частини тіла татуванням, та одночасно зазначити подію в житті, щоб не бути таким, як усі та яскраво вирізнитися серед натовпу.

Особливу увагу приділимо двом особам чоловічої статі (Андрій та Ігор), які зробили тату, не шкодуючи про свій вибір зараз. Вони вважають, що це круто, модно, стильно, а також це додає авторитету в колі спілкування.

Аналіз результатів опитування Ігора та Андрія засвідчив (Див. рис.3.) наявність труднощів у самостваленні юнаків, що мають тату. Зокрема Ігор є доволі закритим у взаєминах, не переймається думкою оточення, не надто задоволений собою – самоприйняття вказує на показники нижче середнього, проте заперечує наявність внутрішніх конфліктів та самозвинувачень та зазначає високий показник самовпевненості.

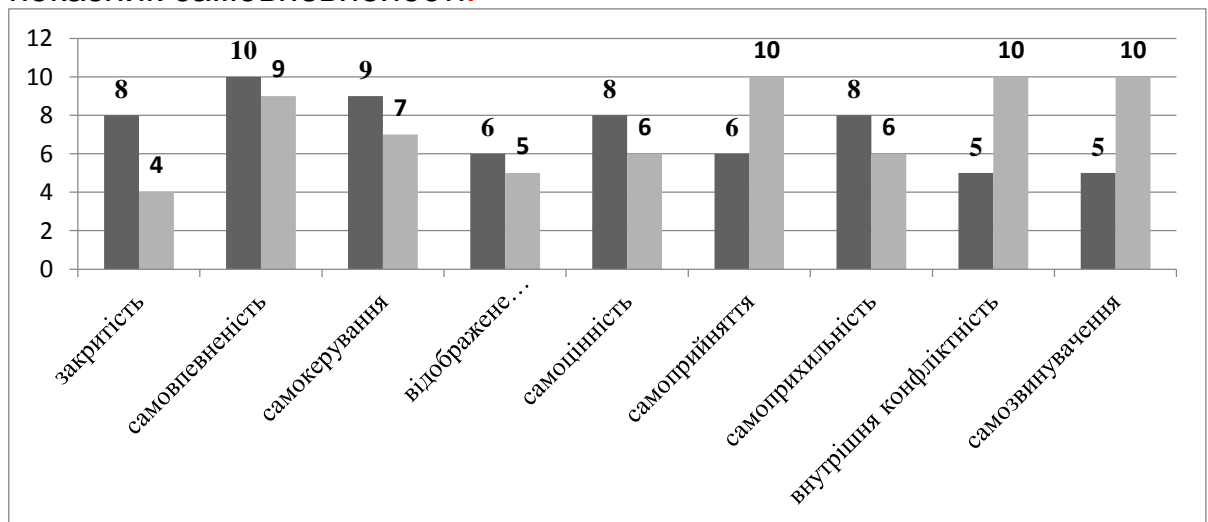

Рис.3. Порівняльний аналіз результатів опитування осіб, що мають тату.

Разючі відмінності у показниках шкал опитувальника Ігора вказують на недостатню відвертість, а отже, говорять про наявні внутрішньоособистісні конфлікти та невпевненість у власній цінності.

Аналіз результатів Андрія вказує на комунікабельність (протилежна до закритості позиція), ігнорування думки оточення, нижче середнього показники самоцінності та самоприхильності, однак високі показники самоприхильності, внутрішньої конфліктності, самозвинувачення говорять про нелегкі взаємини з собою.

Отже, в ході теоретичного та емпіричного аналізу матеріалів було виявлено, що питання мотивації до модифікації тіла серед молоді є мало вивченим, а тому потребує подальшого вивчення. Відчувається брак психологічних досліджень особливостей

соціалізації сучасних молодих людей, у якій слідування моді та гіпертрофовані уявлення про межі дозволеного в експериментуванні з власним життям та тілом потребують пояснень та заходів у подоланні деструкцій. Татування на теренах України носило донедавна зовсім інший символічний зміст і не є властивим її етнічній культурі, однак світові запозичення набули поширення серед молоді, яка схвально ставиться до модифікацій тіла та виявляє готовність слідувати моді.

Наше дослідження стало спробою знайти зв'язок особливостей ціннісно-смыслового ставлення до себе та потреби у нанесенні тату серед молоді. В ході інтерв'ю та опитування ми отримали достатньо інформації для аналізу, однак виявили цікаві тенденції у ставленні до себе осіб, що мають тату. Гіпотеза підтвердилась частково – не всі показники самоставлення є однозначними у двох проаналізованих випадках, проте пошук відповідей на поставлені питання стануть планами наших подальших досліджень та роздумів.

Список використаних джерел

1. Голубева И.В. Самоотношение как психологическое условие успешности самореализации лиц с ограниченными психофизическими возможностями // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XXVIII междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск: СибАК, 2013.
2. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. — Тбилиси: Мецниереба, 1989. — 204 с.
3. Скотникова И.Г. Проблема уверенности: история и современное состояние // Психологический журнал. — 2002. — № 1. — С. 52—60.
4. Столин В.В., Пантеев С.Р. Опросник самоотношения // Практикум по психодиагностике: Психодиагностические материалы. М., 1988. С. 123-130.

**АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРИЧИН АГРЕСИВНОСТІ У
ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Мирончук Інна Ігорівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – старший викладач
кафедри теоретичної та практичної психології
Фальковська Людмила Миколаївна

Нестійке економічне становище, суперечливі соціальні процеси та екологічні катастрофи – характерні риси сучасного суспільства, що зумовлюють ріст багатьох труднощів, як у поведінці людей, так і у їх особистісному розвитку. Підлітковий вік – це період спонтанних і активних змін, період активної соціалізації. І саме у цьому віці формується характер, власне «Я», ставлення до себе і до світу.

Труднощі входження у доросле життя викликають у неформованої особистості низку переживань, пов'язаних з фрустрацією, депривацією, що, часом, викликає відповідну реакцію - агресію, звичка до якої може перетворюватись у особистісну рису – агресивність.

Мета дослідження: виявити психологічні умови виникнення агресивності у підлітковому віці.

Об'єкт дослідження: особистість підлітка.

Предмет дослідження: психологічні причини агресивності у осіб підліткового віку.

Гіпотеза: серед основних причин підліткової агресивності підлітків будуть несприятливі соціально психологічні умови взаємин у сім'ї: підлітки з критично високими показниками ворожості і агресивності матимуть переважно негативний досвід стосунків у родині, вони відзначатимуть порушення стосунків із батьками, недовіру до оточення та драматичні події минулого.

Методологічну основу дослідження склали положення про агресію, агресивність, агресивну поведінку, представлені у працях А. Басса, А. Дарки, Н.М. Платонової, Е.П.Ільїна.

Практичне значення дослідження полягає у використанні результатів дослідження для вивчення таких дисциплін, як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Психологія особистості», при проведенні практичних та теоретичних досліджень в області психології особистості, а також в практиці індивідуального та групового консультування, корекційній роботі.

Наразі в психологічній науці існують різноманітні *підходи до вивчення агресії: нормативний* (О. Мартинова, Д. Жмуров, Т. Румянцева та інші), *глибинно-психологічний* (З. Фройд, К. Юнг, Г. Гартман, Е. Кріс, К. Лоренц та інші), *цільовий* (А. Шваб, Х. Кауфман, Е. Фромм та інші), *емоційний* (Е. Тріфонов, Ю. Щербина та інші), *багатоаспектний* (Л. Семенюк, С. Єнікополов), *недиференційований* (Д. Доллард, С. Фішбах, Л. Берковиц; А. Бандура, Л. Бендер, Ф. Алан; Д. Кемпбелл, М. Шеріф), *напрями орієнтовані на наслідки, результати агресії* (М. Вілсон, Д. Мацумото, А. Басс, М. Зільманн та інші), *на оцінку намірів агресора* (Д. Креч, Р. Кратчфилд, Н. Лівсон та інші).

Агресія (з лат. aggressio – напад) розглядатиметься нами як мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам існування людей, приносить шкоди об'єктам нападу, призводить до фізичного, морального збитку, або може викликати у них психологічний дискомфорт [1].

Е. Фромм зазначав, що агресія – це нанесення шкоди і неважливо кому, людина це, тварина чи неживий предмет. Розглядаючи даний критерій, концепція Р. Берона розглядає агресію

як ті дії, у результаті яких страждають живі істоти [2]. А. Фройд, займавшись дитячим психоаналізом, агресію розглядала як механізм захисту інстанції "Я". Вона вважала, що агресія – це прояв тривоги та страху, які відчуває "Я" у відношенні як минулих, так і передбачуваних подій. Агресія виникає в тих випадках, коли виникає загроза реальна або мінімальна для "Я" дитини [3].

Питання агресивності піднімалось у теоріях та напрямках зарубіжної психології: *психоаналізі* – Е.Фромм, М.Малер, К.Хорні, А.Адлер, З.Фрейд, у *когнітивній* – Д.Зільманн, Л.Берковіц, гуманістичній – А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл; у *еволюційному підході* – К.Лоренц; у *біхевіористській* – А.Басс; у *теорії соціального навчання* – А.Бандура та ін [4].

А. Басс виділяв 8 категорій агресії. «Фізична – активна – пряма» – нанесення людині ударів, побиття або поранення за допомогою вогнепальної або холодної зброї. «Фізична – активна – непряма» – закладення пасток, змови з найманим вбивцею з метою знищення ворога. «Фізична – пасивна – пряма» – прагнення фізично не дозволити іншій людині досягти бажаної мети. «Фізична – пасивна – непряма» – відмова від виконання необхідних завдань. «Вербальна – активна – пряма» – словесна образа або приниження іншої людини. «Вербальна – активна – непряма» – поширення злісного наклепу. «Вербальна – пасивна – пряма» – відмова розмовляти з іншою людиною. «Вербальна – пасивна – непряма» – відмова давати словесні пояснення [5].

У класифікації А. Басса та А. Дарки вирізняють вісім видів *агресивних реакцій*: фізичну агресію – застосування фізичної сили до іншої особи; вербальну агресію – погрози, лайки, вереск; непряму агресію – плітки, чутки, тупотіння ногами, двозначний гумор; негативізм – опозиційна манера поведінки від пасивного опору до активних дій; роздратування – різкість, грубість, запальність; підозрілість – недовіра, обережність, переконаність у шкідливих намірах оточення; образа – невдоволеність, заздрість, ненависть; почуття вини (аутоагресія) – злість на себе, докори сумління за погану поведінку [6].

Отже, у більшості наукових досліджень агресивна поведінка розглядається як одна із форм реагування на різні несприятливі у фізичному і психічному сенсі життєві ситуації, які викликають стрес, фрустрацію, тощо [1].

Для дослідження агресивності у підлітковому віці нами було обрано методiku, на визначення рівня агресивності за опитувальником Басса-Дарки та метод «Незакінчених речень» з приводу виявлення причин, що спричиняють агресивну поведінку підлітків. Дане дослідження проводилося з 6 по 9 класи

Старосілецької гімназії. У дослідженні брали участь 30 підлітків. З них 15 дівчат і 15 хлопців віком від 10 до 15 років.

У ході аналізу отриманих результатів дослідження причин агресивної поведінки у підлітків, ми дійшли таких висновків:

1. Підлітки з критично високими показниками ворожості і агресивності мають негативний досвід такої поведінки на прикладі батьківської сім'ї. Такі підлітки скаржаться на відсутність взаєморозуміння із батьками, мають переважно негативний досвід – свідки чи об'єкти насилля, а тому з обережністю ставляться до людей, які потенційно оцінюються ними, як небезпечні.

2. Виникненню агресивної поведінки сприяють: пережитий досвід якої-небудь форми насильства (фізичного, психологічного, сексуального тощо; відчуття безпорадності, приниження, злості або відчаю, небезпеки, самотності, що наростає; приклади для наслідування деструктивних форм залежності та протиправної поведінки).

3. Підлітки наслідують агресивну поведінку, побачену у фільмах, засвоюють її та застосовують у інших ситуаціях. Відносно благополучні підлітки вказують на потребу діяти агресивно після певних комп'ютерних ігор, оскільки більшість із них наповнена агресією, насильством і руйнуваннями.

Отже, поширення у ЗМІ зразків агресивної поведінки, що властива не тільки негативним персонажам, а й героям; переживання кризи підлітками особистісного становлення в умовах деструктивних відносин у сім'ї (свідки та об'єкти побутового насильства), жорсткі санкції з боку батьків, які «не можуть дати раду уже недитині», а тому з відчаю вдаються до заборон, покарань, психологічного насильства тощо – все це сприятливим підґрунтям для реакції спротиву, яка, закріплюючись (отримуючи позитивне підкріплення) переростає у особистісну рису агресивності, яка призводить до виникнення агресії не у відповідь на небезпеку, а спонтанно, провокативно, навіть якщо обставини є цілком сприятливими для суб'єкта. Саме тут, на початку формування та закріплення деструктивних форм поведінки, має відбуватись психологічне втручання з метою попередження виникнення агресивності як стратегії поведінки та як особистісної риси.

Список використаних джерел

1. Агрессия у детей и подростков: Учебное пособие / Под. Ред. Н.М. Платоновой. – СПб.: Речь, 2006. – 336 с.
2. Каневская Ж.О., Кириллова Л.С. Подростковая агрессия как социально-психологическая проблема современности // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2015. — №42.
3. Онікінчук О., Фальковська Л.М. Зв'язок рівня самооцінки та агресивності у підлітковому віці // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. – 2016. – Випуск 8. С. 109-111.

4. Дубинин С. Н. Агрессия как стратегия адаптации девиантных подростков / Дубинин С. Н. // Среднепрофессиональное образование. – 2009. – № 4. – С. 41-44.
5. Хван А.А., Зайцев Ю.А., Кузнецова Ю.А. Стандартизация опросника А.Басса и А.Дарки / Психологическая диагностика, 2008, № 1, — с. 35-58.
6. Ильин Е. П. Психология агрессивного поведения. — СПб.: Питер, 2014. — 368 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ТА КОНТРАКТНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Огороднік Марія Леонідівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат психологічних наук,
доц. **Загурська Інна Станіславівна**

Процес формування мотиву, цілей, виконання певної діяльності, прийняття рішень та досягнення мети є основними категоріями в структурі мотивації, з якими людина має справу в повсякденному житті. Вивчення мотивації включається до структури аналізу різних видів діяльностей: навчальної, трудової тощо. Майже кожна психологічна теорія має у своїй структурі поняття «мотивація», «потреба», «мотив».

Проблема мотивації є актуальною для вивчення у вітчизняній (Н. Бадмаєва Л. Божович, С. Занюк Е. Ільїн Т. Ільїна, В. Климчук, А. Петровський) та зарубіжній психології (У. Макдугалл, Д. Макклеланд Х. Хекхаузен)

Дослідження проводилося впродовж 2016-2017 навчального року. Загальна вибірка складала 30 осіб – студентів першого курсу спеціальності «Психологія». Для отримання емпіричних даних було використано методику Т.І. Ільїної для діагностики мотивації навчальної діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Метою дослідження було порівняння особливостей навчальної мотивації студентів-психологів державної та контрактної форми навчання.

В основу дослідження було покладено припущення про те, що структура навчальної мотивації залежить від форми навчання:

- мотиви оволодіння професією та отримання знань є актуальними для студентів державної форми навчання;
- студенти контрактної форми навчання підкреслюють значимість мотиву отримання диплому.

Вивчення проблеми структури мотивації передбачає окреслення змісту понять «мотивація» та «мотив». Мотивація за своєю

структурою включає в себе зміст поняття «мотив». Німецький вчений Х. Хекхаузен зазначає: «Мотив – це гіпотетичний конструкт, який використовується для пояснення індивідуальних відмінностей в діяльності, яка виконується різними людьми в ідентичних умовах» [4, 38]. Термін «мотивація» має прямий зв'язок з діяльністю, тому мотивація відіграє значну роль в житті людини. Д. Макклеланд говорить, що мотивація пов'язана з усвідомленими інстинктами, наприклад з такими внутрішніми намірами як: «Я хочу бути лікарем», «Я хочу пограти на фортепіано», «Я бажаю вирішити цю проблему» [1, 92].

Дослідник Є. Ільїн у своїй праці наводить фактори, які формують у студента позитивні мотиви до навчання, виділені А. Гебосом:

- усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєваних знань;
- емоційна форма викладу навчального матеріалу;
- показ «перспективних ліній» в розвитку наукових понять [2, 266].

У методиці Т. І. Ільїної виділено 3 шкали: шкала отримання знань, шкала оволодіння професією, шкала отримання диплому [3, 181]. Дані, що були отримані в процесі дослідження, були проаналізовані в межах цих трьох шкал.

У ході дослідження з'ясувалося, що для студентів державної форми навчання характерно домінування кількісних показників за такими шкалами: шкала отримання знань (71,10%), шкала оволодіння професією (70,60%), шкала отримання диплому (57 %) (див. рис 1).

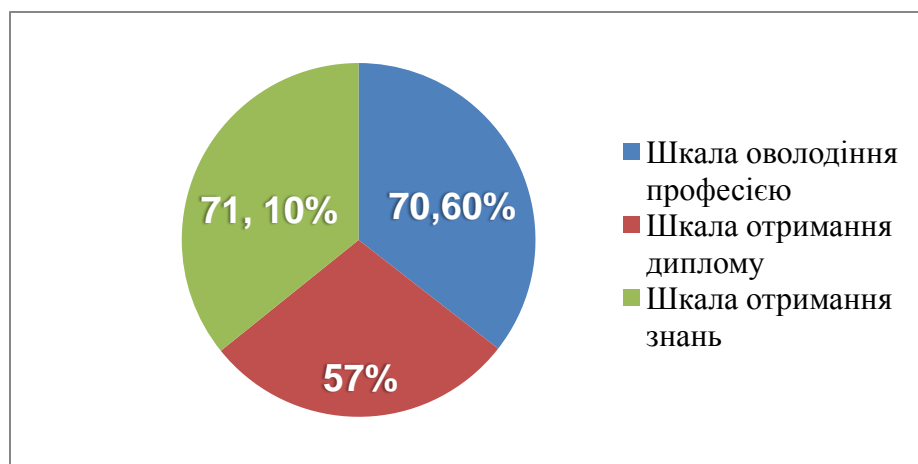

Рис. 1. Кількісний розподіл рівня значимості між шкалами навчальної мотивації студентів державної форми навчання

Кількісний аналіз результатів навчальної мотивації студентів контрактної форми навчання показав такий розподіл між шкалами: шкала отримання диплому – 71,60%, шкала отримання знань – 67,60%, шкала оволодіння професією – 55,30%(див рис. 2).

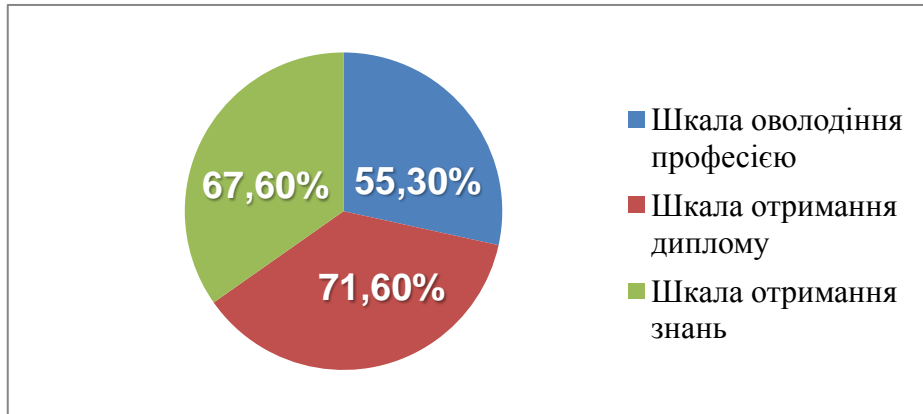

Рис.2. Кількісний розподіл рівня значимості між шкалами навчальної мотивації студентів контрактної форми навчання

Ці результати свідчать про те, що для студентів контрактної форми навчання важливими є мотиви отримання диплому та отримання знань. Мотив оволодіння професією розташовується на останньому місці і є не таким значимим порівняно з іншими мотивами, хоча слід зазначити, що цей мотив має також вагомий показник – 55,30%.

Аналіз результатів дослідження дозволив зробити висновок про те, що у структурі навчальної мотивації студентів державної форми навчання переважають мотиви отримання знань та оволодіння професією. Навчальна мотивація студентів контрактної форми навчання визначається отримання диплому та отримання знань мотивами. Узагальнення отриманих емпіричних даних показало, що гіпотеза підтвердилася частково, адже за шкалою отримання знань є досить високі показники у двох групах студентів. Мотив отримання знань є досить значимим для студентів державної та контрактної форми навчання.

Список використаних джерел

1. Макклеланд Д. Мотивация человека / Д. Макклеланд. – СПб.: Питер. – 2007. – С. 92-93.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – С. 264-269.
3. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль "Направленность": лекции, практ. занятия, задания для самостоятельной работы.- К.:Миллениум, 2004.- С. 181 -182.
4. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 860 с. : ил. – (Мастера психологии).–С. 38-50.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Омельчук Ніна Віталіївна

Житомирський державний університет імені
Івана Франка

науковий керівник: старший викладач
кафедри теоретичної та практичної психології

Майстренко Тетяна Миколаївна

Проблема вивчення ціннісної сфери особистості належить саме до тих питань психології, які вимагають глибокого вивчення. Варто зазначити, що проблема дослідження життєвих цінностей вивчалася багатьма дотичними до психології науками (педагогіка, соціологія, філософія). Про актуальність цієї проблеми свідчать публікації багатьох видань. Потрібно зауважити також те, що цінності змінюються у часі, оскільки змінам піддається і саме суспільство, і відносини між людьми. Простежуючи динаміку змін життєвих цінностей населення, можна зробити висновки про подальший культурний і духовний розвиток суспільства. Незважаючи на численні дослідження, проблема формування життєвих цінностей у старшокласників залишається актуальною. Б. Г. Ананьєв вказував на те, що юнацький вік є сенситивним періодом засвоєння духовних цінностей. Адже саме у юності людина починає усвідомлювати власний внутрішній світ, а також починає розуміти необхідність у спілкуванні з іншими людьми [1, 58]. Саме у цьому віці молода людина свідомо та серйозно підходить до розуміння себе та своїх можливостей. Старшокласник пізнає життя і своє місце в ньому, що є поштовхом до розуміння власних стосунків з іншими людьми.

Мета статті: представити емпіричне дослідження гендерних особливостей життєвих цінностей.

Методи дослідження: теоретичний (аналіз, узагальнення, систематизація даних); емпіричний (опитування, кількісна та якісна обробка даних). Методика І. Г. Сеніна «Опитувальник термінальних цінностей» (ОтеЦ).

Методики та організація дослідження. У дослідженні брали участь 40 учнів, серед яких 20 дівчат та 20 хлопців.

Виклад основного змісту. Протягом розвитку філософії, психології, соціології цінності та ціннісні орієнтації були важливим об'єктом наукових досліджень. У різні часи дослідники трактували цінності виходячи із власної світоглядної позиції та розвитку суспільства в якому вони проживали. Поняття «цінність» є вкрай поширеним у психології та інших дотичних науках. Саме поняття «цінності» було введено в соціологію у 20-тих р. 20 ст. У. Томасом, Ф. Знанецьким. Проаналізувавши наукову літературу, можна

зробити висновок, що існує декілька підходів до визначення терміну «цінність».

До першого підходу належать ті визначення, які роблять наголос на тому, що речі здатні задовольнити потреби людини. Наприклад: «Цінності є суттю певного явища, предмету, які потрібні, приємні, необхідні людині певного класу» .

Другий підхід є дуже близький до першого, але між ними існує певна відмінність. Основною відмінністю є те, що увага акцентується на важливості предметів та явищ для життєдіяльності соціальних об'єктів та їх інтересів.

У третьому підході звертається увага на тому, що цінність є результатом практичної взаємодії з оточуючим середовищем. У цьому підході підкреслюється не стільки значущість об'єктів для суб'єкта, скільки ставлення до нього, яке можна виразити за допомогою певної оцінки.

Існує також і четвертий підхід. У ньому цінності визначаються як певні утворення у свідомості людини, які є ідеалами і загальними уявленнями про блага. Саме таке формулювання розраховане на якісну особливість інтерпретації суті певних цінностей. Цей підхід помітно відрізняється від попередніх підходів

Г. Мюнстерберг розробив наступну класифікацію життєвих цінностей особистості. Цінності:

- Цінності буття (речі, гармонія, щастя, любов, прогрес);
- Цінності культури (природа, Всесвіт, мистецтво, людство, музика)

І. Г. Сенін виділив 8 основних цінностей людини:

- власний престиж;
- високе матеріальне становище;
- креативність;
- активні соціальні контакти;
- розвиток себе;
- духовне задоволення;
- збереження власної індивідуальності;
- досягнення

У ранньому юнацькому віці відбувається формування системи життєвих цінностей та ціннісних орієнтацій. Адже юнаки намагаються брати участь у різних видах діяльності, що значною мірою сприяє розширенню системи цінностей та ціннісних орієнтацій. Особи юнацького віку за допомогою самовизначення та багаторазових спроб розібратися у навколишньому житті намагаються знайти сенс життя. У результаті цього у них відбуваються формування переконань та поглядів. А головне, формується світогляд — система переконань, яка показує ставлення юнака до зовнішнього світу і його головних ціннісних орієнтацій. Аналізуючи праці вітчизняних вчених,

В. І. Слободчиков зазначає, що юнацький вік є найбільш сприятливим для формування ціннісних орієнтацій.

По-перше, життєві цінності є предметом дослідження багатьох науковців. Перш за все, дослідженнями займалися філософи, психологи та соціологи. Існує багато методик, завдяки яким можна дослідити систему життєвих цінностей.

По-друге, для того, щоб дослідити життєві цінності старшокласників була використана методика «Опитувальник термінальних цінностей» І. Г. Сеніна. Варто сказати, що для старшокласників цінними є високе матеріальне становище у навчанні та освіті та у сімейному житті. Також важливе значення вони надають розвитку себе та досягненні у сфері захоплення.

По-третє, зробивши порівняльний гендерний аналіз життєвих цінностей, можна сказати, наша гіпотеза підтвердилася - відмінності дійсно існують. На основі інтерпретації можна виокремити такі відмінності:

- хлопці більше цінують власний престиж та високе матеріальне забезпечення у таких сферах: професійне життя, навчання та освіта, сімейне життя та захоплення.
- для дівчат цінними є духовне задоволення та досягнення у сфері професійного життя та навчання та освіти.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания/Б. Г. Ананьев — СПб.: Питер, ("Мастера психологии") 2001. - 280 с.
2. Бубнова С. С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система/С. С. Бубнова// Психологический журнал.- 1999.-Т.20.- No5. - С.38-44.
3. Будинайте Г.Л., Корнилова Т.В. Личностные ценности и личностные предпочтения субъекта / Г.Л. Будинайте, Т.В. Корнилова // Вопросы психологии. – 1993. – No5. – С.99-105.
4. Волочков А.А. Ценностная направленность личности как выражение смыслообразующей активности / А.А. Волочков, Е.Г. Ермоленко // Психологический журнал. – 2004. – No2. – С. 17-26.
5. Журавлева Н.А. Динамика ценностных ориентации молодежи в условиях социально-экономических изменений / Н.А. Журавлева. - Психологический журнал. – 2006. – No1.– С. 35-43.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ КОХАНОЇ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ ОДРУЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ)

Ткачук Ольга Романівна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – кандидат психологічних наук,

доц. **Загурська Інна Станіславівна**

Проблема образу коханої людини в ґендерному аспекті є актуальною для сучасної психології, оскільки статистичні дані світу свідчать про збільшення кількості розлучень. Це зумовлено рядом причин, серед яких можна зазначити і ґендерні особливості, що визначають характер міжособистісних стосунків в одруженій чи неодруженій парі. Одними з аспектів міжособистісної взаємодії та динаміки стосунків у парі є дослідження образу майбутнього шлюбного партнера, вплив батьківської моделі стосунків та стереотипного ставлення до коханої людини, міжособистісного сприймання в подружніх парах в залежності від терміну офіційної реєстрації шлюбу, ґендерні відмінності в соціокультурному аспекті.

Дослідження психологічних особливостей образу коханої людини в чоловіків, одружених близько одного року, проводилося впродовж 2017-2018 років. Вибірка складала 5 осіб – чоловіків, одружених близько одного року, віком 20-25 років.

Дослідження проводилося на основі суб'єктно-ціннісного підходу до розвитку особистості (О.Л. Музика) [4, с. 467]. Для отримання емпіричних даних була використана факторна стратегія дослідження.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. У період ранньої дорослості образ «Я» є відносно стійким утворенням, що обумовлює сформованість основних життєвих орієнтирів особистості. У вітчизняній та зарубіжній психології образ «Я» в основному визначають як структурне утворення, що включає в себе ряд компонентів, що обумовлюють усвідомлення особистістю власної неповторності та ідентичності (Р.Бернс, Х.Ремшмідт). Образ коханої людини обумовлює вибір майбутнього шлюбного партнера та включає в себе ті риси, які відповідають ціннісним орієнтаціям особистості. Ґендерний аспект аналізованої проблеми показав, що уявлення про кохану людину жінок та чоловіків мають особливі тенденції, обумовлені різним життєвим досвідом та ґендерними установками [1; 5; 2; 3; 6].

2. Встановлено, що в структурі образу коханої людини в чоловіків, одружених близько одного року, можна виокремити 4 фактори (рис.1).

Перший фактор складають конструкти «доброта», «ніжність» та «мудра, розуміюча». Чоловіки, одружені близько одного року, вважають, що якщо кохана людина проявляє ніжність, то вона обов'язково є доброю: має гарне ставлення до партнера, в разі потреби готова прийти на допомогу. Також на думку досліджуваних, здатність коханої людини до мирного вирішення конфліктів, пошуку компромісів у різних ситуаціях ще не означає її потребу в сильній чоловічій руці та вмінні проявляти ніжність. Разом з тим, показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх часткову взаємовиключеність: якщо кохана людина мудра, розуміюча, то вона не завжди є доброю, і навпаки.

Розташування на різних полюсах двох проаналізованих груп конструктів є ознакою конфліктної неузгодженості з одного боку між уявленнями чоловіків про мудрість та розуміння з боку коханої людини та з іншого боку – про її здатність проявляти ніжність та доброту.

Другий фактор складають конструкти «турботливість, дбайливість», «щирість, відкритість», «оптимізм, весела вдача», «працьовитість», «сексуальність», що розташовані на протилежних полюсах аналізованого фактора.

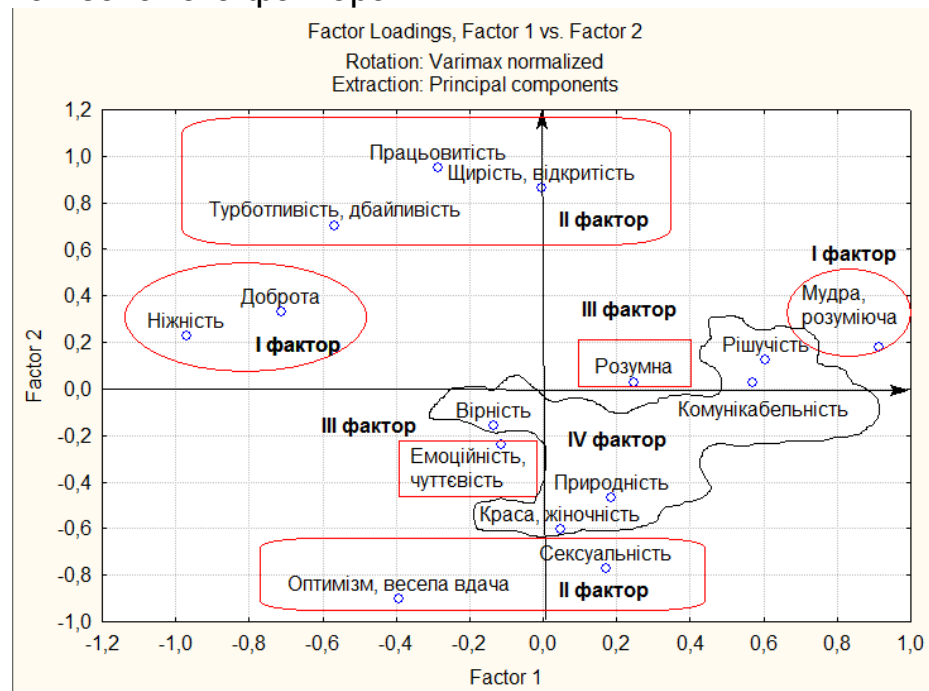

Рис.1. Факторно-семантичне поле особливостей образу коханої людини

(чоловіки, які перебувають в шлюбі близько одного року)

Аналіз показників кореляційних і семантичних зв'язків між деякими конструктами, можна говорити про їх взаємозумовленість: якщо кохана людина здатна правдиво та відкрито говорити про свої почуття, то вона не схильна до лінощів та готова допомагати будь-коли. Також досліджувані вважають, що якщо кохана людина вміє проявляти свою турботу про шлюбного партнера та інших людей, то вона готова допомагати будь-коли і є працьовитою.

Деякі показники кореляційних і семантичних зв'язків між конструктами другого фактора дають змогу побачити, що між ними майже не існує зв'язку та взаємозумовленості. Іншими словами, досліджувані вважають, що якщо кохана людина гарна домогосподиня, то це не завжди гарантує її вправність у сексуальних стосунках. Разом з тим, чоловіки, які одружені близько одного року, вважають, що якщо кохана людина щира, відкрита та здатна говорити правду, то це абсолютно не свідчить про її позитивний погляд на життя. На думку досліджуваних, якщо кохана людина йде по життю з вірою у щось хороше, то вона може лінуватися, не докладаючи зусиль до реалізації власних оптимістичних задумів, відмовляти у допомозі, що певною мірою може свідчити про її нереалістичну мрійливість.

Розташування на різних полюсах проаналізованих двох груп конструктів вказує на деструктивність у розумінні цінності турботливості, дбайливості, щирості, відкритості, працьовитості та позитивного погляду на життя, сексуальності.

Третій фактор визначається конструктами «краса, жіночність», «рішучість», «комунікабельність», «природність» та «вірність». Позитивні валентності конструктів вказують на їх потенційне включення до системи цінностей особистості.

Показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх взаємозумовленість. Зокрема, чоловіки переконані, що якщо кохана людина вміє спілкуватися з людьми та знаходити з ними спільну мову, то в разі потреби вона зможе прийняти вольове рішення, не чекаючи допомоги від інших. Досліджувані вважають, що кохана людина, яка є вродливою ззовні та вміє стежити за собою, не схильна зраджувати та є не лише красивою та жіночною, але й вірною.

Разом з тим, показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх часткову взаємозумовленість: вміння коханої людини налагоджувати контакт з людьми залежить від її вміння стежити за собою та здатності проявляти свою жіночність.

Разом з тим, показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх взаємовиключеність. В уявленні чоловіків, кохана людина, яка не

використовує декоративну косметику, не є гарантією подружньої вірності. На їхню думку, рішучість коханої людини, яка проявляється у спроможності діяти відповідно до ситуації та самостійно приймати рішення, не є доказом її природності, оскільки дії та емоції можуть перебувати у розузгодженості та призвести до внутрішньої конфліктності.

Розташування проаналізованих двох груп конструктів на одному полюсі (позитивному) є ознакою їхньої узгодженості та створення єдиного цілого між уявленнями досліджуваних про красу, жіночність, природність, вірність, рішучість та комунікабельність.

Четвертий фактор утворений конструктами «розумна» та «емоційність, чуттєвість». Показники кореляційних і семантичних зв'язків між виокремленими конструктами свідчать про їх взаємовиключеність: чоловіки вважають, що якщо кохана людина багато знає та прагне розвиватися, то вона має труднощі у вияві своїх емоцій. Таким чином, одвічна філософська проблема «раціональне-чуттєве» проявляється у відповідях досліджуваних: протистояння розуму та емоцій присутнє і в образі коханої людини.

Загалом у структурі образу коханої людини у чоловіків, які одружені близько одного року, значимими є такі особистісні характеристики: «доброта», «ніжність», «турботливість, дбайливість», «щирість, відкритість», «емоційність, чуттєвість», «оптимізм, весела вдача», «працьовитість», «сексуальність», «краса, жіночність», «рішучість», «комунікабельність», «природність», «вірність», «розумна», «мудра, розуміюча». Взаємозумовленими виявилися «ніжність» та «доброта»; «щирість, відкритість» та «працьовитість»; «турботливість, дбайливість» та «працьовитість»; «комунікабельність» та «рішучість», «краса, жіночність» та «вірність». У свою чергу, мудрість та розуміння з боку коханої людини протиставляються її здатності проявляти ніжність; щирість, відкритість та працьовитість протиставляються позитивному погляду на життя; раціональне протиставляється емоційності та чуттєвості, що може стати причиною конфліктів у шлюбній парі.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми психологічних особливостей образу коханої людини в період ранньої дорослості в чоловіків, одружених близько одного року. Перспективою подальших досліджень може бути порівняльний аналіз психологічних відмінностей образу коханої людини в період ранньої дорослості в чоловіків, одружених близько одного року та в чоловіків, одружених від одного до п'яти років.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.

2. Гавриловська К. П., Баранчук О.І. Психосемантичні характеристики образу майбутнього шлюбного партнера у свідомості закоханих / К.П. Гавриловська, О.І. Баранчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Випуск 2. – Том 2. – С.31-36.
3. Котлова Л.О., Саух Т.О. Теоретичний аналіз факторів задоволеності шлюбом подружжя / Л.О. Котлова, Т.О. Саух // Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. / За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – С.15-17.
4. Музика О.Л. Основні поняття суб'єктно-ціннісного аналізу розвитку особистості / О.Л. Музика // Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. (Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист № 1.4/17-Г- 3165 від 28.09.2010 року) – 3-тє вид., перероб. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С. 465-500.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Ремшмидт Х. – М.: Просвещение, 1994. – С.119.
6. Цветкова Н.А., Макарова Е.Ю. Гендерные особенности представлений о любви в юношеском возрасте / Н.А.Цветкова, Е.Ю.Макарова // Теория и практика общественного развития. - 2014. - №21. - С. 318-322.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Турчук Мирослава Юріївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м.Житомир
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
теоретичної та практичної психології

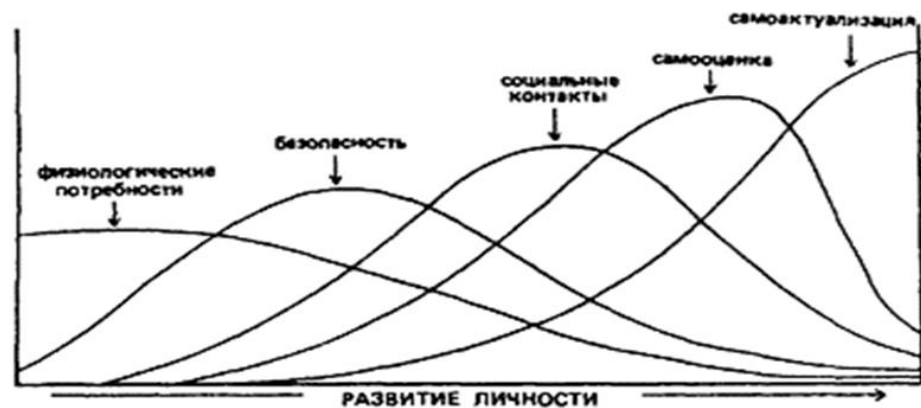
Марчук Катерина Анатоліївна

Проблема мотивації є актуальною з огляду на потребу активності особистості у сучасному світі, де діяльність людини тісно пов'язана з її мотиваційним станом. Мотиваційний стан особистості стимулює її уяву, фантазію, мислення, активізує пізнавальні процеси, сприяючи тим самим ефективності діяльності. Поняття «мотивація» є достатньо розробленим у психології і зустрічається у різних галузях психологічного знання.

Дослідженню проблеми мотивації присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: С.П. Банашова, А. Маслоу, Г.Олпорта, Ф.Герцберга, С.С.Занюка, Е.П. Ільїна, О.М.Отрішко, А.В. Сірого, С.Л.Рубінштейна, Х. Хакхфузена, В.В.Ягупова. Науковці по-різному висвітлюють процес розвитку мотивації до певного виду діяльності, проте спільним у всіх є те, що вибір засобів впливу на особистість зумовлюється реальним рівнем

розвитку зазначеної мотивації, її особливостями, специфікою діяльності, особливостями взаємодії різних методів та низкою інших факторів, що впливають на ефективність заходів, які застосовуються.

У праці «Мотивація і особистість» А. Маслоу [1] розкриває теорію базових потреб людини. На його думку, базові потреби мають суто фізіологічний та психологічний характер, вони є внутрішнім аспектом людської природи, які пригнічуються культурою, але не зникають і продовжують впливати на людську поведінку. А. Маслоу розробив ієрархію потреб. На нижчих рівнях ієрархії знаходяться базові потреби, вищі рівні займають потреби зростання цінності буття, мета потреби.

Мал.1 Ієрархічна група мотивів відносно пріоритету задоволеності потреб (за А. Маслоу).

Класифікація мотивів згідно ієрархічної моделі А. Маслоу [1]:

5. потреба самоактуалізації: реалізація власних можливостей і здібностей, потреба в розумінні та осмисленні;

4. потреба самоповаги: потреба в досягненні успіху, у визнанні, в схваленні;

3. потреба в соціальних зв'язках, потреба в любові, ніжності, соціальній приналежності, ідентифікації;

2. потреба у безпеці і захисті від болю, страху гніву;

1. фізіологічні потреби: голод, спрага, сексуальність.

Особливу увагу А. Маслоу приділяє потребі самоповаги, яка охоплює прагнення до впевненості в собі, компетентності, майстерності, адекватності досягнень, незалежності та свободи, а також потребі в оцінці з боку інших, що включає в себе такі поняття, як престиж, визнання, прийняття, належний статус, виявлення уваги, репутація. Як висновок А. Маслоу зазначає, що фрустрація базових потреб призводить до патології, задоволення ж потреб сприяє формуванню здорової особистості.

Г. Олпорт [2] стверджує, що теорія мотивації має визнавати одночасність різних мотивів людини та їх множинність, описувати такі когнітивні процеси, як планування й інтенції, а також брати до уваги унікальність мотивів кожної окремої особистості. На цих засадах Г.Олпорт розробив теорію функціональної автономності особистості. Функціональна автономія особистості – це «система мотивації, у якій наступне напруження не аналогічне попередньому, завдяки якому створилася ця система» [2, 45]. Згідно з цією теорією, наміри та плани людини на майбутнє визначають її сьогоденні дії та поведінку. Г.Олпорт виділяє два рівні функціональної автономії особистості. Перший рівень – це задоволення вітальних потреб у їжі, сні, відпочинку, це стійка гомеостатична система. На другому рівні – це інтереси, цінності, настанови, намірами особистості, являється вищою системою мотивації, вона динамічна і має гетеростатичний характер.

Дослідження в сфері мотивації особистості спрямовані на різні аспекти життя людини.

Л.В. Бондар [3] у своєму дослідженні використала методику «Вивчення мотивів» навчальної діяльності студентів» (А.О.Реан, В.А.Якунін) в якій було запропоновано студентам-першокурсникам вибрати з 16 мотивів навчальної діяльності 5 найбільш значущих для них. Найбільш обраними для них стали мотиви «бути висококваліфікованим спеціалістом», «отримати диплом», «набути глибокі та міцні знання». Мотиви, які отримали невелику кількість виборів – «уникнути осуду та покарання за погане навчання», «виконувати педагогічні вимоги», «не відставати від сокурсників». Ці дані співпадають з методикою вивчення мотивації у ВНЗ Т.І.Ільїної. Значна частина студентів має соціальний та спонукальний мотив: «отримати схвалення батьків та оточуючих», «досягти поваги викладачів». Серед студентів першого курсу переважає соціальний мотив навчання у ВНЗ.

Мотиваційну готовність студентів-психологів до професійної діяльності Н.В.Осташа [4] висвітлює, як формування під впливом різноманітних чинників, професійну зорієнтованість студентів у процесі фахової підготовки. Завданнями розвитку професійної зорієнтованості студентів є своєчасне встановлення нахилів, інтересів, здібностей, а також розробка та впровадження на цій основі в навчально-виховному процесі навчального закладу оптимальних умов для подальшого розвитку соціально-професійної зрілості студентів.

До психологічних чинників, що впливають на формування мотивації професійної діяльності у майбутніх психологів, можна зарахувати спрямованість особистості, професійне самовизначення,

мотиви вибору професії, вплив соціуму на становлення соціально зрілої особистості.

Проблема мотивації особистості складна, а тому її дослідження вимагає великих зусиль. Спрямованість та індивідуальність особистості впливають на процес формування мотивації на всіх етапах. Людині властива ієрархія мотивів — від найбільш загальних, які характеризують спрямованість її діяльності, до ситуативних, пов'язаних із задоволенням певних потреб в конкретній ситуації. Стан особистості визначає не тільки її зовнішнє середовище і ситуації, але і її внутрішні причини та мотивація, яка в свою чергу є ключем до поведінки людини.

Список використаних джерел

1. Маслоу А.Г. Мотивация и личность/ Абрахам Гарольд Маслоу. – Питер: СПб, 2009 – 352с. – (3). – («Мастера психологи»).
2. Олпорт Г. В. Личность в психологии / Гордон Виллард Олпорт [Пер. с английского Авидон И.Ю.; ред. Шпионский Л.М.]. – М.: «КСП+»; СПб: «Ювента». (При участии психологического центра «Ленато»). – СПб, 1998. – 345 с.
3. Бондар Л.В., Ісхакова Н.Г. Мотивація навчання майбутніх фахівців соціальної сфери // Вісник Національного авіаційного університету. Соціологія, політологія. Науковий журнал. – К.: НАУ, 2014. – №2. - С.8-11.
4. Осташа Н.В. Мотиваційна готовність студентів-психологів до професійної діяльності / Н.А. Буняк, Н.В. Осташа. Тези доповіді на V Міжнародній науково-технічній конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій» (25-26 листопада 2016 року). – Тернопіль, ТНТУ, 2016. – С. 116.

**ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО
ЗРОСТАННЯ**

Чупріна Світлана Анатоліївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кан. екон. наук,
доц. **Вікарчук Ольга Іванівна**

Особистість – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх умов, через які заломлюються всі зовнішні діяння. [7, 83].

Народження свідомої особистості – це початок тривалого і драматичного шляху розвитку особистості дорослої людини. Впродовж всього життя людина прагне самоактуалізуватися, вдосконалювати свої вміння, навички, досягнути бажаного [2, 238].

Кожна країна має свій менталітет, характеризується певним економічним станом, навчанням, вихованням, екологією, ставленням до життя та до самих себе загалом. Кожен хоче бути успішним, але,

на жаль, не всі ними стають. Розвиток особистості та виховання, ось що є головним у досягненні успіху. Необхідною умовою самореалізації є саморозвиток. Адже щоб особистість успішно реалізувалась, їй потрібно володіти системою морально-духовних цінностей, які є змістовою основою цього духовно-практичного процесу [3, 64].

«Особистісне зростання» – найкоротший і найефективніший шлях до свого успіху і добробуту. Це явище саморозвитку як безперервний процес, у рамках якого людина набуває здатності креативно управляти поточними подіями, формувати доброзичливі та емпатійні міжособистісні стосунки з іншими людьми, послідовно пропагувати гуманістичні погляди, позитивно сприймати життя. [7, 6].

При особистісному зростанні відбуваються зміни як у внутрішньому світі людини, так і в її взаєминах із зовнішнім світом. Особистісне зростання сприяє формуванню цілісної особистості, у якої немає нерозв'язаних суперечностей між прагненнями, бажаннями і можливостями, між вимогами життя і моралі, між реальністю і планами тощо[3, 37].

Особистісне зростання важливе для людини не просто саме по собі, а як здатність формувати свою життєву стратегію. Життєва стратегія – це система цінностей і цілей, реалізація яких, згідно з уявленням людини, дозволяє зробити її життя найбільш успішним (у розумінні самої людини). Як основні показники ефективності стратегії життя людини виступають не конкретні досягнення, а психічне здоров'я і задоволеність життям [2, 143].

Діяльнісно-особистісний підхід припускає виділення таких елементів, які відповідають основним структурним компонентам особистості: самопізнання, самоспонування, програмування професійного і особистісного зростання, самореалізація [4].

Самопізнання – для успішної організації особистісного зростання, необхідно з'ясувати для себе свої можливості, свої сильні та слабкі сторони. Самопізнання включає в себе самоспостереження, самодіагностику, самоусвідомлення, самоставлення, самоаналіз, самооцінку [4].

Самостимуляція – використання прийомів, які сприяють внутрішньому спонуванню до саморозвитку професійного і особистісного. Основні прийоми: самокритика, самостимуляція, самонаказ, самозобов'язання, самопримушування. Самоспонування залежить від рівня розвитку особистості [7. с. 43].

Програмування професійного і особистісного зростання. Перехід від потреби до реальної діяльності з самовдосконалення передбачає формулювання мети і завдань, визначення шляхів, засобів і методів цієї діяльності. Вона може здійснюватися в різних формах, і вибір форми залежить від рівня зрілості особистості

(приміром, індивідуальна програма професійного розвитку, корекції особистісних якостей, розвитку нових умінь і навичок). Розробкою програм закінчується підготовчий етап організації саморозвитку і наступний механізм дозволить реалізувати намічене [4].

Самореалізація – існує три основних елементи самореалізації: прийоми організаційно-управлінського характеру, інтелектуальний розвиток, саморегуляція психічних станів [4].

Багато людей вважає, що не може змінитися. Переживаючи внутрішній конфлікт, труднощі в спілкуванні, вони схильні сприймати себе як незмінювану особистість, а тому не тільки не прагнуть змінити себе, а й вимагають від інших враховувати «специфіку свого характеру». Щоб змінити себе, слід підготувати свою свідомість для потрібних і бажаних вчинків, зафіксувавши це спочатку словами. Що точніші й конкретніші словесні формулювання, то легше людині керувати своїм станом [5, с. 232].

Сьогодні існує безліч чинників, які впливають на саморозвиток (рис.1).

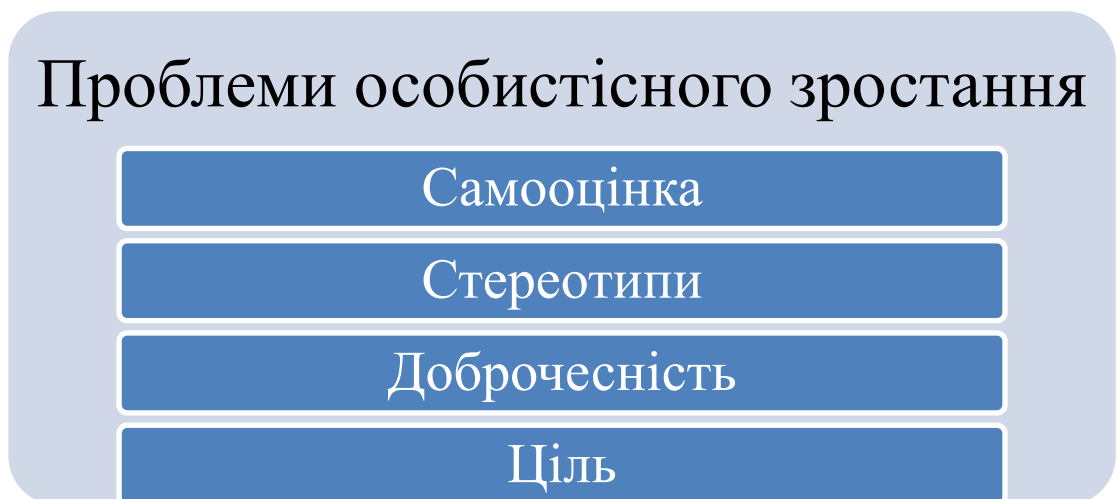

Рис.1. Проблеми особистісного зростання

Особистісне зростання – важкий процес, який вимагає чіткої концентрації та досягнення поставленої цілі. Перешкоди, які можуть зустрітись зазвичай внутрішні: самооцінка, стереотипи, суспільство, добродесність та судження [7, с. 70].

Неадекватна самооцінка проявляється у вибірковості сприйняття інформації, коли відкидається інформація, яка могла б понизити оцінку її діяльності в її очах. Завищена самооцінка, невміння правильно оцінювати свій стан здоров'я, рівень працездатності та професіоналізму призводять до того, що співробітник потрапляє в стресові ситуації, не може впоратися зі справою. Занижена самооцінка, породжуючи невпевненість у собі,

також негативно впливає на діяльність та особистісне зростання [7, с. 23].

Стереотипи – ідеальний образ, нав'язаний суспільством. Людина підлягає впливу, тому суспільство створюючи певний стереотипізований образ (ідеал) змушує людей наслідувати цьому образу. Так створюють моду і людей як таких. Люди хочуть бути сучасними і нерідко забувають про чесність, доброту та простоту, заради популярності та бажання бути як усі. Як наслідок, особистісне зростання неможливе [6, с. 120].

Доброчесність – особистісні якості людини. Тільки чесність, відвертість та щирість, насаперед перед собою, може допомогти досягнути успіху та саморозвитку. В іншому випадку, людям, які не мають таких якостей дуже важко організувати самих себе, розвиватись.

Ціль – мета задля якої людина долає труднощі. Якщо немати цілі, успіх навряд чи прийде до тебе.

Вважають, що особистість досягає самовдосконалення лише шляхом внутрішніх борінь і криз. Проте є й інший погляд, зокрема Литовченко Л.Ф. вважає, що кризи можна контролювати: «Ніколи не пізно змінити образ власного «Я», а отже почати нове життя», – писав він, і як шлях до щастя пропонував виробити позитивне ставлення до самого себе [3, с. 67].

Що вищий відсоток правильних позитивних уявлень людини про себе, то безпроблемніше її життя. Позицію справжнього щасливця можна сформувати за допомогою позитивного мислення. Сутність його в тому, щоб, з одного боку, закріпити позитивний образ власного «Я» під впливом вдалих вчинків, а з іншого - не дати йому зруйнуватись у разі невдач. Справжній оптиміст не сварить себе, навіть коли в чомусь програє, зазнає невдач, а аналізує, шукає помилки і прорахунку. Таким чином, у подальших діях успіхи закріплюються, а невдачі виконують коригувальну функцію. Посилюється координація «Я», що фактично означає особистісне зростання [7, с. 145].

Усі ми різні, але бажання, мрії однакові- бути щасливим. У кожного поняття «щастя»- різне,але досягнути його може кожен, долаючи певні труднощі на своєму шляху,та головне – залишатися людиною. Хтось знаходить своє місце у творчості, там і розвивається, досягає цілей та успіху. Інший – захищає свою Батьківщину, розвивається, як фізично,так і психологічно. Багато лікарів, вчителів, продавців, водіїв, тощо. Кожен повинен знайти себе, займатися тим, до чого душа лине. Розвиватись потрібно кожного дня і не зупинятись.

Список використаних джерел

1. Духновский С. В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум / Духновский С. В. – СПб.: Речь, 2009. – 141 с.

2. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: Монографія / Журавльова Л. П. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328с
3. Литовченко Л.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: Навч.- метод. матеріали для тренінгових занять студ.- психологів / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – 2.вид., випр. . – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2005. – 72с.
4. Котляков В.Ю. Методика исследования системы жизненных смыслов / В.Ю. Котляков / режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x2630.htm>.
5. Корольчук М.С.,Осьодло В.І. Психодіагностика.Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг.ред. М.С. Корольчука.- К.:Ельга, Ніка-центр, 2004.-400с.
6. М'ясоїд П.А. Загальна психологія / П.А. М'ясоїд. – К.: Вища школа, 2001. – 487 с.
7. Цигульська Г.Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Наукова думка. – 2000. – 189с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РАДИКАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

Шкодич Богдан Аркадійович

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. філософських наук,
доц. **Пирог Ганна Володимирівна**

Політичне життя в сучасній Україні стає більш тіснішим із громадськістю. Та демократична трансформація, яка відбувається зараз, супроводжується глобальними змінами в інституційній структурі політичної участі. На глибокі корінні зміни структур та цінностей суспільства спрямована, насамперед, радикальна політична поведінка, яка передбачає використання насильницьких методів для досягнення мети. Тому є важливим дослідити вплив психологічних факторів на радикальні погляди та поведінку студентів.

Психологічними дослідженнями чинників політичної поведінки займались Г. Ділігенський, Д. Ольшанський, М. Слюсаревський, О. Шестопад; політичної поведінки молоді – Л. Кияшко, Т. Костяк, Г. Пирог; політичного радикалізму – І. Новиков, В. Костюшев; особливостей політичної соціалізації і політичної поведінки студентів – М. Білик, Н. Дембрицька, І. Новиков, О. Скар.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що політичний радикалізм є прагненням до рішучих, нових, кардинальних дій та політичних методів. Радикалізм у політиці, зазвичай, проявляється в поведінці, ідеології, партійній системі,

політичних рухах. Для радикалізму характерна незмінність властивих йому функцій політичної та соціальної критики, яка визначає його спрямованість та рамки [3].

Радикальне мислення та поведінка мають в своєму складі вираження нігілізму, максималізму, постійні коливання настрою та дій, які часто переходять в крайнощі та орієнтуються на застосування силових методів. Також загальною особливістю радикальної поведінки виступають революційні погляди, які недооцінюють та критикують соціальні фактори прогресу в країні.

У наш час такі погляди приваблюють, в основному, молодь. Молодіжний радикалізм в Україні представляє собою не тільки систему радикальних ідей, спрямованих на широкі маси суспільства, а й певну сукупність радикальних дій, часом екстремістського характеру.

Для дослідження схильності студентів до протестної радикальної поведінки в політиці були використані методика «Соціально-політичні позиції» Г. Айзенка та методика дослідження політичних орієнтацій особистості Г. В. Пирог, рівня соціальної фрустрованості – методика діагностики рівня соціальної фрустрації Л.І. Вассермана, рівня агресивності – методика визначення показників та форм агресії (А. Басса і А. Дарки).

Дослідження проводилося з березня по серпень 2017 року, вибірку становили 66 осіб – студенти, мешканці міста Житомир та прилеглих областей, 36 представників чоловічої та 30 жіночої статі віком від 18 до 27 років.

На основі проведеного емпіричного дослідження схильності до протестної радикальної поведінки за методиками «Соціально-політичні позиції» та методики вивчення політичних орієнтацій особистості було виявлено, що схильність до радикальних проявів політичної поведінки зустрічаються в 75 % опитуваних студентів.

Результати дослідження мотиваційного компоненту політичних орієнтацій, а саме «піраміди потреб» за А. Маслоу, показали, що на даний момент часу для студентської молоді найголовнішими є фізіологічні потреби та потреби у безпеці (захищеність від іноземної збройної агресії тощо). Структура потреб радикальних студентів не відрізняється від показників «нерадикальних» студентів – і у «радикалів», і у «лібералів» на першому місці стоять фізіологічні потреби, на другому місці – потреба у безпеці. Це свідчить про те, що такий мотиваційний чинник радикальної політичної поведінки, як незадоволеність нижчих потреб (за А. Маслоу), не є значимим.

За результатами дослідження соціальної фрустрованості за методикою діагностики рівня соціальної фрустрації Л.І. Вассермана було виявлено, що у 41 % «радикалів» знижений рівень фрустрованості, 23 % мають дуже низький і в 5 % рівень соціальної

фрустрації відсутній. Підвищений рівень фрустрованості спостерігається лише в 6 % досліджуваних «радикалів». Тому можна зазначити, що рівень соціальної фрустрації не впливає на прояв радикалізму.

За результатами дослідження рівня агресивності студентів за методикою визначення показників та форм агресії (А. Басса і А. Дарки) було виявлено, що для досліджуваної вибірки загалом рівень агресії та ворожості є без відхилень і знаходиться в межах норми. У студентів, схильних до радикальної політичної поведінки, на першому місці стоїть фізична агресія (45 %) – використання фізичної сили проти іншої особи, на другому – вербальна (41 %) – вираз негативних почуттів як через форму (крик, виск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, погрози); також їм властивий негативізм (9 %) та прояви непрямой агресії (8 %). Прояви фізичної і вербальної агресії властиві тільки студентам з радикальними нахилами (з досліджуваної вибірки). Отже, можна зробити висновок, що рівень агресивності впливає на прояв радикальних настроїв у студентів: чим вищий рівень особистісної агресивності, який наближений до фізичної агресії, тим політична поведінка є більш радикальною.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження було виявлено, що на схильність студентів до радикальної політичної поведінки найбільш впливає особистісна агресивність, особливо, її фізична та вербальна форми. Мотиваційні характеристики особистості, такі як незадоволені нижчі потреби (за А. Маслоу) та рівень фрустрованості, на прояви політичного радикалізму не впливають.

Список використаних джерел

1. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология : Учебное пособие для высших учебных заведений. – М. : Наука, 2001. – 585 с.
2. Костяк Т. В. Социальные представления современной молодежи в контексте проблемы информационной социализации / Т. В. Костяк // Мир психологии. – 2011. – № 2. – С. 201-206.
3. Новиков И. А. Молодежный радикализм в условиях мультикультурализма: тенденции и перспективы развития [Текст] : Научное издание / И. А. Новиков // Краснодар : Краснодарский университет МВД России, 2009. – 3,0 п.л.
4. Пирог А. В. Психологическое изучение политического поведения студентов // Горизонты образования: Научно-методический журнал. Севастополь, 2010. – №3.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ІЗ КЛАСОМ У ПІДЛІТКІВ З БЛАГОПОЛУЧНИХ І НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Бовсунівська Антоніна Ігорівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат медичних наук,
старший викладач кафедри
теоретичної та практичної психології
Шаюк Алла Василівна

На сьогоднішній день міжособистісні стосунки є важливим аспектом в житті кожної людини, незалежно від її віку. Підлітковий вік – це, в першу чергу, період посиленого формування моральних почуттів. Ще В. О. Сухомлинський вважав, що більшість найгостріших, найважчих проблем, які завжди хвилюють вихователя, пов'язані з вихованням підлітків. Розвиток підлітка – це початок пошуку себе, свого унікального "Я". Це шлях становлення індивідуальності, і цей шлях можливий при умові повноцінного міжособистісного спілкування з ровесниками як під час навчання, так і у вільний час. Також, важливий і стан міжособистісних стосунків і в сім'ї підлітка, з батьками [2, 10].

Як ми вже знаємо, існує типологія сімей, до якої входить як благополучна, так і неблагополучна сім'я. Залежно від того, в якій сім'ї знаходиться підліток, він може спостерігати як саме відбувається міжособистісне спілкування на прикладі членів сім'ї та, можливо, відтворити цю модель у своєму подальшому житті [3, 3].

Так як отриманий досвід спілкування може бути як позитивним, так і негативним, то цьому питанню слід приділити увагу. Міжособистісне спілкування серед підлітків розглядається у роботах таких науковців: (Л.П. Буєва, Б.З. Вульфів, Я.Л. Коломийський, В.С. Мухіна, М.В. Шакурова, В.Б. Шапар) [1, 35].

У результаті того, що існує недостатня розробленість та соціальна значимість аналізованої проблеми нами було проведено дослідження на тему: «Особливості міжособистісних стосунків із класом у підлітків з благополучних і неблагополучних сімей». В нашому дослідженні ми вирішили застосувати методику діагностики емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні В. Бойко та методику оцінки самоконтролю М. Снайдера.

Площиною для проведення діагностики емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В. Бойко) та методики оцінки самоконтролю М. Снайдера було обрано ЗОШ №7 імені В.В. Бражевського в місті Житомир. Вибірку опитуваних становили учні, які відвідують цей заклад. Загальна кількість досліджуваних дітей підліткового віку становила 55 осіб, серед них 30 дівчаток та 20 хлопчиків. Результатом проведення діагностики емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В. Бойко) у 9-Б та 9-В класах в ЗОШ №7 імені В.В. Бражевського в місті Житомир стало те, що підлітки з неблагополучних сімей мають більш виражені емоційні проблеми в спілкуванні, які, також, можуть заважати у повсякденному житті для налагодження взаємозв'язку, ніж підлітки з благополучних. Але, також, варто сказати, що в той час як у деяких учнів 9-Б та 9-В класів з благополучних сімей не виникає складнощів у процесі спілкування, то у більшій кількості учнів з цих сімей наявні певні емоційні проблеми, хоч і не настільки яскраво виражені як у підлітків з неблагополучних родин.

Щодо результатів проведення методики оцінки самоконтролю М. Снайдера ми можемо сказати, що підлітки з неблагополучних сімей 9-Б та 9-В класів мають середній рівень комунікативного контролю та порівнюючи з результатами діагностики емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні серед підлітків (за В.В. Бойко) результати є кращими, особливо варто звернути увагу на те, що жоден учень з цієї категорії не отримав низький рівень комунікативного контролю. Щодо підлітків з благополучних родин 9-Б та 9-В класів результати виявились такими, що більшість учнів отримали середній рівень комунікативного контролю, менше отримали високий рівень, але є і такі особи, які отримали низький рівень, хоча і в найменшій кількості осіб. Важливо сказати і те, що на відміну від осіб з неблагополучних родин, є учні з благополучних сімей, які отримали низький рівень комунікативного контролю. На основі отриманих даних, що у учнів 9-Б та 9-В класів присутні ті чи інші емоційні проблеми у спілкуванні та різні рівні комунікативного контролю нами була розроблена і апробована психокорекційна програма, яка являє собою синтезуюче використання найбільш доречних і ефективних, на нашу думку, методів розвитку рівня спілкування в учнівському колективі. Після того, як дана програма була апробована, нами було повторно проведено попередні діагностику емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В. Бойко) та методику оцінки самоконтролю М. Снайдера. В результаті чого ми отримали більш кращі показники щодо рівня комунікативного контролю та виявили менш виражені емоційні бар'єри під час спілкування як у підлітків з неблагополучних сімей, так і з благополучних та виявили, що програма спряла розвитку і

вдосконаленню комунікативних здібностей учнів, їх соціалізації, покращила внутрішньогрупові стосунки.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. Социальная психология / Г. Андреева – М.: Асти-Пресс, 1999. – 211 с.
2. Мясищев В. Н. Психология отношений. Избранные психологические труды / Владимир Николаевич Мясищев / под ред. А. А. Бодалева. — М. : Изд-во Института практической психологии, Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1995. — 356 с. 38. Немов Р. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 Кн. — Кн.1.: Общие основы психологии / Р. Немов. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 688 с.
3. Міжособистісне спілкування підлітків. Методичні рекомендації // Шкільний світ. — 2007. - № 17. — С. 2-11.

**ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ІЗ
СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ
ОБСТАВИНАХ**

Березовська Наталія Володимирівна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник — канд. пед. наук,

доц. **Остапчук Олена Леонідівна**

Сьогодні тривожним сигналом для українського суспільства є те, що значна частина сімей вимагає соціально-педагогічної допомоги через проблеми, що виникають як між членами сім'ї, так і між сім'єю та її зовнішнім оточенням. Сучасний стан сім'ї в Україні можна охарактеризувати як кризовий. Впала народжуваність, відбувається девальвація змісту сімейного життя, його орієнтування на виховання дітей. Батьки, не володіючи в достатній мірі знаннями про вікові та індивідуальні особливості дитини та її розвитку нерідко здійснюють виховання наосліп та інтуїтивно.

Зростання кількості сімей в складних життєвих обставинах обумовлено збільшенням числа малозабезпечених сімей, міграцією, в тому числі за межі держави, погіршенням стану здоров'я населення, зміною традиційних ролей в сім'ї, особливо жінок, зростанням кількості розлучень, неповних сімей, насильства в сім'ї тощо. Сім'ю визнано найкращою умовою виживання, захисту і розвитку дітей, основним осередком суспільства, природним середовищем для людини, то саме від неї залежить, яким буде наше майбутнє.

Складні життєві обставини — це обставини, які об'єктивно порушують життєдіяльність особи (інвалідність, нездатність до

самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, сирітство, бездоглядність, малозабезпеченість, безробіття, відсутність визначеного місця проживання, конфлікти і жорстоке поводження у сім'ї, самотність тощо), які він не може подолати самотійно [2].

В даний час цією проблемою займалися такі вітчизняні дослідники як А. А. Іванцова, І. М. Трубавіна, М. М. Плоткін, В. М. Целуйко, І. М. Клемантович., М. Л. Буянов.

Аналізуючи сучасну сім'ю можна сказати про значні проблеми: ослаблена репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна функції сім'ї, все частіше має місце бездітність і народження тільки однієї дитини в сім'ї, послаблюється система сімейного виховання.

Згідно з документом «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах» об'єктами соціальної роботи є [5]:

- сім'ї з дітьми, які опинилися в СЖО і не в змозі подолати їх самотійно, в зв'язку з інвалідністю батьків або дітей, вимушеною міграцією, наркотичною або алкогольною залежністю одного з членів сім'ї, його перебуванням у місцях позбавлення волі, ВІЛ-інфекцією, насильством у сім'ї, безпритульністю, сирітством, негативними стосунками в сім'ї, безробіттям одного з членів сім'ї;
- сім'ї, в яких існує ризик передачі дитини до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- неповнолітні одинокі матері (батьки), яким потрібна підтримка;
- сім'ї, члени яких перебували чи перебувають на державному забезпеченні.

Набір життєвих проблем може привести сім'ю до кризової ситуації, з якої дорослі члени сім'ї не завжди в змозі самотійно впоратися. Діти ж стають заручниками сімейних негараздів. Виникають такі соціальні явища як безпритульність, бездоглядність, соціальне сирітство.

Інформацію про сім'ю, яка виявилася в СЖО може отримувати будь-який із суб'єктів соціальної роботи у вигляді особистої заяви громадянина або звернення про допомогу одного з членів сім'ї, від організацій, установ, сільських і селищних рад, міських і районних адміністрацій, органів охорони здоров'я, освіти, внутрішніх справ, установ виконання покарань.

На підставі отриманої інформації здійснюється соціальне інспектування сім'ї (визначають її склад, основні проблеми і потреби її членів і т.д.), за результатами якого складається акт обстеження житлово-побутових умов сім'ї. На підставі отриманої інформації формують і ведуть загальний банк даних цих сімей у журналі обліку сімей, які опинилися в СЖО [1].

Після постановки сім'ї на облік фахівці установи соціального обслуговування розробляють і реалізують план індивідуальної профілактичної роботи з сім'єю.

Відповідно до видів і змісту соціальних послуг, надання послуг сім'ям, які перебувають в СЖО передбачає [3]:

1. Рішення соціально-економічних і побутових питань: відновлення житла, вирішення житлово-побутових проблем, в тому числі їх поліпшення, сприяння в отриманні реєстрації, сприяння працевлаштуванню, отриманню гуманітарної допомоги, оформлення матеріальної допомоги, залучення спонсорів, благодійних фондів та недержавних організацій до рішенням матеріальних проблем сімей.

2. Роз'яснювально-інформативну роботу: надання членам сімей інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації, інформування про наявні пільги і соціальні виплати, надання контактів служб, установ, організацій, в які можна звернутися, умови отримання соціальних послуг, про реабілітаційні програми, що діють групах взаємодопомоги і т.п.

3. Психологічну допомогу: надання психологічних консультацій з метою поліпшення мікроклімату сім'ї, збереження психологічного здоров'я членів сім'ї, набуття впевненості в своїх силах, адаптація до середовища, надання рекомендацій щодо вирішення проблем, формування навичок подолання труднощів і конфліктів з оточуючими, організація і координація психотерапевтичних груп і груп самопомоги, психологічна діагностика, корекція і реабілітація.

4. Соціально-педагогічну допомогу: планування спільно з сім'єю дій щодо усунення причин, що призвели до СЖО, педагогічне консультування захисту прав, ведення домашнього господарства, догляду та виховання дітей, розвиток комунікативних навичок, посередництво в організації дозвілля, спортивно-оздоровчої, творчої діяльності, профорієнтація, сприяння в отриманні послуг з професійної перепідготовки, допомога в пошуку роботи.

5. Збереження і відновлення здоров'я: формування здорового способу життя та подолання залежностей, навичок захищених статевих відносин, профілактики ВІЛ / СНІДу та інших інфекційних захворювань збереження репродуктивного здоров'я, сприяння в підтримці та охороні здоров'я [4].

Для попередження сімейного неблагополуччя державним структурам важливо забезпечити максимально раннє виявлення сімей, які потребують допомоги, і почати соціальну роботу ще тоді, коли не виникло потреби в тривалій і комплексній допомозі багатьох фахівців.

Соціальний працівник у своїй діяльності може користуватися різними методами, щоб допомогти клієнту відновити незалежний спосіб життя.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник для вищих навчальних закладів / Андреева Г.М. — М. : Аспект Прес, 2012. — 363 с.
2. Єнікєєв М.І. Загальна та соціальна психологія: Підручник / Єнікєєв М.І. — М. : Наука, 2013. — 640 с.
3. Завацький Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: Посібник / Завацький Л.М. — М. : Слово, 2008. — 240с.
4. Кошелева Є.П. Соціально-психологічна допомога дітям з неблагополучних сімей / Кошелева Є.П. — М. : Аспект Прес, 2008. — 439 с.
5. Олиференко Л.Я. Соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику: Посібник / Олиференко Л.Я. — М. : Академія, 2002. — 256 с.

**КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ВИПУСКНИКІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПСИХОЛОГІЯ»**

Вигівська Оксана Володимирівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. психол.наук,
доц. **Гавриловська Ксенія Петрівна**

Формування ціннісних орієнтацій відбувається протягом усього життя людини. Цей процес триває, зокрема, і в процесі підготовки особистості до професійної діяльності. Ціннісні орієнтації – важливий компонент світогляду, що виражає вподобання та прагнення особистості або групи щодо тих чи інших цінностей (добробут, здоров'я, комфорт, пізнання, творчість, праця і т.п.) [1].

Роль кар'єрних орієнтацій вивчав Е. Шейн. В межах своїх досліджень він називає кар'єрні орієнтації «якорями кар'єри». «Якорі кар'єри» мають такі складові: 1) самооцінка талантів і здібностей; 2) основні цінності; 3) еволюційний сенс мотивів та потреб, пов'язаних з кар'єрою. «Якорі кар'єри» розвиваються лише в тому випадку, якщо підкріплюються професійним та життєвим досвідом [2].

Метою нашого дослідження є визначення ціннісних орієнтацій у кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія».

В дослідженні взяли участь 30 студентів соціально-психологічного факультету. Серед них 10 студентів сьомого та 20 студентів п'ятого курсів.

Дослідження проходило в 2 етапи: на першому етапі ми попросили досліджуваних написати, що є цінного в роботі психолога; на другому етапі використали методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад та адаптація С. А. Чикер, В. Е. Винокурова) [3].

На першому етапі після проведення частотного аналізу результатів ми виявили, що студенти-випускники спеціальності «Психологія» вважають цінним у роботі психолога наступне:

- можливість допомагати людям;
- можливість пізнати людей;
- рефлексію;
- роботу з людьми;
- можливість пізнати себе;
- цікаві напрямки роботи.

На другому етапі за результатами проведеного дослідження за методикою діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад та адаптація С. А. Чикер, В. Е. Винокурова) ми з'ясували, що у більшості студентів домінуючою ціннісною орієнтацією в кар'єрі є «служіння добру» (8 досліджуваних). Також у значної кількості досліджуваних домінує така ціннісна орієнтація в кар'єрі як «автономія (незалежність)» (7 осіб). У певної кількості досліджуваних домінують «менеджмент» та «слугування добру» (по 4 особи). У двох досліджуваних домінує «стабільність роботи на місця проживання» та у одного «професійна компетентність». Також 4 досліджуваних набрали однакову максимальну кількість балів по двом ціннісним орієнтаціям. Ми маємо наступні поєднання ціннісних орієнтацій:

- «менеджмент» та «автономія (незалежність)»;
- «автономія (незалежність)» та «служіння добру»;
- «автономія (незалежність)» та «підприємництво»;
- «стабільність роботи і місця проживання» та «служіння добру».

Також ми порахували середні арифметичні значення по кожній з шкал і з'ясували, що ціннісні орієнтації «автономія (незалежність)» та «служіння добру» мають найвищі оцінки серед усіх досліджуваних (див. Рис. 1.).

Проаналізувавши емпіричні дані ми можемо зробити висновок, про те що більшість студентів-випускників спеціальності «Психологія» орієнтуються на служіння іншим та принесення користі іншим людям, що можна пояснити особливостями роботи психолога, та вважають цінним допомогу людям, прагнуть пізнати себе та інших. У той же час студенти прагнуть бути незалежними та мати можливість самостійно планувати свій робочий час.

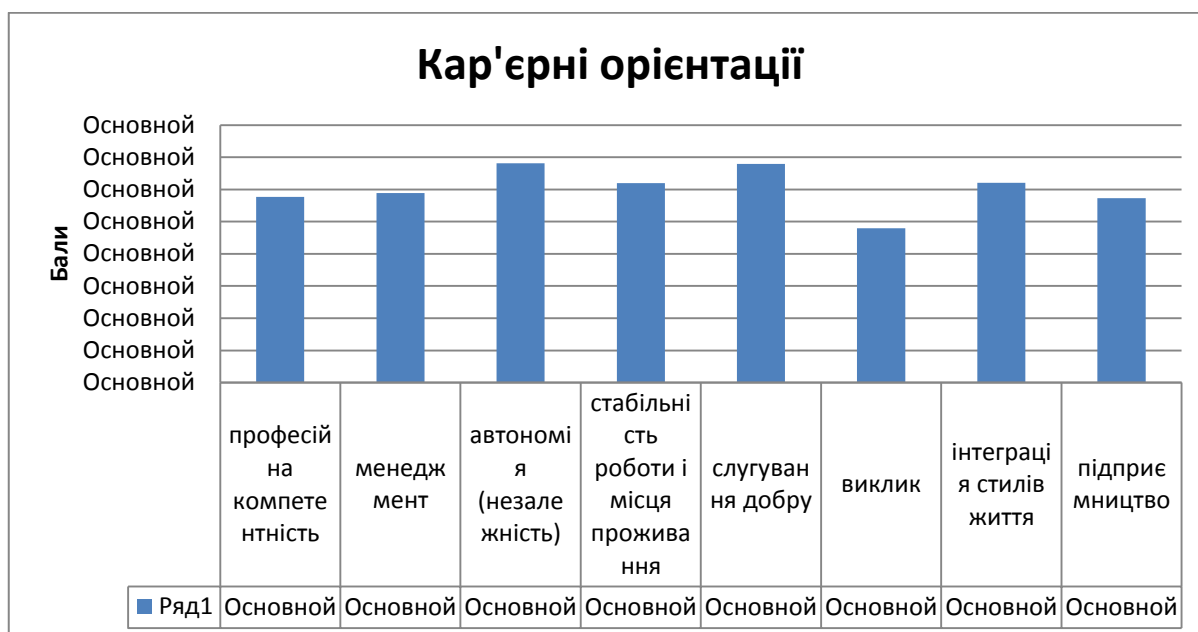

Рис. 1. Середні арифметичні значення по усім шкалам

Перспективами наших подальших досліджень є визначення особливостей мотивації професійної діяльності, емоційного інтелекту та уявлень про професію студентів-випускників спеціальності «Психологія».

Список використаних джерел

1. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. И общ. Ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. — 672 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/22.php
2. Schein E.N. Career anchors resisted/implications or career development in the 21st century// Academy of Management Executive. - 1996. - Vol. 10. - № 4. - P. 80-89.
3. Почебут Л. Г., Чикер В. Организационная социальная психология: Учебное пособие. - СПб.: Изд-во «Речь», 2002.- С. 268 – 273.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НАПРЯМКУ «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Герасименко Антоніна Ігорівна

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини, м.Умань

науковий керівник – канд. пед. наук,

доц. **Кравченко Оксана Олексіївна**

Поняття ідентичності – одне з найбільш невизначених феноменів в історії психології. На це виділяють кілька причин: по-

перше, такі терміни як «Я–образ», «Я-концепція» більшість авторів розуміють як синоніми. По-друге, на думку одних вчених ідентичність є однією із властивостей «Я-концепції», в той час як для інших «Я-концепція» представлена як усвідомлювана частина ідентичності.

Професійна ідентичність – психологічна категорія, що характеризується усвідомленням власної приналежності до певної професії та певної професійної групи.

Проблема професійної ідентичності нині почала стрімко розглядатись вченими, в силу стрімкого розвитку суспільства та змін в різних сферах життєдіяльності суспільства. У сучасних соціально-економічних умовах, особистість, як професіонал в певній галузі, повинен володіти професійними якостями, які характерні для вибраної професії, бути готовим постійно розвиватись в професійному середовищі а також чітко ідентифікувати себе з обраною професією.

У психології розгляд проблеми професійної ідентичності умовно можна поділити на 2 незалежні лінії, які в останній час знаходять все більше і більше точок дотику.

Першу називають «особистісною», вона характерна для західних вчених-психологів (психоаналітична психологія, когнітивна психологія). Тут професійна ідентичність не виділяється як окремий предмет вивчення, а йде в комплексі з усіма іншими аспектами розвитку особистості. Зокрема, постає як вид соціальної чи рольової позиції.

Інша лінія – «діяльнісна», характерна для вітчизняних вчених. В даній моделі професійна діяльність особистості не тільки виноситься на перший план, а й безпосередньо є предметом вивчення. Крім цього активно вивчаються здібності особистості до обраного фаху, а самосвідомість вважається складовою професіоналізму.

Питання професійної ідентичності у своїх роботах розкривали - М. Абдуллаєва, Н. Волянчук, Г. Гарбузова, О. Ємельянова, О. Єрмолаєва, А. Маслоу, Є. Чорний, Л. Шнейдер та ін.

А. Борисюк вважає, що професійна ідентичність – це інтегративне поняття, що об'єднує в собі компоненти особистісної та соціальної ідентичності, багаторівнева динамічна структура, що містить усвідомлені та неусвідомлені компоненти, складова самосвідомості, результат професійного самовизначення, характеристика особистості з погляду її професійної взаємодії з навколишнім світом, що передбачає ставлення до себе як до професіонала, ставлення до професії, ставлення до членів професійної спільноти [4, 127].

У своїй статті Г. Гарбузова наголошує: «розвиток професійної ідентичності відбувається в період професійного навчання у вищому

навчальному закладі. В структурі професійної ідентичності розрізняють три основні етапи формування в студентів професійної ідентичності. Перший етап – адаптаційний (1 курс) – це період осмислення професійної ідентичності, коли на основі входження в нове соціальне та професійне середовище зовнішня студентська ідентичність переходить у внутрішню прийняту, усвідомлену, емоційно забарвлену характеристику. Це нестабільний етап, пов'язаний з адаптацією до нової соціальної ролі студента («Я – студент») та очікувань майбутньої професійної ідентичності.

Другий етап – стабілізуючий (2-3 курс) – це період, коли на основі усвідомлення вимог нової соціально-професійної ролі, власних здібностей та можливостей відбувається усвідомлення досягнень, які зроблені завдяки власним зусиллям. У цей період конструктивні схеми саморозвитку знаходяться в достатньо стабільному стані, оскільки студент починає отримувати задоволення від сприйняття себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності («Я – майбутній спеціаліст»).

Третій етап – уточнювальний (4-5 курс) – період, коли на основі усвідомлення спектру ролей, засвоєних у ході професіоналізації, відбувається формування нових цілей та перспектив. Це другий нестабільний період, сенс якого зводиться до переосмислення та уточнення різних варіантів професійно-творчого саморозвитку, працевлаштування та період розвитку професійної кар'єри («Я та моя професія й кар'єра»)» [1].

Формування професійної ідентичності відбувається у процесі професіоналізації. Цей процес включає такі складові: індивідуальні можливості і здібності, засвоєння правил і норм професії, формування та усвідомлення себе як професіонала, збагачення професійного досвіду за рахунок особистісного внеску, розвиток особистісних якостей та інше [2].

Систематизуючи класифікації вчених, ми в своєму дослідженні виділили наступні компоненти професійної ідентичності:

- когнітивно-рефлексивний компонент – уявлення особистості про особливості певної професійної групи, усвідомлення себе членом даної групи, базуючись на диференціації професійних ознак. Уявлення про себе («Я-образ»), професійні знання, які характеризують професію – виступають складовими когнітивно-рефлексивного компоненту;

- мотиваційно-ціннісний компонент – визначається самооцінкою професійних здібностей, особистісних якостей та їх співвідношенням, ставлення до професійних знань, а також характеризує ставлення індивіда до себе, як до професіонала. Складова мотиваційно-ціннісного компоненту «Я-ставлення»;

- діяльнісно-поведінковий компонент – самопрезентація власного «Я» в професійній діяльності, прояв себе як дійсного члена певної професійної групи, що базується на засвоєнні характерних для професійної діяльності ідей, поглядів, цінностей, зразків професійної поведінки («Я-вчинок»).

Отже, професійна ідентичність є важливою складовою особистісного становлення. Вибір професії «за призначенням» допоможе майбутнім психологам швидше та легше подолати вікові та професійні кризи, а також самореалізуватись в улюбленій справі, досягнувши при цьому кращих результатів. Це, в свою чергу, матиме позитивний вплив на власне особистісне становлення студента.

Список використаних джерел

1. Гарбузова Г.В. Социально-профессиональная идентичность будущих специалистов как предмет педагогического анализа / Г.В. Гарбузова // Актуальные проблемы педагогики и образования. – Брянск : Изд-во БГУ, 2005. – С. 106 – 108.
2. Зливков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології // Соціальна психологія, 2006. – № 5. – С. 128–136.
3. Поваренков Ю. Психологическая концепция профессионального становления личности // Звезды Ярославской Психологии. – Ярославль: Изд-во яргу, 2000. – С. 195–218.
4. Борисюк А. С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціально-психологічний аналіз : Монографія. – Ч.: Книги-XXI, 2010. – 440 с.

СИСТЕМА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Герасимчук Богдана Дмитрівна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат пед наук,
доц. **Ситняківська Світлана Михайлівна**

В умовах сучасного суспільства, вивчення мінливого соціального законодавства розвинених європейських країн представляє особливий інтерес. Історично значимі суспільно-політичні явища, що відбуваються сьогодні усередині нашої країни і за її межами, багато в чому впливають на зміну соціальних умов життя громадян і неминуче тягнуть за собою корінні зміни в законодавствах країн у всьому світі. Знання про зміст, особливості і закономірності системи соціального захисту в європейських країнах, про її сучасний стан та ролі в розвитку соціальної держави необхідні майбутнім фахівцям соціальної сфери, в першу чергу, фахівцям соціальної роботи.

Вивчення досвіду різних аспектів теорії і практики соціальної роботи за кордоном є необхідною умовою для підготовки фахівців з соціальної роботи в контексті державного освітнього стандарту вищої професійної освіти в вузах України.

Аналіз політики соціального захисту європейських країн допоможе усвідомити майбутнім працівникам соціальної сфери переваги і недоліки вітчизняної системи соціального захисту, вибрати найкраще із закордонного досвіду для впровадження в практику соціальної роботи в Україні. У зв'язку з цим актуальним є питання соціального захисту населення у Великій Британії на сучасному етапі.

Проблемами соціального захисту і соціального забезпечення в Україні займалися: В. Андреев, Н. Болотіна, В. Буряк та ін. Досвід соціального захисту відображено в монографічних працях І. Кацарова, Є.Мадлінського, Є. Піотровського, І. Янулова та ін. Соціальний захист населення у Великій Британії досліджували: В. Антропов, Н. Дудик, О. Ершова, Т. Сидоріна, Л. Ярова та ін. Незважаючи на це, вважаємо за необхідне виділити особливості соціального захисту у Великій Британії з метою запозичення досвіду щодо ефективного функціонування соціальної роботи в Україні.

В умовах сьогодення становлення та розвиток соціальної роботи в Україні потребує вивчення та впровадження закордонного досвіду. Найбільш проблемними галузями соціальної роботи в нашій державі є:

- соціальна робота з сім'єю, дітьми та молоддю;
- соціальна робота з інвалідами;
- соціальне страхування населення нашої держави;
- недостатня розгалуженість система соціальних служб.

Саме тому ці галузі обрано нами як критерії для порівняння з аналогічною роботою у Великій Британії.

Історія розвитку центрів соціальних служб для молоді в Україні є досить типовою для більшості пострадянських бюджетних організацій, і зокрема – надавачів соціальних послуг. Протягом останніх років, у цій сфері почалися процеси певної систематизації, які полягали, в основному, у приведенні існуючої мережі до єдиних понять та визначень, проголошенні принципів та потреб розвитку таких центрів. В той же час, у центрі дискусій досі залишається питання відповідальності за фінансове забезпечення цієї мережі, яке наразі визначене лише у дуже загальних рисах, а в дечому – і з певною контроверсійністю. Дуже важливо на даному етапі розділити функціональні обов'язки різних центрів та розмежувати їх діяльність, як це зроблено у Великій Британії. Зокрема, ознайомившись з діяльністю британських колег, можна значно покращити діяльність соціальних служб України, а саме: удосконалення співпраці з

місцевими органами влади та благодійними організаціями; активне залучення до спільної діяльності волонтерів, проведення з ними навчання з можливістю подальшого працевлаштування; розмежування діяльності як різноманітних центрів, так і працівників всередині них; сприяння налагодженій співпраці із українськими та зарубіжними соціальними центрами, обмін досвідом. Упровадження зарубіжного досвіду на теренах України дозволить значно покращити діяльність соціальних служб, а відповідно – і рівень життя населення у нашій державі.

Список використаних джерел

1. Антропов, В.В. Соціальна заштита в странах Европейского союза / В.В.Антропов.С – М.: Экономика, 2009. – 271 с.
2. Глухова Г. Д. Шляхи оптимізації діяльності соціальних служб: досвід для України / Г. Д. Глухова // Демократичне врядування : Науковий вісник ЛРІДУ НАДУ. – Львів, 2009. – С. 14.
3. Другов М. С. Соціальна робота в діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді / М. С. Другов // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 7 (266), Ч. II. – 2013. – С. 85 – 89.
4. Соціальна заштита за рубежом: Великобритания, ФРГ, Франция, Швеция, США, Австралия / под ред. Захарова М.Л. - М.: Пресса, 1992. – 144.
5. Кремнева Т. Л. Технологія навчання практиці соціальної роботи у Великій Британії / Т. Л. Кремнева // Педагогіка. – 2001. – №1. – С. 82 – 87.

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ СПІЛКУВАННЯ ТА
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ
ВІЦІ**

Дорошенко Дарія Сергіївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. псих. наук,
доц. **Тичина Ірина Миколаївна**

У наш час здатність продуктивно будувати соціальні та міжособистісні стосунки, налагоджувати контакти, здійснювати обмін інформацією, впливати одне на одного, регулювати власну поведінку має дуже важливе значення. Засвоєння конструктивних навичок міжособистісної взаємодії є необхідною складовою для соціальної взаємодії особистості, адже кожна життєва ситуація передбачає й, відповідно, диктує свій стиль поведінки та дій людини. Зважаючи на це, кожна людина знаходить індивідуальні способи виходу зі складних ситуацій, які виявляються у наступних типах (стратегіях) поведінки: агресивній, пасивній або асертивній.

Залежно від домінуючої стратегії спілкування існують своєрідні особливості переживання самотності у юнацькому віці, коли дана проблема стає особливо значимою. Часта зміна соціальної ситуації розвитку, труднощі адаптації в новому соціальному оточенні, труднощі у встановленні бажаних емоційних стосунків з протилежною статтю та з іншими значимими людьми, відсутність необхідного рівня розвитку навичок міжособистісної взаємодії та спілкування є основними факторами, які викликають почуття самотності у юнаків [1, 5].

Серед досліджень з проблематики існуючих стратегій спілкування варто відзначити роботи Р. Альберті, В. Бойко, М. Еммонса, Є. Нікітіна, І. Фурманова та Н. Харламенкової. Проблеми переживання самотності саме у юнацькому віці були присвячені роботи О. Виноградної, О. Долгінової, В. Лашук, А. Скворцової та Г. Шагівалеевої.

У межах нашого дослідження ми розглядаємо самотність як суб'єктивне переживання відокремленості, епізодичне відчуття тривоги і напруги, що пов'язане з відсутністю (чи уявною відсутністю) задовільних соціальних стосунків, з прагненням мати дружні та інтимні відносини.

Найбільш розповсюдженою причиною виникнення самотності у юнацькому віці є особистісні особливості юнаків, насамперед, сором'язливість, низька самооцінка, незначні навички соціальної взаємодії, нереалістичні очікування й уявлення особистості про відносини з оточуючим світом [1, 6].

Самотність є комплексним почуттям, на формування якого впливає ряд різноманітних факторів, як об'єктивних, так і суб'єктивних. Такі суб'єктивні фактори як: відсутність коханої людини, близьких друзів, відчуженість через нерозуміння з боку оточуючих, усамітненість, є визначальними у формуванні почуття самотності. А отже, в такому випадку, рівень переживання почуття самотності в юнацькому віці визначає специфіку ставлення до оточуючих [2, 135]. Це ставлення може проявлятися у наступних стратегіях спілкування – пасивній, агресивній або асертивній. У межах нашого дослідження, стратегії спілкування ми розглядаємо як загальну схему дій або загальний план досягнення конкретної мети у міжособистісній взаємодії.

Загалом, агресивна поведінка – це поведінка, яка демонструє вторгнення на особисту територію іншого, нехтування чужими правами. Пасивна поведінка є поведінкою, що призводить до обмеження своїх власних інтересів і прав заради інших. Асертивна поведінка, є поведінкою, що включає вміння виражати почуття, думки та переконання відкрито, чесно, не порушуючи при цьому прав інших людей [3, 110].

Отже, ми можемо припустити, що ймовірно люди, які переживають високий рівень самотності більшою мірою схильні до агресивної чи пасивної стратегії спілкування. Суб'єктивне почуття внутрішнього благополуччя та здатність бути в контакті з собою та іншими створює передумови до прояву асертивної поведінки.

Список використаних джерел

1. Виноградна О. В. Психологічні особливості феномену самотності в юнацькому віці / Виноградна О. В., Гриб І. А. // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 11. – С. 5–9.
2. Лашук В. Г. Психологічні особливості переживання самотності в юнацькому віці: дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Лашук В.Г. – К., – 2010. – 184 с.
3. Подоляк Н.М. Психологічні особливості асертивності / Н.М. Подоляк // Наука і освіта. – 2010. – №9. – С. 108–111.

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФАКТОР ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ТА ПСИХОЛОГА

Михаліцька Альона Юріївна

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань
науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. **Кравченко Оксана Олексіївна**

У сучасному мінливому світі суспільство потребує кваліфікованих фахівців, соціальних педагогів та психологів, спроможних до активного сприйняття нового, до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення. Перед закладами вищої освіти стоїть важливе завдання: формування особистості спроможної постійно займатися своїм особистісним та професійним самовдосконаленням, особистості готової до активного сприйняття нового, до постійного саморозвитку.

Тому, на думку М. Чобітька: «Щоб виявити механізм розвитку особистості, потрібно насамперед зрозуміти, де криється джерело її активності й саморозвитку. Джерелом самопросування слід вважати здатність неперервно відображати світ, відбирати та інтегрувати інформацію, накопичувати досвід самоосвіти і на цій основі виробляти вміння самоорганізації. Передумовами виникнення активності є зіставлення сприятливих умов, чутливість самої особистості до впливу й готовність до перебудови своїх особистісних структур, а також наявність суперечностей, вирішення яких є рушійною силою розвитку й саморозвитку особистості» [3, 57].

Специфіка особистісного зростання полягає в тому, що воно найбільшою мірою спирається на індивідуальні особливості людини, її нахили та потреби. Завдяки цьому людині вдається виявити для самої себе домінуючі задатки, які у майбутньому можуть суттєво визначити весь її життєвий шлях, забезпечити розвиток фізичних, інтелектуальних і моральних якостей [1, 34].

При цьому особистісне зростання веде до гармонізації людиною своїх стосунків із суспільством, воно має відмітні характеристики, які виявляються на двох рівнях: інтраперсональному (прийняття й розуміння себе; відкритість внутрішньому досвіду переживань; цілісність внутрішнього світу; відповідальність за своє життя; гнучкість, відкритість змінам; здатність, зберігаючи свою ідентичність, розвиватися через вирішення актуальних суперечностей і проблем, постійне «перебування в процесі» тощо) та інтерперсональному (прийняття й розуміння інших, здатність до конструктивних соціальних взаємин, творча адаптивність тощо) [2, 6].

Але постає питання: «На скільки майбутній соціальний педагог та психолог може активно діяти згідно з внутрішнім середовищем власних почуттів і бажань?» Адже етап самовдосконалення себе як майбутнього спеціаліста, особистісного розвитку неможливий без вміння управляти емоційною сферою, розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, використовувати їх для підвищення ефективності розумової діяльності.

І.Гете говорив: «Чого не розумію, тим не володію». Розвиток емоційної компетентності, досягнення осмисленої гнучкості в управлінні власними емоційними реакціями та інших, це те, що дозволяє усвідомлено рухатися в світі емоційного вибору.

Р. Бар-Он виокремлює такі п'ять сфер компетенцій:

- внутрішньоособистісна сфера (самоаналіз, асертивність, незалежність, самоповага, самореалізація);
- міжособистісна сфера (емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні стосунки);
- адаптивність (уміння вирішувати проблеми, реалістичність в оцінці дійсності, гнучкість);
- управління стресом (толерантність до стресу, контроль над імпульсами);
- загальний настрій (оптимізм, щастя) [4, 363–388].

Формування емоційної компетентності – це співвідношення:

- зовнішніх умов (середовище, діяльність, процес навчання);
- внутрішніх чинників (емоційні властивості, життєва позиція, компетентність у часі, тип мислення, суб'єктивність

контролю, комунікативний потенціал, соціальна чуйність, мотивація досягнень, асертивність поведінки тощо).

Усвідомлення впливу емоційної сфери на життєдіяльність, а самих емоційних переживань – як цінностей, спонукає до розвитку емоційної компетентності.

Емоційна компетентність розвивається шляхом навчання, тренування, набуття досвіду (С. Стайн). Згідно з науковими дослідженнями, розвиток людини на 50% визначається її генетикою і вихованням, на 10% – зовнішніми обставинами і на 40% – залежить від самої людини, яка може впливати на свій стан.

Це дозволяє виділити етапи формування емоційної компетентності:

1. Мотиваційно-ціннісний (етап усвідомлення) спрямований на формування готовності до пізнання світу, його закономірностей, самопізнання та вдосконалення емоційної компетентності та полягає в усвідомленні:

- впливу емоційної сфери на життєдіяльність, а самих емоційних переживань - як цінностей;

- важливості внутрішньої гармонії, психологічного благополуччя, здорових стосунків з іншими людьми для повноцінного життя;

- життєвих цінностей, пріоритетів, тобто головного і другорядного;

- відповідальності за власні емоційні переживання;

- власної базової життєвої позиції, життєвих переконань, внутрішніх настанов - як ресурсів вдосконалення емоційної компетентності;

- екзистенціальної цінності життя «тут і тепер» [5, 78].

На цьому етапі відбувається формування образу емоційно-компетентної людини, а самооцінювання емоційних компетенцій допомагає визначити напрями власного розвитку. Без бажання бути емоційно зрілою і компетентною людиною «не працюють» навіть найкращі методики, що ґрунтуються на правильних принципах.

2. Пізнавальний. Надання й засвоєння інформації про внутрішній світ людини і місце емоцій та почуттів в ньому; емоції, їх види, функції, причини виникнення, особливості перебігу, рівні прояву; способи управління емоціями, вербальний і невербальний рівень висловлення емоцій, емоційні якості особистості та ін.

3. Навчальний. Виконання вправ, спрямованих на усвідомлення цінностей, зміну обмежуючих стереотипів.

4. Практичний. Реалізація набутих компетенцій для запровадження змін у реальному житті.

5. Творчий. Творче застосування компетенцій в усталених ситуаціях і ситуаціях невизначеності.

Отже, на емоційну компетентність суттєво впливає життєва позиція майбутнього соціального педагога та психолога: уявлення про себе, спосіб бачення світу і свого місця у ньому. Зміна життєвої позиції може сприяти конструктивним особистісним змінам: збереженню рівноваги, формуванню внутрішньої свободи, самоповаги, впевненості тощо.

Японська мудрість говорить: «Неможливо змінити світ, але можна змінити себе». Усі необхідні ресурси для розвитку емоційної компетентності у людини є в будь-який момент часу. Однак потрібні певні способи, щоб їх розбудити. Потрібно навчити майбутнього фахівця свідомо ними користуватися, тому розвиток емоційної компетентності сприяє професійному становленню й особистісному зростанню, актуалізації адаптивних здібностей, збереженню здоров'я та запобіганню «професійного вигорання», гармонійному функціонуванню у соціумі, життєвим досягненням.

Список використаних джерел

1. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів [Текст]: дис. канд. пед.наук: 13. 00. 04 / Діденко Олександр Васильович; Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – 201с.
2. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
3. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1 (42). – С.57-70.
4. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П. Экман; [пер. с англ.]. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2010. – 334 с.
5. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития / Е. Л. Яковлева // Вопросы психологии – 1997. – № 4. – С. 20–27.

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

Супрунчук Аліна Вячеславівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. пед. наук,
старший викладач кафедри соціальних технологій
Котловий Сергій Анатолійович

Останнім часом арт-терапія все ширше застосовується в соціальній сфері. З кожним роком збільшується кількість державних і приватних установ, які запозичують позитивний зарубіжний досвід «лікування мистецтвом» та вводять до переліку методів роботи соціальних

педагогів арт-терапію. Соціальний педагог, який працює з сім'ями, які опинились в складних життєвих обставинах (СЖО), безпритульними та важковиховуваними дітьми, дітьми з особливими потребами повинен володіти методами та прийомами арт-терапії.

Арт-терапія в діяльності соціального педагога може використовуватися в діагностичних цілях, тому що за допомогою творчого самовираження своїх внутрішніх проблем на папері, за допомогою виконаних з пластиліну фігур дитина або підліток доносить соціальному педагогу інформацію про існуючу проблему, яку не наважилася б озвучити за допомогою словесного контакту. Тому для одних дітей, нездатних розповісти про свої проблеми, арт-терапія часто є єдиним методом діалогу між нею і соціальним педагогом, тому що висловити свої емоції за допомогою творчості їм набагато простіше, ніж розповісти про них [4; 9].

Арт-терапевтичні технології адекватні у використанні для розв'язання проблем комунікативної компетентності, розвитку внутрішньосімейної взаємодії, психічної і гендерної ідентичності членів сім'ї, формування зрілих чоловічих і жіночих структур особистості в подружніх парах, підвищення самооцінки, активності, впевненості в поведінці.

В Україні проблеми арт-терапії досліджують багато вчених-теоретиків та практиків: А. Бреусенко-Кузнєцов, О. Вознесенська, Н. Волкова, В. Газолишин, Н. Ещенко, О. Любарец, Н. Полякова, Н. Простакова, О. Пінчук, А. Старовойтов, А. Чуприков, Т. Яценко та ін. Методи арт-терапії відповідають очікуванням, установкам, традиціям клієнтів в Україні, для яких характерна орієнтація на емоційно-образне переживання, а не на раціональне вирішення конфліктів [1, 14].

Термін арт-терапія утворений від англійських слів art — «мистецтво, майстерність» і therapy — «лікування, терапія» і дослівно розуміється як терапія мистецтвом. Акцент тут робиться не на мистецтво взагалі, а на його візуальні різновиди: живопис, графіку, скульптуру, дизайн та інші форми творчості, в яких візуальний канал комунікації відіграє провідну роль. Все це — образотворча діяльність, і психологічні закономірності її розвитку єдині (Л.С.Виготський, Ю.А. Полуянов) .

На думку Є. Вознесенської, арт-терапія — це метод «зцілення» за допомогою творчого самовираження. Не терапія або лікування, а саме зцілення — досягнення цілісності .

На наш погляд, дуже точне визначення арт-терапії дає І. В. Сусаніна: «Арт-терапія-це область, яка використовує невербальну мову мистецтва для розвитку особистості як засіб, що дає можливість контактувати з глибинними аспектами нашого духовного життя» [4, 23].

Мета арт-терапії в першу чергу полягає в тому, щоб допомогти людям навчитися виражати свої емоції, а ті роботи, які вони створюють у процесі, мають лише допоміжне значення і використовуються для розуміння переживань, результатом яких вони стали.

Згідно К. Рудестама, завдання арт-терапії: дати соціально прийнятний вихід агресії та інших негативних почуттів, полегшити процес лікування (психотерапії) в якості допоміжного методу, отримати матеріал для психодіагностики, опрацювати пригнічені думки і почуття, встановити контакт з клієнтом, розвинути самоконтроль, сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях, розвинути творчі здібності і підвищити самооцінку.

Одними з ключових понять в арт-терапії є сублімація і трансформація. Сублімація — вираз несвідомих інстинктів і потягів (часом деструктивних) за допомогою трансформації їх в творіння мистецтва; мистецтво може одночасно «направити в інше русло» і виразити також почуття злості, болю, тривоги, страху [5].

Сьогодні в арт-терапії існує безліч напрямків, оскільки кожен вид мистецтва можна використовувати в соціально-педагогічній діяльності. Виділяють такі види арт-терапії: анімаційна терапія, артсінтезтерапія, бібліотерапія, відеотерапія, драматерапія, ігротерапія, ізотерапія, лялькотерапія, маскотерапія, манадала-терапія, музикотерапія, пісочна терапія, глинотерапія[2,65].

Основними з них є:

Ігротерапія. Ігрова терапія — це метод психотерапевтичного впливу на дітей і дорослих з використанням гри. Гра надає сильний вплив на розвиток особистості, сприяє створенню близьких відносин між учасниками групи, допомагає знімати напруженість, підвищує самооцінку, дозволяє повірити в себе в різних ситуаціях спілкування, знімаючи небезпеку соціально значущих наслідків.

Ізотерапія. Ізотерапія — терапія образотворчим мистецтвом, в першу чергу малюванням, використовується в даний час для психологічної корекції клієнтів з невротичними, психосоматичними порушеннями, дітей та підлітків з труднощами в навчанні і соціальної адаптації, при внутрішньосімейних конфліктах.

Музикотерапія. Музична терапія — це контрольоване використання музики потяг, реабілітації, навчання та виховання дітей і дорослих, які страждають від соматичних і психічних захворювань [6, 87].

Пісочна терапія. Пісочна терапія в контексті арт-терапії є невербальною формою психокорекції, де основний акцент робиться на творчому самовираженні клієнта, завдяки якому на несвідомо-символічному рівні відбуваються відреагування внутрішньої напруги і пошук шляхів розвитку.

Танцювальна терапія. Танцювальна терапія — це вид психотерапії, який використовує рух для розвитку соціальної, когнітивної, емоційної і фізичної життя людини. Танцювальна терапія — це нова форма лікування для широкого спектра хвороб.

Казкотерапія. Казкотерапія — це метод, який використовує форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. До казок зверталися в своїй творчості відомі і зарубіжні та вітчизняні психологи: Е. Фромм, Е. Берн, Е. Гарднер, Вачков І. В., М. Осорина, Е. Лісіна, Т. Зінкевич-Євстигнеєва і інші [17, с. 119].

Фототерапія. Фототерапія, заснована на застосуванні фотографії або слайдів для вирішення психологічних проблем, а також для розвитку і гармонізації особистості, є одним з напрямків арт-терапії. Це порівняно новий вид арт-терапії, розвиток якого почався в 70-х роках минулого століття в Америці [6, 93].

Отже, термін «арт-терапія» вперше став використовуватися в англomовних країнах приблизно в 40-і роки ХХ століття. У наш час арт-терапія являє собою лікувальне застосування образотворчої творчості клієнта, яка передбачає взаємодію між автором художньої роботи, самою роботою і фахівцем. Створення візуальних образів розглядається як важливий засіб міжособистісної комунікації і як форма пізнавальної діяльності клієнта, що дозволяє йому висловити ранні або актуальні «тут-і-тепер» переживання, які йому непросто висловити словами.

Різноманітні арт-терапевтичні методи створюють обстановку для безболісного доступу до глибин свідомості клієнта, допомагають стимулювати опрацювання його несвідомих переживань. Розвиваються блоковані або слаборозвинені системи сприйняття навколишнього світу, асоціативно-образне мислення. Методи арт-терапії допомагають відпрацювати агресію, внутрішні конфлікти, страхи .

Список використаних джерел

1. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії: навчально-методичний комплекс / І. В. Бабій. — Умань, Алмі — 2014. — 75 с.
2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті. / О. Л. Вознесенська, Л. В. Мова — К.: Шкільний світ, 2007. — 120 с.
1. З. Старовойтов А. В. Скрытый контекст символических образов в системно-аналитической арт-терапии / А. В. Старовойтов // Научный часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. — 2013. — Вип. 40. — С. 322-329.
3. Сусанина И. В. С 90 Введение в арт-терапию: учебное пособие. / И. В. Сусанина — М.: «Коги-то-Центр», 2007. — 95 с.
4. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти:

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.

5. Фірсова Л. С. Арт-терапія у соціально-педагогічній роботі / Л. С. Фірсова // Вісник Черкаського університету: [зб. наук. ст.]. Вип. 144: Серія Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. — Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. — С. 160–164.

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

Павленко Богдана Олександрівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доц. **Павлик Надія Павлівна**

Сучасне суспільство породжує нову антропологічну реальність: людина все більше стає суб'єктом власної життєдіяльності та суспільних відносин, відповідальним за прийняті ним рішення. Суб'єктно розвиваючись, людина не лише адаптується до нинішньої суспільної реальності, а й на її основі вибудовує власну життєдіяльність, детерміновану і вимогами соціуму та інших, і її внутрішніми потенціями.

Саме тому соціальне виховання підростаючого покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, складники якої – соціальна активність, соціальна мобільність, соціальна зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням ним суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду. Сучасне українське суспільство потребує соціально активних громадян.

Суперечність соціально-моральних ідеалів, зміна загальноприйнятих ціннісних орієнтацій, відповідно до яких особистість, котра зростає, прогнозує свої вчинки, відсутність належного педагогічного спілкування і розуміння в сім'ї та школі актуалізують проблему формування соціальної активності підростаючого покоління як майбутнього держави.

Особливого звучання набувають принципи соціального, патріотичного, морального виховання: зв'язок школи із життям; свобода й самодіяльність; реалізм; досвід; народність; гуманітаризація освіти; патріотичність; індивідуалізація; відповідність цінностей школи потребам сьогодення.

Проблема соціальної активності особистості перебувала в центрі уваги зарубіжних учених (І. Кант, А. Адлер, Дж. Дьюї, А.

Маслоу, Е. Еріксон та інші). Значний внесок в опрацювання цього питання зробили вітчизняні дослідники (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Л. Божович, І. Бех, І. Кон, Т. Мальковська, І. Мілославова, А. Мудрик, Н. Пономарчук, А. Реан, С. Харченко та інші).

Діяльна природа соціальної активності, характер якої визначається суспільними цілями діяльності, досліджена Є. Ануфрієвим, Л. Архангельським, Г. Ареф'євою, Т. Богдановою, К. Токаревою, В. Ядовим та іншими науковцями. Особливості формування і розвитку соціальної активності в різні вікові періоди глибоко вивчали психологи П. Блонський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Петровський та інші.

Активність як іманентна властивість будь-яких природних або суспільних трансформацій постає родовим поняттям щодо соціальної активності. У радянській матеріалістичній філософії феномени активності й соціальної активності були достатньо «незручними» і тривалий час незатребуваними об'єктами пізнання. Це пов'язано з тим, що в межах діалектичного матеріалізму джерелом діяльності розглядалися переважно зовнішні об'єктивні детермінанти. Внутрішні суб'єктивні чинники людської діяльності не вкладалися у діалектично матеріалістичну картину світу, адже їх було важко пояснити виключно впливом природної або соціальної необхідності. Відтак, поняття активності, яке вказувало на іманентні внутрішні начала людської поведінки, увійшло у вітчизняну наукову парадигму значно пізніше порівняно з поняттям «діяльність».

Соціальна активність належить до тих категорій, які постійно вдосконалюються, змінюються з розвитком суспільства. Від рівня соціальної активності громадян залежить і розвиток суспільства, тому потрібно вдаватися до нових, відповідних сучасним умовам, науково обґрунтованих підходів щодо вдосконалення процесу її формування в сучасних умовах, узагальнивши при цьому вже наявний досвід.

Соціологи в основу соціальної активності вкладають особливі характеристики самосвідомості особистості, які ідентифікують її із соціумом і розглядають як суб'єкт, що виражає та захищає інтереси спільноти як власні. На їхню думку, активну особистість розглядають як особистість, яка найвищу цінність убачає в житті задля суспільних інтересів, життя у вирі соціальних подій, життя, об'єктивно включене в рух і розвиток суспільних організмів та суспільних процесів. Цікаве, для пояснення погляду соціологів поняття генеральної ціннісної спрямованості особистості, у яке вони вкладають розуміння ціннісної єдності всіх цінностей, уявлень, завдяки яким видається можливим прогнозувати з певною впевненістю загальні лінії соціальної активності особистості в тривалій життєвій перспективі, однак не можливо упевнено передбачити її вчинки на певних проміжках життя

[9]. Згідно із цим поглядом соціальна активність – це активність, що реалізовується в різних формах, найтипівіші сфери прояву якої – соціально-політична, трудова, економічна, культурно-дозвільнева діяльність людини.

Як суттєву суспільну якість людини соціальну активність особистості трактує В. Мордкович.

Вона виявляється, на думку дослідника, у здатності суб'єкта до цілеспрямованого взаємодії із середовищем, у здатності, яка ґрунтується на її потребах й інтересах, існує як внутрішня готовність до дії і проявляється як усвідомлена та енергійна діяльність, спрямована на перетворення різних сфер дійсності й самих соціальних суб'єктів [5].

Як форму людської діяльності соціальну активність розглядає Ю. Воробйов. Дослідник переконаний, що розкриття соціальної активності особистості можливе лише через діяльність, її форми й види. Учений зазначає, що соціальна активність особистості висловлює «Не будь-яку, а певну діяльність: по-перше, зумовлену внутрішніми причинами, по-друге, спрямовану не лише на збереження системи, а й на її подальший розвиток, по-третє, творчу; по-четверте, ту, яка має вибірковий характер і включає оціночний момент» [2].

Як стійка інтегративна якість, соціальна активність виявляється в ініціативності, старанності, соціальній відповідальності, вимогливості до себе, цілеспрямованості тощо [9, с. 240]

Виходячи з цього, сутнісними характеристиками соціальної активності є:

- самодетермінація (потреби, самоусвідомлене спонукання, готовність до діяльності);
- соціальна взаємодія (взаємозв'язок особистості з соціумом, який виявляється в пізнанні, спілкуванні, соціально продуктивній діяльності, результатом чого є розвиток особистості й соціального середовища).

Отже, зазначене вище дає можливість стверджувати, що поняття соціальна активність особистості розглядають як явище, стан, форму діяльності, утворення особистості, а також як її ставлення до різних сфер життєдіяльності суспільства.

На сьогодні, незважаючи на присутність альтруїстичних ознак, погоджуємося з думкою, що не менш важливий і цілком реальний мотив соціальної активності – бажання отримати певну користь для себе [3]. Це бажання не завжди прагматичне, воно може виявлятися в прагненні здобути певні знання чи досвід, знайти нових друзів, отримати переваги під час працевлаштування або ж конкретну матеріальну винагороду за затрачені зусилля. Звичайно, означені мотиви можуть принести користь суспільству. Звичне бажання

зробити кар'єру, можливість проявити себе і свої здібності або прагнення прийняти складне рішення може привести до успіху всієї організації (класу, студентської групи) тощо. Отже, бажання досягти мети спонукає до вибору способів поведінки, координації зусиль, саморегуляції.

Аналіз теоретичних поглядів до трактування поняття соціальна активність, наявна в Україні суперечність між потребою у свідомому громадянині й рівнем сформованості активної соціальної позиції особистості дає підстави трактувати соціальну активність як особистісну якість, яка через творчу та усвідомлену діяльність задовольняє власні та суспільні потреби, забезпечуючи розвиток суспільства й усвідомлення себе як особистості в ньому. Однозначне, на нашу думку, переконання в тому, що формування активної соціальної позиції особистості підростаючого покоління сприятиме більш гармонійному функціонуванню соціуму, в якому окрема особистість зможе досягти якнайповнішої самореалізації, перетворюючи себе та суспільство загалом. Перспективне для подальших досліджень врахування мотиваційної сфери під час формування соціальної активності учнівської молоді.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні [Електронний ресурс] / О. В. Безпалько // Вісн. психології і педагогіки : зб. наук. пр. – 2012 – Вип. 8 – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>
2. Воробьев Ю. Л. В поисках смысла и правды. Активность и развитие личности / Ю. Л. Воробьев, Б. Н. Королев. – М. : МГСУ Союз, 2003 – Т. 1 – 500 с.
3. Грабовська С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості / С. Грабовська, С. Чолій // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : [б. в.], 2010 – Т. XII, ч. 1 – С. 171–181.
4. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка / Василь Іванович Косовець ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009 – 23 с.
5. Массовая информация и общественное мнение молодежи / под ред. В. Л. Оссовского. – Киев : Наук. думка, 1990 – С. 284
6. Мордкович В. Г. Социальная активность: суть и споры / В. Г. Мордкович // Социальная активность. – 1976 – Вып. 3 – С. 3–25.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Психология управления / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академ-видав, 2003 – 568 с.
8. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / В. В. Радул ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011 – 255 с.
9. Соціологія : підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова [та ін.] ; за ред. Н. П. Осипової. – К. : Юрінком Інтер, 2003 – 336 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ ТА ДІТЬМИ В НІМЕЧИНІ

Поліщук Катерина Миколаївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м.Житомир
науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. **Ситняківська Світлана Михайлівна**

У Німеччині велику роль у соціальній сфері відіграють загальні або спеціальні служби соціальної допомоги.

Загальні соціальні служби Німеччини створюються в общині. Вони отримали розвиток від існуючої раніше служби сімейної опіки, тому основна сфера їх діяльності – сім'я та її оточення. У сім'ї можуть виникати складні конфліктні ситуації, які вимагають залучення інших спеціальних служб (допомоги молоді, соціального забезпечення, охорони здоров'я та інших).

У завдання соціальних служб Німеччини входить з'ясування причин складної ситуації у сім'ї, інформування про можливості надання профілактичної допомоги при усуненні, наприклад, міжособистісних конфліктів у вирішенні проблем сім'ї беруть участь, як соціальні працівники так і педагоги шляхом інформування, консультування, аналізу та оцінки ситуації, надання безпосередньої допомоги. Використовують методи індивідуальної, соціально-групової допомоги та різні прийоми соціальної терапії [1, 56].

Соціальні працівники загальних служб Німеччини відвідують сім'ї на дому, але не здійснюють «контрольні обходи» квартир. Відвідування сім'ї по заявці розглядається як форма сервісу. Така форма обслуговування сприяє проведенню відкритих, довірчих бесід та звільнює сім'ї від страху перед офіційними інстанціями. Постійна і тривала робота у певних міських кварталах дає можливість добре знати ситуацію у своєму районі, бути помічниками і партнерами працівників відділів служб соціального планування.

Для якісного обслуговування потрібно постійно підвищувати кваліфікацію, систематично проводити консультації. Але і у них існують певні недоліки: не розроблений вимірювальний інструментарій для визначення необхідного обсягу роботи працівників соціальних служб; незадовільним є співвідношення чисельності населення та соціальних працівників; невизначена оптимальна кількість соціальних служб відповідно до розміру території району.

Загальні соціальні служби Німеччини організаційно взаємозв'язані з іншими спеціальними соціальними службами (бюро допомоги молоді, відділом соціального забезпечення охорони

здоров'я тощо). Але існують і самостійні в організаційному відношенні загальні соціальні служби.

Завдання спеціальних соціальних служб Німеччини обмежені певним колом проблем, створюються вони часто на запит клієнта. В цілому по країні існує три види спеціальних соціальних служб:

- створені всередині загальних служб як результат, реакція на потребу, що виникла в районі;
- діючі за межами загальних служб для розв'язання особливих проблем у місті або сільській місцевості
- не пов'язані за своїми завданнями з загальними соціальними службами: соціальні служби на підприємствах, в армії, сільській лікарні, які не пов'язані з місцевими органами соціального управління.[2, 32]

Всі соціальні служби Німеччини для дітей, підлітків та сімей об'єднуються поняттям «дитячо-юнацька допомога». Робота з дітьми та підлітками поділяється на 2 напрями:

- турбота про підлітків. Охоплює всі заходи по організації вільного часу або дозвілля дітей та підлітків: діяльність молодіжних центрів, робота у молодіжних організаціях, робота в галузі освіти молоді, сприяння та допомога спортивному руху, будівництво спортивних майданчиків, заходи з проведення канікул, допомога у проведенні відпочинку, міжнародні зустрічі, охорона прав та праці підлітків – превентивна робота.

- «допомога у вихованні» — надання соціальної допомоги підліткам та тим сім'ям, у яких є значні труднощі, наприклад, проблеми у вихованні, проблеми спілкування та насилля в сім'ї, аномалія батьків, дітей та підлітків.

Робота з дітьми, підлітками та сім'ями в Німеччині проводиться у відповідних соціальних організаціях різними професійними групами. Все більше поширюється превентивна робота, яка охоплює первинну ((вплив на життєво важливі обставини) та вторинну (профілактична допомога у складних ситуаціях, які можуть перерости у кризові) профілактику. Складні ситуації представляють собою переходи між життєвими фахами та полями у самій біографії особи: наприклад, народження дитини, відвідування дитиною дитячого саду, школи, вихід на роботу, залишення батьківського будинку тощо, або непередбачувані зміни та події: безробіття, зміна місця проживання, розлучення, засудження, хвороба, смерть.

Офіційна допомога дітям та підліткам у Німеччині на сьогоднішній день є дуже актуальна: наприклад, якщо при розлученні виникають суперечливі питання про нові батьківські ролі та права, коли визначається з ким залишиться дитина, про відвідування дитини другим батьком. Соціальні працівники розглядають питання опікунства та готують експертизи до судового

акту про встановлення опікунства. Опікун призначається з дозволу ради, особливо при частковому позбавленні прав обох батьків, якщо не береться до уваги переїзд, тому що перебування в сім'ї позитивно позначається на дитині. Опікун бере на себе всі батьківські права та приймає відповідні рішення за дитину або дітей. Опіка здійснюється в основному через служби управління у справах молоді, але може здійснюватися приватними особами, наприклад, родичами або знайомими.

Дитячі центри захисту у Німеччині – це специфічні служби допомоги для сімей з проблемами насилля (фізичні, психічні, сексуальні). Допомога центрів захисту об'єднується під назвою «Сучасна робота з захисту дітей». Центри працюють як команда, що складається з 5-10 працівників: соціальних працівників, психологів, педагогів, соціологів. Головна концепція: необхідно знати причини виникнення насилля для того, щоб надати дієву допомогу. Насилля над дітьми слід розглядати не тільки як прояв сімейних конфліктів, але і вплив соціальних процесів на відношення в сім'ї. Комплекс психологічних причин (переживання насилля з боку батьків в дитинства, недовіра по відношенню до інших людей, низька самооцінка, безконфліктність, зміна ролей, конфлікти в партнерстві, важка дитина тощо) та соціальних причин (соціальна ізоляція сім'ї, важкі життєві умови, авторитарні традиції у вихованні, формування насилля у суспільних відношеннях) називають «синдромом знуцання». Допомога в центрах захисту дітей: консультації по телефону, втручання в кризові ситуації, порадотерапія для сім'ї та дітей, відвідування на дому, батьківські групи, соціальні служби (практична допомога), конференції працівників служб допомоги, співпраця з іншими закладами, співпраця з добровільними помічниками, сімейні вечори, сімейні зустрічі із соціальними педагогами, наради та спецзустрічі з колегами інших організацій з проблем насилля, підвищення кваліфікації соціальних працівників з проблеми «Насилля в сім'ї», широка суспільно-просвітницька робота з проблеми.

Отже, для Німеччини характерна підвищена увага до таких категорій сімей як неповні малозабезпечені сім'ї, неповні сім'ї з дітьми, молоді батьки, сім'ї груп ризику, багатодітні сім'ї, самотні батьки, сім'ї, що мають дітей-інвалідів. Варто також звернути увагу на матеріальну підтримку сімей з дітьми в Німеччині, де приділяється значна увага податковим пільгам сім'ям з дітьми, системі державної освіти, охороні здоров'ю, дитячих дошкільних установ та безкоштовному навчанню в них.

Таким чином, у Німеччині проводиться різна за механізмами, але єдина за вектором сімейна політика.

Список використаних джерел

1. Соціальна педагогіка : підруч. / А. Й. Капська, Л. І. Міщик, З.І. Зайцева [та ін.] ; за ред. А. І. Капської. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : ЦНЛ, 2003. – 256 с.
2. Теорії і методи соціальної роботи : підруч. / за ред. : Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академія, 2005. – 328 с. – (Альма-матер).
3. Технологии социальной работы : учеб. для вузов / Т. В. Шеляг, П. Д. Павленок, В. Ц. Худовердян и [др.] ; под общ. ред. Е. И –Холостовой. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 400 с. – (Высшее образование).
4. Управлінські аспекта соціальної роботи : курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко [та ін.] ; за ред. М. Ф. Головатого. – К. : МАУП, 2004. – 368 с.
5. Хоронжий А. Г. Основи соціального управління : курс лекцій : навч. посіб. / А. Г. Хоронжий. – Л. : Магнолія 2006, 2007. – 220 с.

**ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З
ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ**

Сюгай Інесса Михайлівна

Житомирський державний університет

Імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. пед. наук

старший викладач кафедри соціальних технологій

Котловий Сергій Анатолійович

В період становлення незалежності України почала з'являтися низка соціальних проблем, зокрема соціальне сирітство. У своїй роботі соціальний педагог завжди застосовує широкий інструментарій соціально-педагогічної діяльності. Це допомагає йому вирішити певні проблеми та завдання для того, щоб допомогти клієнту. Проте ми можемо звернути увагу на те, які саме технології може застосовувати спеціаліст на практиці з питань подолання соціального сирітства.

Науковою діяльністю щодо дослідження теоретичного аспекту проблеми соціального сирітства є у працях таких науковців як: Н. А. Сейко, Л. В. Кальченко, Л. В. Вейланде та ін.

Н. А. Сейко у навчальному посібнику «Соціальна педагогіка» зазначає, що соціальне сирітство – це соціальне явище, обумовлене ухиленням або усуненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітньої дитини [4, С. 78].

Л. В. Вейланде вважає, що соціальне сирітство – це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини;

явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані [1, С. 19].

Варто зазначити, що соціально-педагогічна технологія є інтегративним різновидом соціальної і педагогічної технології. Тобто соціально-педагогічна діяльність як і будь-який інший різновид соціальної діяльності, має свою структуру, завдяки якій може поетапно розроблятися і послідовно реалізовуватися [2].

Можемо стверджувати, що соціально-педагогічна діяльність починається з постановки мети та завдань, які необхідно вирішити спеціалісту, зокрема питань соціального сирітства. Це допомога дитині в соціалізації та адаптації в соціумі, її гармонізація на різних рівнях існування, набуття знань, умінь та навичок тощо. Вже після постановки певної цілі ми, в свою чергу, визначаємо зміст діяльності, методи її реалізації та форми організації, які взаємопов'язані між собою [3, С. 86.].

У технології розв'язання проблеми соціального сирітства потребує втручання соціального педагога, яка розпочинається з діагностики проблеми. Цей етап включає в себе обов'язковий збір, аналіз і систематизацію інформації, на основі яких може бути зроблений певний висновок. Складність діяльності соціального педагога полягає в тому, що дитина не завжди може сформулювати проблему, яка у неї виникає, пояснити чим вона викликана (конфліктом з однолітками, батьками чи вчителями та ін.), тому завдання соціального педагога в тому, щоб самому виявити всі значимі обставини ситуації дитини і поставити діагноз.

Наступним етапом виділяють – пошук шляхів розв'язання проблеми соціального сирітства. Розв'язання визначених задач може здійснюватись двома шляхами. Перший – скориставшись вже розробленими технологіями. Завданням соціального педагога є підбір саме тієї технології, яка забезпечить успішне вирішення проблеми. Другий шлях – це складання власної програми, тобто розробка технології своєї діяльності в конкретному випадку.

Необхідно зазначити, що в залежності від обраної технології, соціальний педагог обирає відповідні методи і форми своєї діяльності, визначає засоби, які будуть використані в роботі і дозволять вирішити проблему дитини. В окремих випадках може виникнути необхідність корекції діяльності соціального педагога на кожному етапі і повторне розв'язання проблеми. [2]

Це дозволяє зробити висновок, що впровадження технологій у діяльність соціального педагога сприяє більш ефективному вирішенню завдань, дозволяє реалізувати науковий підхід у соціально-педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. канд. педаг. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Вейланде – Одеса, 2005. – 19 с.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
3. Кальченко Л. В. Історико-педагогічний аналіз суспільної практики подолання і попередження проблем соціального сирітства на Українських землях у складі Російської держави (початок XVII – середина XIX століття) / Л. В. Кальченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 86.
4. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н. А. Сейко — Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. — С. 78.

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ

Шевчук Вікторія Вікторівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. пед. наук,

старший викладач кафедри соціальних технологій

Котловий Сергій Анатолійович

Сучасний соціальний педагог у загальноосвітніх навчальних закладах виконує просвітницько-профілактичну роботу як один із напрямів соціально-педагогічної діяльності. Для більшої ефективності здійснення цього напрямку соціальний педагог може у своїй діяльності використовувати інтерактивні форми роботи.

Наукові підходи щодо сутності просвітницької та профілактичної роботи висвітлені у працях науковців: О. Безпалько, Т. Розвадовської; вивченням використання соціальним педагогом інтерактивних форм займались О. Тютюнник та інші.

Слід зазначити, що поняття «інтерактивний» походить від латинського: «inter» — між і «activ» — активний [4, 87].

Тоді як форми соціально-педагогічної роботи — це варіанти взаємодії соціального педагога з клієнтами, спрямовані на створення умов для позитивної активності дітей і молоді, вирішення відповідних завдань соціалізації, надання допомоги і підтримки [2, 96].

Тож інтерактивні форми роботи визначаються нами як варіанти взаємодії клієнта (учня) та соціального педагога, що передбачають безпосередню взаємодію, діалог, в яких беруть участь як клієнт, так і соціальний педагог з метою ефективного досягнення необхідного результату.

Слід акцентувати увагу на понятті «просвітницько-профілактична робота».

Просвітницька робота соціального педагога — це різновид професійної діяльності, яка спрямована на передачу певних знань та інформації про певні соціально-педагогічні проблеми у соціумі, виховання особистісного ставлення до соціально-педагогічної проблеми на засадах гуманізму [3, 72].

У той час як соціальна профілактика — це діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ та їх небезпечним наслідкам [2, 57].

Тож варто зазначити, що існують певні відмінності у складових поняття «просвітницько-профілактична робота».

Порівнюючи профілактичну та просвітницьку роботу соціального педагога, науковці зауважують, що профілактична робота спрямована більшою мірою на попередження певних негативних явищ у суспільстві, а просвітницька робота має на меті висвітлення певних наявних проблем у суспільстві, осмислення та виховання адекватного ставлення до них. Але разом з тим і профілактична робота, і просвітницька мають спільні методи, які відрізняються кінцевою метою [3, 73].

Сутність просвітницько-профілактичної роботи соціального педагога ЗНЗ полягає у висвітленні соціальним педагогом певних негативних соціальних явищ, які існують у соціумі та сприянні їх превентивізації. Просвітницько-профілактична робота може бути спрямована на висвітлення та подолання таких негативних соціальних явищ як: алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, бродяжництво, безробіття тощо.

О. Тютюнник виокремлює наступні інтерактивні форми, які соціальний педагог ЗНЗ може використовувати у просвітницько-профілактичній роботі: інтерактивна бесіда, інтерактивна лекція, соціально-педагогічний театр, театр «Форум» (театр пригнічених), соціальна реклама, «жива бібліотека», квест (соціальний), флеш-моб та інші.

Перш за все, слід звернути увагу на інтерактивну бесіду та лекцію.

Інтерактивна бесіда — невимушене, відверте спілкування з актуальних питань в умовах співпраці і взаємодії, «на рівних» [5, 82]. Тоді як інтерактивна лекція — це тематичний виступ із застосуванням активних форм навчання: керована дискусія або

бесіда; демонстрація слайдів або навчальних фільмів; мозковий штурм; мотиваційна мова; кейс-метод (розгляд ситуацій) тощо [5, 84].

Також соціальний педагог у загальноосвітніх навчальних закладах може активно використовувати такі інтерактивні форми роботи як: соціально-педагогічний театр та театр «Форум» (театр пригнічених).

Соціально-педагогічний театр — форма роботи, створена на основі психодрами і рольової гри. Імпровізаційне інсценування відібраного профілактичного матеріалу чи заданих життєвих ситуацій у вигляді певного сценарію допомагає відобразити і частково пережити відчуття людини, яка потрапила у складну життєву ситуацію. Метою соціально-педагогічного театру є профілактика залежності, негативних проявів підлітка та стресових явищ [5, 87].

О. Тютюнник зазначає, що театр «Форум» (театр пригнічених) — це унікальна вистава, де глядачі можуть висловити свою точку зору і найголовніше — можуть замінити акторів і змінити ситуацію на краще. Августо Боаль, що розробив основи «Форум-театру», розумів, що ця методика може мати терапевтичний ефект і, у першу чергу, ефект соціальний — подолання ситуацій гноблення у повсякденному житті, виховання гідності, системні зміни особистості людини [5, 88].

До інтерактивних форм роботи належить і робота із соціальною рекламою.

Слід зазначити, що соціальна реклама — інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку [1]. У загальноосвітніх навчальних закладах соціальний педагог може разом з учнями розробляти проекти соціальної реклами профілактичного спрямування: 1) друковану соціальну рекламу (стінгазети, колажі, картини, брошури, буклети, календарики, пам'ятки, листівки, проект білборду, вивіски тощо); 2) проекти соціальної реклами, у вигляді комп'ютерних презентацій; 3) проекти соціальної реклами для шкільної радіогазети (коротка інформаційно-просвітницька передача, літературно-музична композиція або радіоролик з використанням інших жанрів і їх поєднань; 4) відеосюжети профілактичної тематики (проекти соціальної реклами для відеопрезентації) та інше [5, 90].

Важливими інтерактивними формами просвітницько-профілактичного спрямування є «жива бібліотека» та соціальний квест.

«Жива бібліотека» — це форма роботи, при якій запрошені гості виступають у ролі «живої книги». «Книжки» — це реальні люди, які розповідають про свій негативний досвід або про свої визначні досягнення. Найчастіше «у книжках» описано складний, а подекуди трагічний, життєвий досвід і те, як він повпливав на подальше життя людини і інших героїв «книги». Ця форма роботи спрямована по-перше, на відверте спілкування, з якого у «читача» може народитися нове сприйняття оточуючого світу і свого місця та ролі у ньому, по-друге — на зниження стигми, дискримінації і соціальної ізоляції ВІЛ-позитивних, наркозалежних, людей з фізичними вадами тощо; по-третє — на пізнання своєї особистості, краще розуміння і прийняття відмінностей між людьми, усвідомлення факту того, що ти сам є творцем своєї долі і суб'єктом власної життєтворчості [5, 91].

Соціальні квести дозволяють актуалізувати важливу соціальну проблему, і, поряд з цим, розвивають активне пізнання, мислення, навчають долати проблеми і труднощі (вирішити ситуацію, розплутати головоломку, застосувати свої знання на практиці у нестандартних ситуаціях), розвивають інтерактивні здібності, дослідницькі навички та ін [5, 92].

Також слід звернути увагу на флеш-моб як на інтерактивну форму роботи.

Флеш-моб — це заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет або інші сучасні засоби комунікації, у якій велика кількість людей оперативно збирається у громадському місці, протягом декількох хвилин виконує заздалегідь узгоджені дії (сценарій), і потім швидко розходиться [5, 93]. Соціальний педагог разом з учнями може розробити свій власний флеш-моб просвітницько-профілактичного характеру, тобто спрямований на висвітлення певної соціальної проблеми з метою її превентивації.

Тож саме такі інтерактивні форми сприяють успішній просвітницько-профілактичній роботі соціального педагога ЗНЗ.

Отже, інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи соціального педагога ЗНЗ — це варіанти активної взаємодії, активного діалогу соціального педагога з учнями, метою яких є висвітлення та запобігання виникненню та поширенню негативних соціальних явищ (наркоманії, алкоголізму, токсикоманії, безробіття тощо). Одними з найефективніших інтерактивних форм роботи соціального педагога є інтерактивна лекція, інтерактивна бесіда, соціальна реклама, соціально-педагогічний театр, театр «Форум» (театр пригнічених), «жива бібліотека», соціальний квест, флеш-моб та інші.

Список використаних джерел

1. Закон України Про рекламу. // (№ 270/96-вр від 26.04.2017). [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

2. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник : соціальна педагогіка (Terminology Bilingual Dictionary) / автори-укладачі : С. М. Ситняківська, І. В. Літяга ; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 188 с.
3. Розвадовська Т. В. Просвітницька робота як важлива фахова складова у діяльності соціального педагога / Т. В. Розвадовська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки — 2016. — № 1. — С. 70—74.
4. Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / О. В. Сіроштан // Соціальна педагогіка: теорія та практика — 2012. — № 1. — С. 85—89.
5. Тютюнник О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : монографія / О. В. Тютюнник. — Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2014. — 350 с.

ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ СПОРТСМЕНІВ З ТРАВМАМИ ПЛЕЧОВОГО СУГЛОБА

Біденко Олег Ігорович

Національний університет
фізичного виховання і спорту України

науковий керівник:

кандидат медичних наук, доцент
кафедри фізичної реабілітації

Баннікова Римма Олексіївна

На сучасному етапі розвитку суспільства різкі зміни у бік інтенсивності характеризують усі сфери діяльності людини, у тому числі і спорт. Із зростанням обсягів та інтенсивності тренувальних навантажень, зростає і ступінь ризику отримання спортсменом травм. Хоча спортивна медицина спрямована на профілактику травматизму і прагне мінімізувати ці ризики, та статистика свідчить, що травматизм спортсменів із кожним роком збільшується. Тому важливим завданням фахівців спортивної медицини стає розробка комплексних програм реабілітації спортсменів з травмами опорно-рухового апарату. Слід відзначити, що унікальні анатомічні особливості будови плечового суглоба дозволяють виконувати рухи в будь-яких напрямках. Плечовий суглоб, в силу своєї фізіології, досить рухливий, що і стає причиною частого травмування. У групі ризику, насамперед, професійні спортсмени.

Існують певні особливості лікування та реабілітації спортсменів з травмами плечового суглобу: вправлення плеча, іммобілізація і відновлювальна терапія. Причина довготривалої реабілітації спортсменів з травмами плечового суглобу у нездатності суглобової хрящової тканини повернутися у своє вихідне анатомічне положення, що не дозволяє стабілізувати плече [4]. Після травми спортсмен повинен пройти реабілітацію. Слід пам'ятати, що необхідно забезпечити плечу період повного спокою. Термін іммобілізації повністю залежить від важкості ураження та віку пацієнта.

Головна мета заходів відновлювального періоду – це повернення втрачених функцій плеча. Для цього важливо розробляти плечовий суглоб і займатися зміцненням м'язів плеча. Забезпечити це допоможуть систематичні спеціально розроблені вправи, рекомендовані реабілітологом.

Крім цього, реабілітація передбачає наступні заходи: фізіотерапевтичні процедури; лікувальний масаж плечового суглоба; застосування ортопедичних пристосувань; лікування народними способами.

Відновлювально-лікувальним методом реабілітації спортсменів із травмами плечового суглобу є фізіотерапія. Незаперечна перевага цього методу відновлення плечового суглоба у тому, що цей метод не передбачає застосування лікарських засобів. Це дозволяє повністю виключити шкідливий вплив на організм спортсмена і розвиток побічних реакцій.

Основні і прогресивні методи апаратної фізіотерапії: УВЧ; фонофорез; ультразвукова терапія; індуктотермія; магнітотерапія; електростимуляція; ударно-хвильова терапія. При цьому, завдяки різним процедурам, наприклад, лазеру, магнітного поля, ультразвуку, інфрачервоного, ультрафіолетового випромінювання можна здійснити ефективний вплив на уражений суглоб. За таких умов в організмі спортсмена відбувається активізація всіх біохімічних процесів, зміцнюється імунна система, підвищується природна захисна сила, що в кілька разів прискорює процес одужання плеча після отриманої травми [1, 2].

Розробляючи комплексні програми реабілітації спортсменів, окрім вивчення особливостей патології опорно-рухового апарату, слід враховувати психічні, біологічні, соціальні та інші фактори, що прямо або опосередковано впливають на одужання спортсмена, його психологічну стійкість, а також для підвищення його спортивно-технічної майстерності потрібно розробляти та впроваджувати в програму реабілітації інноваційні технології, без яких на сьогоднішній день неможливий процес відновлення спортивної працездатності особи [1, 2].

Слід зазначити, що існуючі програми фізичної реабілітації спортсменів із травмами плечового суглобу не у повній мірі задовольняють вимоги відновлення. Адже їх завданнями є не лише підвищення загального тону організму та емоційного стану спортсмена, але й прискорення функціональної перебудови регенеруючих тканин, а також підтримка функціонального рівня серцево-судинної та дихальної систем, відновлення силових та швидко-силових можливостей нервово-м'язового апарату, відновлення амплітудних характеристик суглобів, відновлення координації рухів [3].

Наряду із класичними методами реабілітації, які використовуються при реабілітації спортсменів із травмами плечового суглобу, таких як лікувальні фізичні вправи в басейні у поєднанні із лікувальним плаванням, вибіркового масаж (зміцнюючий та тонізуючий), використання спеціальних вправ лікувальної

гімнастики, фізіотерапія, механотерапія, використання реабілітаційних тренажерів, необхідним стає розробка інноваційних методів комплексної реабілітації спортсменів, що дасть можливість повноцінної фізичної та психологічної реабілітації [4,5]. Серед інноваційних технік реабілітації при травмах плечового суглобу хотілось би відзначити різноманітні види китайського масажу, постізометричну релаксацію, мануальну терапію, синергетичну рефлексотерапію.

Таким чином, аналіз науково-методичних джерел свідчить, що фізіотерапія є одним із ефективних лікувально-відновлювальних методів у програмі комплексної реабілітації спортсменів з травмами плечового суглобу. Цей метод потребує подальшої розробки та удосконалення для підвищення відновлювальної ефективності.

Список використаних джерел

1. Левенець В. М. Спортивна травматологія : навч. посіб. / В. М. Левенець, Я. В. Лінко. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – 215 с.
2. Марченко О. К. Основы физической реабилитации : учеб. для студ. вузов / О. К. Марченко. – Киев : Олимп. лит., 2012. – 528 с.
3. Макарова Г. А. Спортивная медицина : учебник / Г. А. Макарова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Сов. спорт, 2006. – 480 с.
4. Попадюха Ю. А. Методы и средства физической реабилитации при распространенных повреждениях плеча / Ю. А. Попадюха, Адель М. А. Марайта, Н. П. Литовченко // Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 22. С. 48–60.
5. Попадюха Ю. А. Технічні засоби для відновлення рухових функцій верхніх кінцівок людини / Ю. А. Попадюха, Н. І. Пеценко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 14. – 2009. – С. 165–168.

**ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК
ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО
ПЕДАГОГА ТА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА**

Бондар Дар'я Миколаївна

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань

науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач

Матрос Ольга Олександрівна

Перед вищою школою постає одне з найважливіших завдань – підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які володіють творчими якостями і здатні до самовдосконалення. При цьому

професійне та особисте «Я» повинні бути об'єднані в системі соціально-моральних цінностей особистості. Рішення цього завдання пов'язане з проблемою професійного становлення особистості студента і формування його «Я-концепції» в процесі навчання.

Важливе значення у розвитку особистості студента, його «Я-образу», мають конкретні соціальні відносини, оточення та інші умови.

Ті, що навчаються є членами багатьох соціальних груп і всередині них вступають в різноманітні міжособистісні відносини. Деякі із цих відносин є особливо значимими для формування самоставлення особистості.

Якщо говорити конкретно про навчальну діяльність, то саме тут виявляються основні соціальні стосунки студентів, які і виступають центром формування особистості. Окрім цього, звичайно ж, важливе значення має як і персона викладача, так і системи навчання в цілому.

Вплив викладача на формування «Я-образу» студента визначається перш за все його соціальною роллю. Адже викладач є прикладом, мотиватором, наставником, «поліцейським», психологом, що може нести як позитивний вплив, так і негативний.

Так як педагогічний процес здійснюється колективом педагогів, то характер впливу окремого викладача на студента визначається сукупними діями всіх викладачів, які беруть участь в навчанні молодих людей.

Дослідниця Н. В. Ларкінаусвоїй статті зазначає: «...не помічаючи того, педагог кожним своїм словом, дією чи навпаки байдужістю змінює частину внутрішнього світу студента. Так, підтримка з боку викладача може надати студенту більше впевненості в своїх силах, зменшити страх і допомогти подолати бар'єри на шляху до мети. З іншого боку, коли викладач ставиться до студента з упередженням, критикує, не дає слово, зневажає, то він формує в ньому тривожність, невпевненість, страх, небажання навчатися» [5, 40].

Вагомим фактором у формуванні професійного «Я-образу» студентів є їх взаємовідносини між собою. Молоді люди схильні співвідносити і порівнювати себе з іншими. Так, студент може сформувати про себе негативне враження, якщо буде порівнювати себе з іншим студентом, який є більш успішним у навчанні. Звичайно, у когось може виникнути почуття суперництва та змагання і він намагатиметься бути кращим і почуватиметься відповідно. Але може і статися так, що очікування не справдяться і від цього виникне враження, що «я нічого не можу і ні на що не здатен». В результаті

особистість запевнить себе у цьому і так змінить своє уявлення про себе [4, 17].

З іншого боку, може скластись така ситуація, що успішність і можливості деякого студента будуть вищими порівняно з іншими. На що це вплине? Це може значно підвищити самооцінку цієї людини, в результаті чого вона або дійсно буде кращою, або ж зменшить свої зусилля у навчанні і зупинить свій розвиток і ріст. Коли ж цей студент влаштується на роботу за фахом, то зустрине на своєму шляху чимало труднощів, пов'язаних з тим, що колись він не довчив, вирішивши, що це йому не потрібно.

Відносини між батьками і дітьми також мають велике значення. Батьки через свій зв'язок із дітьми можуть позитивно впливати на їх діяльність та розвиток. При цьому особистий приклад є дуже вагомим. Батьки передають своїм дітям досвід, свої знання і, перш за все, свої установки та переконання, і при наявності близького контакту з батьками діти схильні все це сприймати.

Розглядаючи безпосередньо вплив переконань батьків на професійне становлення особистості дитини, ми можемо навести приклад. Один підліток вирішив вступити в педагогічний університет на соціального педагога. Ніхто з членів його сім'ї його не підтримував. Батько хотів, щоб син навчався на програміста, тому що дана професія є прибутковою та популярною. Мати прагнула, щоб він став фармацевтом, так як дана робота не вимагає, на її думку, великих зусиль. Вона вважала, що для нього буде краще сидіти в аптеці і займатись своєю справою. Родичі старшого покоління взагалі не розуміли призначення даної професії. Попри перешкоди хлопець все ж досягає своєї мети. На перший погляд, дана ситуація не викликала негативних наслідків. Студент розвинув у собі цілеспрямованість і він точно знав, ким він є і яким прагне стати. Але з іншого, він почав відчувати, що в нього не вірять, що його вважають недостатньо дорослим для приймання рішень, що він, можливо, не здатен на щось. І як надалі він не намагався бути кращим, та відчуття невпевненості все ж залишилося назавжди.

В даному випадку важливим є ставлення до вказаного студента викладачів. Якщо вони допоможуть йому подолати невпевненість у собі і вказати на те, що він дійсно може це зробити, то, звичайно, він не зміниться відразу ж, але почне працювати над собою.

До соціальних умов можна віднести і засоби масової інформації. Вони є колективним організатором. В наш час, незалежно від віку, всі проводять все більше і більше часу засобам масової інформації. Їх дія може негативно впливати на формування «Я-образу» студента. Тому особистість повинна володіти супротивом до чужих поглядів. Характер дії ЗМІ визначається тією роллю, яку грає в поведінці людини наслідування. Наслідування може призвести до

формування таких установок та поглядів, які будуть негативно впливати на подальший розвиток особистості [2].

Процес наслідування, який прийняв достатньо усвідомлену форму, прийнято називати ідентифікацією. В цьому випадку той, хто наслідує, має ясне бачення про те, що він прагне перейняти. Особи, з якими усвідомлено ідентифікують себе люди, прийнято називати зразками [3, 9].

Ними можуть бути люди, з якими у студентів є особистий контакт: родичі та знайомі, викладачі, друзі та інші. Чим більше значення в діяльності студента набувають засоби масової інформації, тим частіше в якості зразка обирається той, з ким у нього нема особистого контакту.

Отже, на розвиток професійного «Я-образу» студентів впливає кілька чинників, які визначають сприймання студентами самих себе. Серед цих чинників: мікрогрупа (сім'я), ЗМІ, педагогічний колектив, зразки для наслідування. Вплив вказаних чинників може бути як позитивним, так і негативним. Таким чином, ми бачимо, що питання формування професійного «Я-образу» є досить важливим, так як це впливатиме не лише на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів та психологів, а й на саму особистість студентів. Сформувати негативний «Я-образ» дуже легко, а здійснити його корекцію є важким завданням, виконання якого займе багато часу.

Список використаних джерел

1. Горбунова О. В. Характеристика социальной зрелости личности будущих педагогов-психологов // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. – 2014. – №3. – С.78–81
2. Королева Н. Н., Богдановская И. М., Луговая В. Ф. Воздействие современной информационной и медиасреды на «Образ я» подростков [Електронний ресурс] // Universum: Вестник Герценовского университета. 2014. – № 2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/vozdeystvie-sovremennoy-informatsionnoy-i-mediasredy-na-obraz-ya-podrostkov>
3. Ларкіна Н. В. До уточнення поняття «професійний ідеал особистості студента» [Текст] / Н. В. Ларкіна // Інновації в освіті. – 2008. – № 9. – С. 9–12.
4. Лукова М. С. Личностная готовность к профессиональной деятельности студентов-психологов // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2007. – № 45. – С. 17–20.
5. Морміль Г. Робота психолога з негативним «Я-образом» [Текст] : майстер-клас/ Галина Морміль // Психолог. – 2016. - № 1–2. – С. 39–43.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ П'ЯТИКЛАСНИКІВ ДО НОВИХ НАВЧАЛЬНИХ УМОВ

Волинець Тетяна Миколаївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м.Житомир
науковий керівник: асистент кафедри
теоретичної та практичної психології

Кирильчук Інна Василівна

Важливим завданням сучасної освіти є підвищення ефективності формування особистості в її інтелектуальному, креативному, соціально-культурному, особистісному та духовному розвитку. Провідною умовою досягнення даної мети є забезпечення соціально-психологічної адаптації до нових умов навчання.

Загальні аспекти проблеми адаптації та дезадаптації відображені в працях Л.С. Виготського, Л.І. Божович, Ж. Піаже, А.В. Петровського. За визначенням С.Д. Максименка, психічна адаптація – «...це процес взаємодії особистості з середовищем, при якому особистість повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значимих ланцюгів». Проблему переходу дітей із початкової школи в середню розкривають у дослідженнях Г.А. Цукерман, О.А. Сізова, Л.А. Ясюкова.

Під шкільною адаптацією учнів при переході з початкової до основної школи розуміють процес взаємодії особистості п'ятикласника і освітнього середовища основної школи, в результаті чого встановлюється оптимальне співвідношення, з одного боку - можливостей, схильностей, інтересів, знань, умінь і навичок дитини, отриманих на попередніх етапах навчання, виховання та розвитку, з іншого боку - умов освітньої системи [5].

Процес адаптації залежить як від психічних особливостей, так і від особливостей того соціального середовища, до якого намагається пристосуватися людина. У свою чергу, від результату адаптації залежить місце людини у суспільстві та якісне виконання обраних нею соціальних ролей. Весь цей процес є поступовим та затяжним, що в свою чергу складається з певних етапів. Важливо зазначити, що ефективною адаптацією є та, при якій відбувається не тільки процес пристосування організму до нового середовища, а й змога школяру виявляти свої здібності, тобто можливості реалізувати свою активність. Тому, що в основі будь-якої активності людини перебуває прагнення до її самореалізації. Відповідно, що

вдалу реалізацію внутрішнього потенціалу дитини, може гарантувати тільки вдала адаптація.

Перехід до основної школи розглядається в психолого-педагогічних дослідженнях, як складний період у розвитку молодших підлітків. Складність вивчення даної проблеми полягає в тому, що зміна об'єктивних умов навчання, продиктована обставинами основної школи, пов'язана із початком підліткового періоду. Саме тому вивчення проблеми соціально-психологічної адаптації школярів до нових умов навчання – є важливим питанням у створенні сприятливих умов розвитку особистості в молодшому підлітковому віці.

Ми спробували дослідити особливості адаптації учнів 5-их класів до нових навчальних умов та виявити ефективність проведення корекційно-розвивальної роботи з п'ятикласниками на підвищення рівня їх адаптованості до нових умов навчання. Нас цікавило питання чи посприє корекційно-розвивальна робота з учнями швидкому вирішенню та уникненню тих проблем і труднощів, що виникли унаслідок неповної сформованості, недостатнього розвитку різних сфер психологічної реальності дитини.

Дослідження проводилось на базі ліцею №25 імені О. Щорса м. Житомира. Вибірку становили 40 учнів віком 11 -12 років (20 учнів 5-А класу (експериментальна група) та 20 учнів 5-В класу (контрольна група)).

Організація дослідження включала наступні методи: *теоретичні* (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація); *емпіричні* (модифікований варіант опитувальника К. Роджерса і Р. Даймонда «Дослідження соціально-психологічної адаптації»); *формувальний експеримент*, який проводився з метою перевірки впливу психокорекційної програми на рівень адаптації учнів п'ятого класу під час переходу з початкової ланки школи в середню; та *статистичні* методи для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами.

Мета корекційної роботи – створення умов для оптимізації особистісного розвитку, які б сприяли повноцінному психічному і особистісному розвитку дитини.

Психокорекційна програма включала в себе шість групових занять по 40-50 хв., що проводилися двічі на тиждень у формі ігрових вправ. В основу розробки даної програми були взяті ідеї психокорекційних робіт В.Безпарточної та Н.Б.Суржавської.

На першому етапі формувального експерименту було проведено попередній вимір рівня адаптивності у контрольній та експериментальній групах. Отримані результати ми представили у вигляді графіка (див.рис.1), з якого видно, що всі інтегральні

показники в обох групах мають незначні відмінності. Як бачимо, що в обох групах знаходяться майже на однаковому рівні такі інтегральні показники як: «А-адаптивність» - в контрольній групі 46,2 бали та 48 в експериментальній, і «S-самосприйняття» - 57 та 59 балів, в А інші показники такі як, «Е-емоційний комфорт», «І-інтернальність», «L-прийняття інших», «D-прагнення до домінування», мають розбіжності в отриманих даних в кілька балів. Найбільший показник виявився в обох групах по таких показниках, як «Е-емоційний комфорт», «І-інтернальність», а найнижчими «L-прийняття інших», «D-прагнення до домінування» та «А-адаптивність».

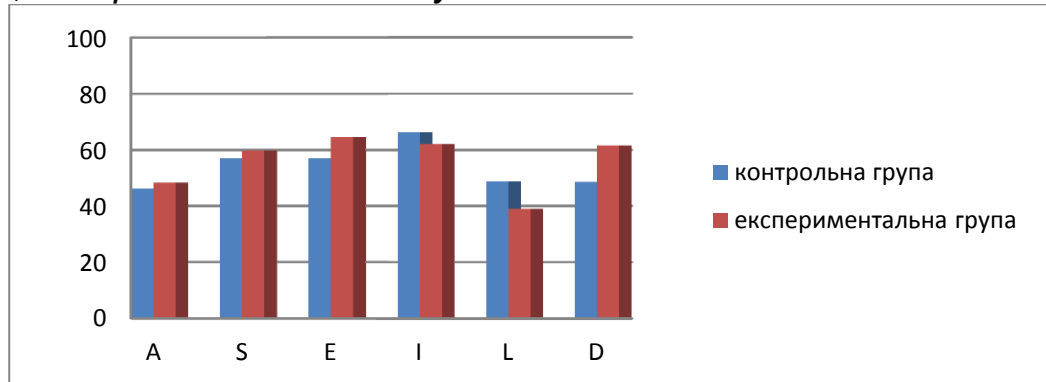

Рис. 1. Графічне представлення рівня адаптації учнів 5А та 5В класу до експериментального впливу

Для перевірки нашої статистичної гіпотези про еквівалентність досліджуваних груп ми використали U-критерій Манна Уїтні і отримали підтвердження того, що показники статистичної достовірності по всіх категоріях соціально-психологічної адаптації виявилися статистично значимими ($p=0,05$). А це говорить про те, що відмінності між результатами обох груп учнів є випадковими і одна з груп може бути контрольною, а інша експериментальною.

Другим етапом нашого дослідження був формувальний експеримент в якості проведення корекційно-розвивальної роботи, яка включала вправи на покращення адаптаційного процесу п'ятикласників до навчання в старшій школі.

Мета третього етапу роботи полягала у здійсненні аналізу результатів дослідження рівня адаптації у п'ятикласників обидвох груп за результатами вторинного зрізу по завершенню проведення корекційно-розвивальної роботи у експериментальному класі. Інтерпретуючи отримані результати, ми можемо констатувати суттєві зміни покращення показників соціально-психологічної адаптації саме учнів експериментальної групи на відміну від контрольної групи. (див. рис.2).

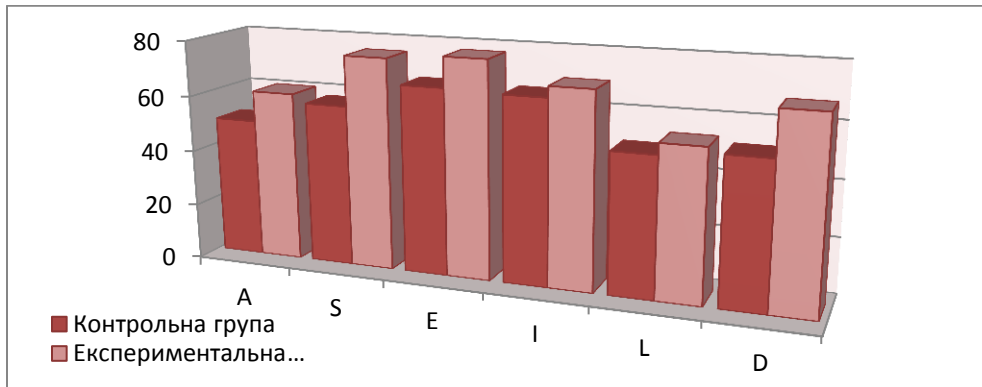

Рис.2. Рівень адаптації в контрольній та експериментальній групі після впливу.

В контрольній групі нами були отримані такі дані: А-адаптивність – 50, S- самосприйняття – 58, Е-емоційний комфорт – 67, І-інтернальність – 66.2, L-прийняття інших – 50, D-прагнення до домінування – 52. Показники учнів експериментального класу виявилися такими: А-адаптивність – 61, S- самосприйняття – 76, Е-емоційний комфорт – 77.8, І-інтернальність – 70.1, L-прийняття інших – 54, D-прагнення до домінування – 68,4

За допомогою критерію t-Ст'юдента наше припущення про не випадкові зміни у показниках соціально-психологічної адаптивності в експериментальній групі завдяки формувальному експерименту підтвердилася ($p = 0.05$).

Отже, аналіз результатів дослідження рівня соціально-психологічної адаптації (1 зріз) в контрольній групі показали, що середній коефіцієнт по всіх інтегральним показникам був на середньому рівні. А-адаптивність – 46. S-самосприйняття – 57, Е-емоційний комфорт – 57, І-інтернальність – 66.2, L-прийняття інших – 48.9, D-прагнення до домінування – 48.6. А в експериментальній таким А-адаптивність – 48.3, S-самосприйняття – 59, Е-емоційний комфорт – 64.6, І-інтернальність – 66., L-прийняття інших – 39, D-прагнення до домінування – 61.6. Після повторного дослідження (2 зріз) рівня соціально-психологічної адаптації середні коефіцієнти в контрольній групі одинично збільшилися, це свідчить про те що адаптації є поступовим процесом та здійснюється з часом (див. рис.3).

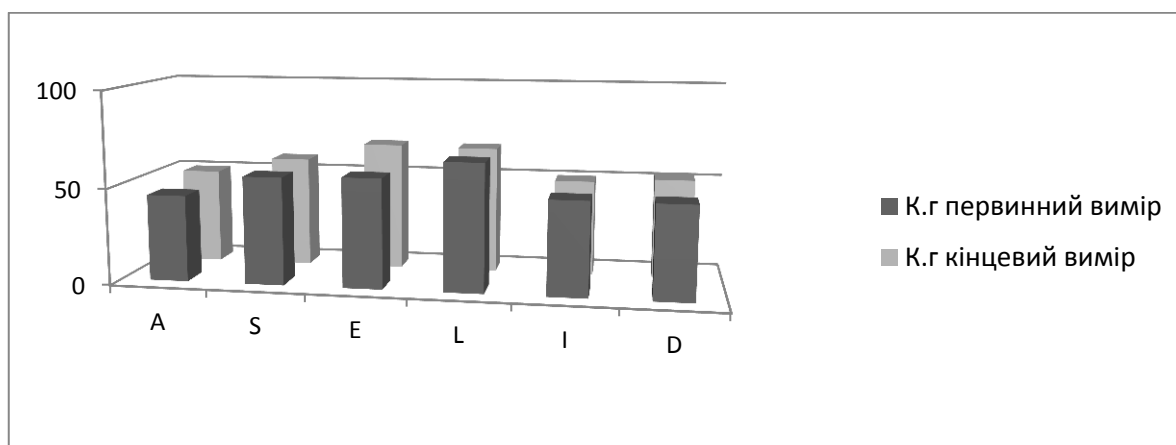

Рис.3. Порівняння отриманих результатів в контрольній групі на попередньому та підсумковому вимірах

Проте, аналізи результатів проведеного дослідження показали, що після впровадження психокорекційної програми в експериментальній групі середній коефіцієнт по всіх інтегральних показниках соціально-психологічної адаптації значно збільшився. Відповідно до отриманих результатів, в експериментальній групі, на первинному та кінцевому вимірах рівня адаптації учнів, маємо що, *A-адаптивність* до експериментального впливу становила – 48.3, а після – 61.4. *S-само сприйняття* до – 58, після – 76, *E-емоційний комфорт* – 67 – 77,8, *I-інтернальність* – 66.2, після – 75.3, *L-прийняття інших*, до впливу – 50, після впливу – 54. *D-прагнення до домінування*, до впливу становило 61,6, а після впливу – 68.4

Отже, в ході проведення корекційно-розвивальної роботи серед учнів 5 класу виявилось покращення показників *адаптивності, самосприйняття, домінування над іншими та підвищення емоційного комфорту* (див.рис.4).

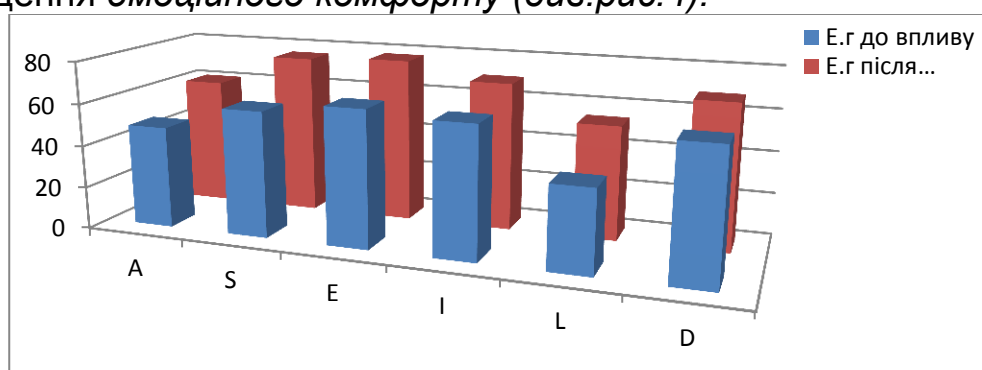

Рис.4. Порівняння отриманих результатів в експериментальній групі на попередньому та підсумковому вимірах

Це свідчить про те, що досліджувані пристосувалися до всієї багатоманітності життя при нових шкільних умовах. В результаті самопізнання з'явилося орієнтування у власному внутрішньому світі, порівняння себе з іншими, це відображення в їх свідомості самих

себе (рефлексія), свої поведінки, думок, почуттів. Діти почувають себе захищеними, задоволеними, емоційно врівноваженими.

Отже, профілактична та корекційно-розвивальна робота з учнями п'ятого класу посприяла підвищенню рівня їх адаптованості до нових умов навчання.

Список використаних джерел

1. Дмитрієва С.М. Психологічні особливості адаптації школярів в середній ланці освіти[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>.
2. Дубровина И.В. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми: Учеб. пособие для студ.сред. пед. учеб. заведений / И.В.Дубровина, А. Д. Андреева, Е.Е.Данилова, Т. В. Вохмянина; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издательский центр «Академия», 1998. –160 с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция. Учебное пособие. М.: Сфера, 2002 г. –510 с.
4. Прищепа Олена. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі / Олена Прищепа //Вісник Інституту розвитку дитини Вип. №35. – 2015. – С .149-154.
5. Терлецька Л.Г. Психологія зрілості: практикум. Навчальний посібник. – К.: Главник, 2006. – С. 9-44.
6. Цукерман Г. И. Переход из начальной школы в среднюю, как психологическая проблема / Г. И. Цукерман // «Вопросы психологи», №5. – 2001. – С.19-35.

**АКМЕТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО ТА
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА**

Ляхович Ірина Сергіївна

ВКНЗ «Коростишівський педагогічний
коледж імені І.Я.Франка»

Житомирської обласної ради
науковий керівник: викладач

Марченко Тетяна Володимирівна

Особистісне зростання людини полягає в постійному, неухильному розвитку її особистісного потенціалу. Воно залежить, перш за все, від зусиль самої людини, але тільки їх не досить. Для особистісного зростання важливий факт руху. Процес особистісного зростання цілісний, взаємозв'язаний, і зростання в одному "особистісному вимірюванні" сприяє просуванню в інших.

Однак, як вказує К.О. Абульханова-Славська, «проявляючись у різних напрямках, у різних якостях, особливостях і властивостях, особистість завжди зберігає себе як цілісна єдність, яка не зводиться ні до своїх окремих психічних і свідомих проявів (у тому числі і здібностей), а ні до здійснюваної нею на різних основах і

напрямах діяльності. Особистість розвивається і виявляється ширшою будь-якої конкретної діяльності» [1, 1].

Проблеми цілісного розвитку особистості розглядали такі науковці як В. Андрущенко, С. Гессен, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін., теорії вищих досягнень людини і цивілізації – О. Бодальов, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Максимова та ін., формування творчої особистості – В. Арєєв, І. Бех, Д. Богоявленська, С. Моляко, С. Сисоева, М. Поташнік та ін., професійну підготовку й становлення майбутнього педагога – О. Дубасенюк, А. Капська, В. Кузь, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сластьонін та ін., синергетичний та акмеологічний підходи – В. Бранський, В. Вакуленко, Т. Григор'єва, Г. Данилова, С. Пальчевський та ін..

Як наслідок, особистісний розвиток майбутнього фахівця можна розглядати в контексті закономірних змін, кількісних, якісних і структурних перетворень їх особистості як суб'єктів майбутньої професійної діяльності, що ґрунтуються на прагненні до особистісного й духовного зростання, готовності до самозмін і самоствердження у професійній сфері.

При цьому особистісне зростання веде до гармонізації людиною своїх стосунків із суспільством, воно має відмітні характеристики, які виявляються на двох рівнях: інтраперсональному (прийняття й розуміння себе; відкритість внутрішньому досвіду переживань; цілісність внутрішнього світу; відповідальність за своє життя; гнучкість, відкритість змінам; здатність, зберігаючи свою ідентичність, розвиватися через вирішення актуальних суперечностей і проблем, постійне «перебування в процесі» тощо) та інтерперсональному (прийняття й розуміння інших, здатність до конструктивних соціальних взаємин, творча адаптивність тощо) [3; 6 та ін.].

Індивідуальний світ кожної особистості як суб'єкта професійного буття неповторний, що зумовлює багатство проявів особистості. Відповідно, її психологічна структура залежить від конкретних історичних, культурних, соціальних і професійних відносин в українському суспільстві, оскільки вона безпосередньо формується, розвивається і вдосконалюється в процесах активної соціальної взаємодії, професійної та інших видів діяльності, особистісного, професійного та суб'єктного самоствердження та фахової самоактуалізації у професійному середовищі.

У сучасній системі освіти гостро постає питання інтеграції освіти і виховання, знань і моралі, інтелектуального і соціального розвитку людини. Вирішення цих проблем повинно знайти відображення в новітніх освітніх концепціях, однією з яких є акмеологічна. Вона спирається на нову галузь інтегративних знань – акмеологію. Акмеологія, як узагальнено відмічає Н. Кузьміна, досліджує цілісну

людину як суб'єкта творчої, навчально-пізнавальної, професійної і управлінської діяльності. З позиції педагогічної акмеології професійно-педагогічну діяльність учителя визначено як цілеспрямовану, спеціально організовану самодіяльність, механізмами якої є розпредметнення педагогічного досвіду, трансформація (перероблення та набуття власного досвіду), опредметнення сутнісних сил у процесі підготовки, постійне самозростання до акме.[2].

З позиції акмеології як методологічної основи сутність професійної освіти можна розуміти як цілісний розвиток людини в умовах освітніх систем, розвиток педагогічної майстерності, професіоналізму та творчого потенціалу педагога, готовність учителя до професійно-педагогічної самореалізації.

Метою самореалізації особистості, на думку Л. Рибалко, є досягнення акме, яке відбувається в процесі розвитку та саморозвитку; найвищий ступінь самореалізації характеризується професіоналізмом, майстерністю, готовністю до виконання діяльності, тобто певними акмеформами; самореалізація особистості має бути продуктивною, оскільки саме з такої позиції людина максимально розкриває і реалізовує творчий потенціал у діяльності [4].

Початок роботи педагога потребує чіткого визначення: на якому рівні професійної компетентності знаходиться конкретний педагог у даний час; наскільки він здатен до зростання; чи здатний до самоосвітньої діяльності; якої саме методичної допомоги він потребує тощо. Труднощі педагога найчастіше викликають зовнішні чинники. Вони залежать від рівня компетентності вчителя, а значить і від його освітньої та моральної підготовленості до педагогічної роботи, його ставлення до обраної справи, ступеня покликання та професійної придатності. Одним із найбільш ефективних засобів підвищення професійної компетентності педагога й сьогодні називають самоосвітню діяльність: адаптування своїх індивідуального неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості.

Навчання педагога не може мати зупинок, перерв, не може закінчуватись. К. Ушинський зазначав, що «учитель живе до тих пір, доки вчиться, як тільки він перестає вчитись у ньому вмирає вчитель». Самовдосконалення як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця. Причому вимоги, що пред'являються спеціалісту, повинні бути вище тих можливостей, що має людина.

Ще однією важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, що

висуваються. Звісно, якщо він байдуже ставиться до них, про розвиток особистості не йдеться. Необхідно формувати самосвідомість людини як творчого професіонала. Зміст такої підготовки ґрунтується, перш за все, на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності, бажаних якостях людини, зокрема, її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках відведеної компетенції.

До акмеологічних технологій відносять моделюючі технології, технології життєвого проектування та саморозвитку, модульно-тьюторську технологію, технологію продуктивного навчання, технологію особистісного зростання, життєтворчості.

Акметехнології спрямовані на формування мотивації до самоствердження, пізнання себе, свого внутрішнього світу. Кінцевий результат використання акметехнологій – стійка здатність до самостійного вибору, самовдосконалення, самореалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 334 с.215].
2. Кузьмина Н. В. Предмет акмеология / Н. В. Кузьмина. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
3. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
4. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): монографія / Л. С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 442 с.
5. Фрейджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен ; пер. с англ. Е. Будаговой, М. Васильевой, В. Кучерявкина [и др.] – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ

Хом'якова Олена Геннадіївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – док. псих. наук,
проф. **Моляко Валентин Олексійович**

Сьогодні поняття стресостійкості увійшло і закріпилось не тільки в науковій термінології, а й у повсякденному житті кожного. Можливо, це відбулося через швидкий сучасний ритм, який став більш динамічним, та люди все частіше прагнуть встигнути зробити все по максимуму. Тому розглядати стресостійкість можна з різних

боків, – як здатність до опору впливу стрес-факторів на людину; як здатність до соціальної адаптації, збереження значимих міжособистісних відносин, забезпечення успішної самореалізації, досягнення цілей; як стан психічного, фізичного і емоційного виснаження, що було зумовлено тривалим перебуванням в емоційно-напружених ситуаціях; як психологічний чинник, що забезпечує ефективність і успішність у діяльності.

Стресостійкість також формується в процесі нашої діяльності. Завдяки чому вчителі в автошколах маючи великий багаж досвіду з управління автомобілем, знань правил і норм дорожнього руху, мають буди досить стійкими в плані психологічного здоров'я. Значимість даного моменту полягає в тому, що автоінструктор повинен без зайвих емоцій вміти пояснювати своєму учневі навіть найнезначніші, на перший погляд моменти, що супроводжуються чималою психічною витривалістю.

На думку Н.Е. Водопянової «стресостійкість» – це системна динамічна характеристика, що визначає здатність людини протистояти стресовій дії або упоратися з багатьма стресогенними ситуаціями, активно перетворюючи їх або пристосовуючись до них без збитку для свого здоров'я і якості виконуваної діяльності. Інтерес до проблеми стресу і стресостійкість обумовлений розширенням сфери діяльності людини, що часто протікає в екстремальних умовах [1].

Також увага приділяється шляхам і засобам формування стресостійкості, залежно від особливостей саме професійної діяльності, яка посідає не менш важливе значення для цілого ряду діяльностей які протікають в екстремальних умовах. Відзначають, що стійкість до стресу, відображає здатність людини успішно діяти в складних і непередбачуваних для неї умовах, наприклад від досвідченості автоінструктора безпосередньо залежить безпека учня та безпека інших учасників дорожнього руху. Тому стресостійкі особи завжди готові до змін із легкістю йдуть на ризик та долають труднощі в стресових ситуаціях.

Щодо схильності до ризикованої поведінки особи, то це дія, яка виконується в умовах вибору в ситуації невизначеності, коли існує небезпека в разі невдачі опинитися в гіршому становищі, ніж до вибору. Саме тому предметом нашого дослідження стало вивчення психологічних особливостей стресостійкості осіб, схильних до ризикованої поведінки [3].

Метою нашого дослідження було вивчити психологічні особливості стресостійкості осіб, схильних до ризикованої поведінки

Гіпотезою дослідження стало припущення про те, що в осіб, схильних до ризикованої поведінки, буде високий показник стресостійкості.

Для дослідження рівня стресостійкості, нами була використана методика «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса та Праге» та опитувальник схильності до ризику А.М. Шуберт, для визначення схильності до ризику [2, 4].

Дослідження психологічних особливостей стресостійкості осіб схильних до ризикованої поведінки здійснювалося на базі автошкіл м. Житомир та м. Коростишева. Нашу вибірку склали 40 осіб чоловічої статі, стажом роботи від 3 до 15 років, віком від 30 – 65 років.

Проведене дослідження показало:

1. За результатами дослідження рівня стресостійкості, ми можемо сказати, що в 30% досліджуваних має високий рівень стійкості до стресу, який характеризується рухливістю психічних процесів, адекватною оцінкою ситуації і розвиненим самоконтролем. Середній рівень стійкості до стресу виявлено у 55% досліджуваних, що свідчить про відсутність у них зайвої тривожності, присутній самоконтроль за своїми емоціями. Низький рівень стійкості до стресу має 15% досліджуваних, що характеризується як стан нервового виснаження особи. Середнє значення показника рівня стресостійкості говорить нам про перевагу середнього рівня стресостійкості у досліджуваних. Тому можна сказати що більшість автоінструкторів характеризуються задовільним ступенем опору до стресу, тобто можуть впоратись зі стресом.

2. За результатами дослідження схильності до ризику виявлено, що у всіх автоінструкторів спостерігається схильність до ризикованої поведінки, що є цілком нормальним явищем для даної вибірки. При цьому переважає високий рівень схильності до ризику 57%, середній рівень схильності до ризику – у 43% досліджуваних. Середнє значення показника схильності до ризику, свідчить про перевагу високого рівня схильності до ризикованої поведінки у автоінструкторів. Тобто схильність до високого ризику мають більш емоційно стійкі автоінструктори або ж ризиковані ситуації їх менше турбують. Також прагнення до ризику виявляють автоінструктори, тому що така посада передбачає щоденну підвищену небезпеку та підвищену відповідальність за життя і здоров'я учня якого він навчає, що й збільшує їх рівень схильності до ризику.

3. За допомогою коефіцієнту кореляції Спірмена ми визначили, що існує помірний, прямий зв'язок між схильністю до ризику та стресостійкістю у автоінструкторів. Тобто залежність змінних має статистично значимий характер взаємозв'язку, що й підтверджує нашу гіпотезу.

Отже, за допомогою вище вказаних даних ми можемо сказати про те, що існує зв'язок між рівнем стресостійкості та схильністю до ризикованої поведінки. Тобто чим вище показник рівня стійкості до

стресу у автоінструкторів, тим вище у них схильність до ризику і навпаки.

Список використаних джерел

1. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. – СПб.: Питер, 2009. С. 260 - 298
2. Корнилова Т. В. Диагностика «личностных факторов» принятия решений. // Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 99-109.
3. Корнилова Т.В. Риск в мышлении как условие риска в действии // Управление риском. – 2007. – №3. – С. 25-30.
4. Лазарус, Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р.Лазарус. – М., 1993. – 123 с.

ТВОРЧИСТЬ У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

СТРАТЕГІАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТВОРЧОСТІ ШКОЛЯРІВ З ВАДАМИ ЗОРУ В УМОВАХ СТИГМАТИЗАЦІЇ

Войцехівська Юлія Юріївна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

науковий керівник – канд. псих. наук,

доц. **Портницька Наталія Федорівна**

Проблема виховання та розвитку творчої особистості є актуальною на сьогодні, оскільки сучасне суспільство все більше потребує творчого потенціалу особистості. З іншого боку, творчі особистості так само, як і люди з інвалідністю, піддаються впливу соціальних стереотипів, які значним чином ускладнюють їх соціалізацію і розвиток.

У роботах Л.І. Божович, Г.О. Цукерман, Д.І. Фельдштейна підкреслюється, що у підлітковому віці розвиток особистості відбувається найбільш інтенсивно. Включення в творчу діяльність позначається на характері соціальних стосунків особистості (К.Н. Поліванова).

Традиційно чинники розвитку творчості поділяють на т.зв. зовнішні (соціально-психологічні) і внутрішні. На ролі соціокультурного фактору у розвитку здібностей у підлітковому віці наголошував Е.Шпрагнер. На думку В.М.Дружиніна, Н.В.Хазратової, Н.Ф. Портницької на розвиток творчості суттєво впливає наслідування. До внутрішніх чинників Л.С. Виготський та В.В.Давидов відносять уяву та фантазію. До механізмів розвитку креативності відносяться інтуїція (Дж.Діксон), дивергентне мислення (Дж.Гілфорд). На думку В.О. Моляко, основним механізмом творчості є стратегії, що складають основу творчої діяльності, оскільки творчість є одним з головних показників розвитку підлітка. Здатність до творчості характеризує його особистість, підкреслює перевагу і своєрідність його психіки. Творчість стає необхідним інструментом як в повсякденному житті, так і в навчальній діяльності. У своїх роботах В.О. Моляко багаторазово наголошує: «Людині сьогоднішнього, а тим більше завтрашнього дня вже не просто бажано, а необхідно оволодіти творчими вміннями, стратегіями і тактиками як інструментарієм не тільки в професійній, а навіть у повсякденній діяльності» [6]. Стратегія розуміється автором як генеральна програма дій, спрямована на пошук і розробку, що

підкорює собі всі інші дії [4]. У межах його методологічної школи здійснено глибокий теоретичний та емпіричний аналіз стратегій творчого мислення (В.А.Мойсеєнко, С.М.Симоненко), стратегіально-ціннісної організації свідомості творчо-обдарованої особистості (О.Л.Музика). Низка досліджень спрямована на вивчення вікових особливостей застосування окремих стратегій творчої діяльності (І.М. Біла, Н.А. Ваганова, Т.М. Третьак, Н.В. Медведєва, Н.М. Латиш, Л.Г.Чорна). Особливості творчості у підлітковому віці досліджували Ю.А.Гулько, І.Ю. Кулагіна, О.М. Савиченко.

Особливості психічного розвитку дітей з порушеннями зору та їх творчість вивчалися у контексті залежності сприймання кольорів від захворювань зорового аналізатора (В.А.Бельмер, Е.Г.Боюрова), формування уявлень слабозорих та сліпих школярів (Т.В.Бубнова), сприймання слабозорими дітьми графічних зображень (В.П.Єрмаков), дослідження креативного аспекту творчості слабозорих (В.З.Кантор, В.М. Сорокін).

У формуванні особистості школярів з вадами сенсорного розвитку виникає низка утруднюючих характеристик, серед яких вагоме місце має явище стигматизації. Проблема стигматизації широко досліджується у психології: співвідношення стигми та соціальної ідентичності (І.Гоффман, Г.Беккер, Е.Лемерт), стигматизація і дискримінація в психіатрії (В.А. Абрамов, А.К.Мамедов), проблема механізмів формування соціальної стигматизації (Т.П.Липай), стигматизація людей з обмеженими можливостями в сучасному суспільстві (Е.Р. Ярська-Смірнова), соціальна інтеграція дітей з особливими потребами (В.Д. Зайцев).

В роботах І.Гоффмана стигматизація визначається як процес виділення одних індивідів серед інших на підставі певних відхилень від норми з метою застосування суспільних санкцій [3]. За допомогою поняття «стигма» Автор розглядав відмінності між фактичною соціальною ідентичністю (якою людина має бути у відповідності з соціальними уявленнями) та реальною соціальною ідентичністю (якою вона є насправді), говорячи, що стигматизація має місце за наявності цих відмінностей [2].

Досліджуючи соціальну ідентичність людей з інвалідністю в умовах стигматизації П.Бергер і Т.Лукман розглядають проблеми інвалідності через поняття «соціальна роль». Рольова поведінка особистості визначається і регулюється уявленнями самої особистості про себе та уявленнями суспільства про модель поведінки особистості з особливими потребами в конкретній ситуації. Різниця суб'єктивної соціальної реальності, яка формується в процесі первинної (вплив сім'ї на виховання та розвиток) та вторинної (вплив актуального соціального середовища на формування та розвиток) соціалізації дитини з особливими

потребами визначає наявність або відсутність стигматизації в процесі формування особистості в цілому [1]. В роботах Е.Р. Ярської-Смирнової розглядається феномен «нетипової дитини», що формується і транслюється її соціальним середовищем і характеризується всім різноманіттям соціокультурного макро- та мікросоціуму, в якому нетипова дитина проходить соціалізацію. Стигматизація по відношенню до дитини з особливими потребами має місце тоді, коли її зовнішній вигляд різко відрізняється від норми. Таким чином в умовах стигматизації на особистість нав'язується певна соціальна роль з боку суспільства. Разом з тим в будь-який момент людина може у своєму суб'єктивному сприйнятті відмовитися від соціальної ролі, яку нав'язує суспільство [7].

Саме тому теоретичний аналіз дає підстави припустити, що у творчих діях підлітків, що виховуються в умовах стигматизації домінуючими є більш прості механізми творчості, такі як стратегіальні тенденції копіювання та компілятивна.

Таким чином теоретичний аналіз проблеми розвитку стратегіальних тенденцій творчості школярів з вадами зору в умовах стигматизації дає підстави для таких висновків:

1. Підлітковий вік є сенситивним періодом для розвитку здібностей. Творчість підлітка формується на основі попереднього досвіду дитини та за наявності додаткових стимулів. Стратегії творчості в підлітковому віці представлені у формі стратегіальних тенденцій і є детермінантою творчої діяльності дитини, визначаючи передусім її зміст та способи дій.

2. Первинна соціалізація особистості здійснюється в сім'ї, де виховання є фактором адаптації дитини до дефекту та його компенсації в суспільстві. Позиції батьків по відношенню до дитини з особливими потребами можуть бути як адекватними, так і неадекватними. Адекватним вважається ставлення, коли дитина сприймається як «здоровий» член сім'ї, що має певні особливості, які слід враховувати в процесі виховання.

3. Творчі здібності дітей з вадами зору визначаються особливостями їх розумового та особистісного розвитку, можливостями творчої уяви, характером збережених образів та наявністю попереднього досвіду творчої діяльності, оскільки вади зору суттєво впливають на формування зорових образів, уявлень, що в свою чергу відображаються на творчості в цілому.

4. Стигматизація в процесі соціалізації зумовлює дестабілізацію психічного розвитку, формуючи ряд специфічних характеристик особистості. З огляду на це, стає актуальним подолання бар'єрів на шляху успішної соціалізації та інтеграції особистості в суспільство.

Список використаних джерел

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
2. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер. с англ. и вступ. статья А.Д. Ковалева. – М. : Канон-Пресс-Ц ; Кучково поле, 2000. – 304 с.
3. Гоффман И. Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью. Часть 1. Стигма и социальная идентичность. Часть 2. Контроль над информацией и социальная идентичность (главы 3-6) [Электронный ресурс] // Пер.М.С.Добряковой. Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/17687311/>
4. Моляко В.О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В.О. Моляко, О.Л. Музика. – Житомир: Видавництво ПП «Рута», 2007. – 319 с.
5. Моляко В.О. Концепція виховання творчої особистості // Радянська школа. – 1991. – №5. – С. 47-52.
6. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології АПН України ім. Г.С.Костюка / За ред. члена–кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. – К., Нора–прінт, 2002. – Вип. 22. – С.221 – 229.
7. Ярская-Смирнова Е.Р. Социальное конструирование инвалидности // Социологические исследования. – 1999. – № 4. – С. 38-45.

**ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ**

Горб Ольга Олександрівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теоретичної та практичної
психології

Марчук Катерина Анатоліївна

Розвиток творчого потенціалу особистості є одним із найактуальніших завдань сучасного суспільства, тому що тільки людина творча має змогу створювати щось нове, пропонувати нові технології, нові теорії, знаходити вихід з нестандартних ситуацій, що дає змогу людині змінювати та удосконалювати своє існування і навколишнє середовище.

«Творчість – це цілеспрямована діяльність людини, що створює нові матеріальні цінності, які мають суспільне значення, що мають елементи новизни та несподіваності» [1]

Творча особистість живе в кожному з нас, людина проявляє свої творчі здібності та креативність, здійснюючи певну діяльність, тобто

творчий потенціал людини розкривається і через творчу активність зокрема.

Особистість не завжди може усвідомити свої творчі потенції, а також шляхи та способи втілення. Розкриття творчого потенціалу може виникнути, якщо відбувається мобілізація її сил, якщо людина виявить свої приховані «резерви», які проявляються в її прагненні до творчої діяльності, оригінальності, нестандартності та образності мислення. Можна сказати, для того, щоб творчий потенціал особистості розвивався та формувався, необхідно створити спеціальні умови, які могли б спонукати творчу активність людини та її вольові зусилля.

Отже, основною характеристикою творчого потенціалу особистості є її мотивація, установка на творчу діяльність та креативність особистості.

В. Моляко визначає творчий потенціал як «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому» [2, с. 14].

Л. Курило [3] визначає «творчий потенціал» як творчі можливості людини, її креативність, яка може виявлятися у спілкуванні та мисленні і в інших видах діяльності.

Різні аспекти формування творчої особистості та її якостей, а також розвиток творчого потенціалу у різний час досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: П. Торренс, К. Тейлор, Дж. Гілфорд, Я. Пономарьов, В. Романець, Б. Теплов, Л. Виготський, В. Дружинін, Н. Кузьміна, Д. Богоявленська, О. Матюшкін, О. Кульчицька, Л. Курило, В. Моляко та інші.

К. Тейлор та Дж. Гілфорд [4] розглядають творчий потенціал із погляду інтелектуальних характеристик. О. Матюшкін [4] вважає творчий потенціал основою для психологічного розвитку. Дослідники психології Д. Богоявленська, Л. Курило, В. Моляко, В. Роменець розглядають творчий потенціал через таку якість особистості, як креативність.

Креативність — це змога породжувати нові ідеї, відхилятися від стандартних стереотипів, вона характеризує творчість особистості.

На думку Л. Яременко [5], креативність характеризується як творчість, здатність до творчої дії, потенціал, внутрішній ресурс людини, а творчий потенціал як потенційна креативність, сукупність творчих здібностей особистості, особливостей її творчого мислення.

Можна говорити про те, що більшість вчених розглядають творчий потенціал як комплексну характеристику особистості, властивість, що має системоутворюючий та інтегративний характер; творчий потенціал також пов'язують з можливостями людини у творчій самореалізації, з готовністю до творчої діяльності, з творчими здібностями, з творчою активністю та потенційною

креативністю.

Дослідники Д. Гілфорд, П. Торренс, В. Дружинін у структурі творчого потенціалу центральною складовою вважають креативність — здатність до творчості.

У загальному творчість ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального, а креативність — це властивість творчої особистості, яка виявляється у тенденції до вирішення проблем по-новому, новими методами та засобами.

Творчий потенціал є важливим для розвитку творчої особистості, адже є ресурсом творчих можливостей людини, здатністю виконувати діяльність.

Аналізуючи таке поняття, як творчий потенціал особистості, автори не дійшли до остаточного визначення його сутності. Термін «творчий потенціал» використовують як синонім творчої активності чи творчих здібностей, творчої креативності. Тому з'явилася необхідність виявити сутність та структуру творчого потенціалу, що не можливо розкрити без розуміння таких понять, як «творчість», «креативність», «творча особистість».

Список використаних джерел

1. Гутчин И. Б. Кибернетические модели творчества / И. Б. Гутчин — Москва : Знание, 1969. — С. 61 — 62.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. — Житомир, Вид-во : Рута, 2006. — 320 с.
3. Курило Л. С. Розвиток творчого потенціалу дошкільника / Л. С. Курило // Культура і розвиток особистості : міфи та реалії в психології та педагогіці : матеріали Міжнародної науково — практичної конференції (24— 25 червня 2009 р.) / За ред. І. Ю. Філіпової. — Луцьк : Волин. Нац. Ун — т ім. Лесі Українки, 2009. — С. 190 — 194.
4. Ніколаєнко Л. І. Творчий потенціал особистості як предмет зарубіжних та вітчизняних досліджень : Теоретичний аналіз / Л. І. Ніколаєнко // Журнал науковий огляд — Суми, 2016. — № 1. — 6 с.
5. Ємчик О. Г. Проблема творчого потенціалу особистості у науково-педагогічній спадщині / О. Г. Ємчик // Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. — Луцьк, 2009. — С. 8

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Оксаніч Лілія Леонідівна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. мед. наук,
старший викладач кафедри
теоретичної та практичної психології

Шаюк Алла Василівна

Останнім часом, у зв'язку з загальносистемних кризою українського суспільства, різко зросла кількість девіантної поведінки у підлітків. Відзначається зростання групової підліткової злочинності. Нерідко реакція держави і педагогів на подібні прояви девіантної поведінки підлітків зводяться до заборони або каральних заходів, які не ліквідують підстави, які породжують девіантну поведінку підлітка і його психологічну дезорієнтацію. Більш того, ці дії сприяють виникненню у підлітків афективних станів, що призводять до суспільно-негативним форм поведінки, які при тривалому збереженні стають стійкими якостями особистості. Дуже часто підлітки кидають школу будучи погано обізнаними і не підготовленими до життя, вони наштовхуються на незрозумілі для них труднощі та введення в трудове життя, стають прихованою групою ризику, що і утворює цілий ряд нових проблем. Очевидно, що профілактика і корекція девіантної поведінки підлітків повинна спиратися на фундаментальні наукові дослідження.

Арт-терапія частіше всього аналізується як інструмент прогресивної психологічної допомоги, що сприяє формуванню здорової і творчої особистості, а також реалізації на практиці таких функцій соціалізації особистості, як адаптаційна, мобілізуюча, корекційна, регулятивна, профілактична і реабілітаційна. Головна мета арт-терапії - гармонізація внутрішнього стану досліджуваного, тобто відновлення його здатності знаходити оптимальне, що сприяє продовженню життя та стану рівноваги [2, с. 62].

Багатьма психологами арт-терапія застосовується з метою діагностики і корекції деяких індивідуально-психологічних особливостей клієнтів, наприклад, агресивності, імпульсивності [1, 21].

Головним методом дослідження виступає малюнок - це унікальний метод тестування. У даній роботі будемо використовувати вільне малювання (кожен малює, що хоче). Малюнки виконуються індивідуально, а обговорення відбувається в групі. Основне завдання проєктивного малюнка полягає у виявленні

та усвідомленні проблем і переживань пацієнтів. Також для дослідження теми «Ефективність використання методики арт-терапії в роботі з девіантними підлітками» використаємо допоміжні методики дослідження: методика «Емоційного відгукування»; тест-опитувальник Басса-Дарки, тест «Намалюй історію» (Р. Сільвер). Існують різні варіанти застосування Арт-технологій з підлітками при індивідуальній та груповій роботі. При груповій формі проведення можна виділити студійну форму занять і тематичні групи.

Перша проведена методика дипломного дослідження, з використанням арт-терапії в роботі з девіантними підлітками, малюнок як головний спосіб художнього самовираження.

Дослідивши малюнки, можемо вказати на те, що використання арт-терапії може відкрити та частково в'яснити причини девіантної поведінки.

Також методика малюнок може стати одним з ефективних засобів профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків.

Наступна методика дослідження «Дослідження емоційного відгукування», вона є не великою, але є помічником в даному етапі роботи, та допоможе розділити досліджуваних на групи.

Аналіз отриманих результатів проведеної методики показав, що у досліджуваних (70%) середній рівень, (25 %) низький рівень емпатичних тенденцій, що свідчить про те, що емпатичні тенденції особистості слабо розвинені, або відсутні. Емоційна чутливість на хвилювання інших, яка в психології називається емпатією, належить до моральних почуттів. Емпатія у формі співчуття або переживання, чи то співрадість чи співсмуток, пов'язана з умінням підлітка "проникати" в чуттєвий світ інших.

Дослідження девіантної поведінки в роботі також проводилося за методикою Басса-Даркию.

Випробувані за рівнем виявлень девіантної поведінки розділилися на групи:

- підлітки з низьким рівнем девіантності - 10%;
- підлітки із середнім рівнем девіантності - 54%;
- підлітки з високим рівнем девіантності - 36%;

В хлопчиків явно переважає фізична агресія та дратівливість, а в дівчаток – непряма агресія, якої в хлопчиків майже немає. У дівчаток же менше негативізм, ніж у хлопців. Високі в хлопчиків і дівчаток уразливість, вербальна агресія та підозрілість. Але, втім, це властиво їхньому віку.

Отже, зазначимо, що всі підлітки є досить агресивні і тому потребують педагогічної та психологічної допомоги, втім у підлітковому віці майже всі підлітки мають певні проблеми, що потребує профілактики та корекції.

Але більш агресивних підлітків з девіантною поведінкою визначимо в контрольну групу, та менш агресивних в експериментальну групу.

Ґрунтуючись на даних проведеного дослідження, і виявлених суттєвих проблем девіантної поведінки підлітків двох груп контрольної та експериментальної, був розроблений тренінг творчої комунікації, поняття творчої комунікації було використано нами в якості робочого терміна, що дозволяє краще окреслити коло проявів індивідуальної і груповий діяльності, характерних для деяких варіантів арт-терапевтичної роботи. Основним змістом творчої комунікації виступає більш вільне, ніж в більшості повсякденних ситуацій, спілкування людей, що здійснюється за допомогою різних форм творчого самовираження і супроводжується отриманням нового досвіду і його рефлексією.

По завершенню даного тренінгу була проведена повторна діагностика яка дає підстави стверджувати, що підлітки навчилися краще розпізнавати і описувати свої емоції, а також, використовуючи засоби арт-терапії, навчилися соціально прийнятному способу сублімації. Однак щодо вміння контролювати свої емоції, деякі підлітки все ще відчують труднощі, хоча в динаміці помітна тенденція поліпшення даного вміння.

Так, як після роботи психолога з попередніми результатами досліджуваних, провівши бесіди та тренінг для поліпшення стану підлітків, запропонуємо перевірити результат корекційної роботи девіантної поведінки досліджуваних підлітків за допомогою використання арт-терапії, тобто тест «Намалюй історію» (Р. Сільвер).

Таким чином, за результатами повторного дослідження ми можемо зробити висновок, що запропонована програма виявилася досить ефективним засобом впливу на емоційний розвиток підлітка і має позитивний вплив на розвиток таких умінь і навичок.

Можемо стверджувати, що проведена робота має гарний результат і припущенні про те, що саме методи арт-терапії можуть стати одним з ефективних засобів профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків.

Підліток в арт-терапевтичному процесі отримує цінний досвід позитивних змін. Поступово відбувається поглиблене самопізнання, самопредприйняття, гармонізація розвитку, особистісне зростання. Це потенційний шлях до самовзначення, самореалізація, самоактуалізація особистості.

Список використаних джерел

1. Егоров А.Ю., Игумнов С.А. Расстройства поведения у подростков: клинико-психологические аспекты. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
2. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. СПб.: Питер, 2002. – 368 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЯВІВ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МОЛОДИМИ ПИСЬМЕННИКАМИ У ЛІТЕРАТУРНІЙ ТВОРЧОСТІ

Осіпова Анастасія Сергіївна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд. псих. наук,
доц. **Тичина Ірина Миколаївна**

Психоемоційні стреси є постійними супутниками життєдіяльності людини. Існує безліч реакцій на стрес та багато типів поведінки в непередбачуваній ситуації. Кожна людина при зіткненні зі складною, стресовою ситуацією реагує по-своєму. Зазвичай стресові ситуації змушують людину проявляти сильні, частіше негативні емоції, думати не про те, як вирішити проблему, а як уникнути її та не завдати собі шкоди. Можливо, саме цим можна пояснити те, що більшість реакцій, які виникають у відповідь на дію стрес-чинника є мало усвідомленими. Тому, для того, щоб упоратися зі стресовими ситуаціями, людина продовж свого життя виробляє так звану копінг-стратегію – тобто систему цілеспрямованої поведінки усвідомленого оволодіння ситуацією для зменшення шкідливості впливу стресу.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених вивченню прояву копінг-стратегій людини, не зустрічається досліджень, в яких був би представлений конкретний психологічний аналіз стратегій подолання стресу творчими людьми – зокрема письменниками.

У літературі прояв копінг-стратегій вивчається за різними теоріями: з позиції особистісно-ситуаційного підходу (Р. Лазарус, С. Фолкман, Л.І. Анциферова); психодинамічного (Р. Моос); неопсихоаналітичного (А. Фройд, N.Наан) тощо.

У нашій роботі розглядається, яким чином вибір власної копінг-стратегії молодими письменниками для подолання стресової ситуації впливає на створення ними образу літературного героя. Нас цікавить співвідношення обраної поведінки автора та його літературного героя.

Об'єкт дослідження: копінг-стратегії письменників.

Предмет дослідження: прояв копінг-стратегій молодих письменників у поведінці літературних героїв.

Гіпотеза дослідження: типові для молодих письменників копінг-стратегії через механізми заміщення та ідентифікації виявляються у копінг-поведінці фентезійних літературних героїв.

Мета дослідження: дослідити особливості прояву копінг-стратегій молодих письменників через копінг-поведінку фентезійних літературних героїв.

Деякі дослідники об'єднують поняття «захист» і «копінг». У той же час більшість авторів, зокрема Л.І. Анциферова, N. Наан [1, 6], вказують на суттєві відмінності в смислового змісті понять. Як зазначає Л.І. Анциферова, люди, які вдаються до механізмів психологічного захисту в проблемних і стресових ситуаціях, сприймають світ як джерело небезпек, у них невисока самооцінка, а світогляд забарвлене песимізмом. Люди ж, які віддають перевагу в подібних ситуаціях конструктивним копінг-стратегіям, виявляються особистостями з оптимістичним світоглядом, стійкою позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя і сильно вираженою мотивацією досягнення [1].

На основі теоретичного аналізу ми припустили, що використання молодими письменниками позитивних копінг-стратегій проявляється у фентезійних літературних героях через ідентифікацію, як ресурс розвитку. А прояв негативних копінг-стратегій уособлюється у фентезійних персонажах через заміщення як механізм психологічного захисту.

У працях В.В. Виноградова, Б.О. Кормана [2, 3] та ін. розглянуті типи та види художнього "Я" в драмі, ліриці, романі і т.д., досліджено співвідношення образу автора (персонаж книги) з особистістю письменника і різними типами оповідачів. В.В. Виноградов трактував концентроване втілення суті твору, що об'єднує всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем (автором) [2].

Тому, можна зробити висновок, що письменники, створюючи літературного героя, намагаються додати до його образу особистісних рис, ідентифікуючи героя із собою, чи втілюючи у ньому власний «ідеал». Проте, на відміну від раціонального використання типової копінг-стратегії, застосування механізмів психологічного захисту скоріше за все відбувається несвідомо, створюючи зв'язок між автором та його «уособленням» - персонажем.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психол. Журн., 1994. – Т.15. – № 1. – С. 3-19.
2. Виноградов, В.В. О языке художественной литературы / В.В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 655 с.
3. Корман Б. О. Избранные труды по теории и истории литературы. — Ижевск, 1992. – 235 с.
4. Фрейд А. Психология и защитные механизмы. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 144 с.
5. Naan N. Coping and defending: Processes of self-environment organization. – N. Y., Academic Press, 1977. – 457 p.
6. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. – N.Y., 1984. – P. 167-169.

7. Moos R.H. Context and coping: Toward a unifying conceptual framework // American Journal of Community Psychology, 1984. – Vol.12. – P. 5-25.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРАЗУ УКРАЇНИ У ЕТНІЧНІЙ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ І ПІДЛІТКІВ

Хохлова Ксенія Ігорівна

Житомирський державний
університет імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – канд.псих.наук,
доц. **Никончук Наталія Олександрівна**

В умовах глобальних змін в суспільстві пошуки чи трансформації етнічної самосвідомості це не просто психологічна чи філософська проблема, а життєво важливе питання щодо визначення суб'єктом своєї позиції в системі людських стосунків в цілому. Нажаль процеси відродження етнічної самосвідомості не завжди носять однозначно позитивний характер. Мало не щодня засоби масової інформації нам сповіщають про чергові конфлікти на основі національної нетерпимості, вони присутні у всіх державах і на всіх континентах. І перш за все, дане явище розвивається на основі усвідомлення себе не як представника певної етнічної групи, а як представника національності, що входить до даного етносу.

Відомо, що однією з основних особливостей підліткового віку є зміни, які відбуваються в самосвідомості особистості. Одночасно відбувається і конструювання етнічного світогляду юнаків і дівчат. Тим більш важливим є розуміння на основі чого воно зароджується, а саме на основі яких етнічних конструктів – упереджень і стереотипів. І, звісно, найсинтетивнішим етапом для їх формування і засвоєння є молодший шкільний вік, коли формуються перші істотні загальні уявлення про самого себе, про світ та власне місце у цьому світі.

Вивченню проблеми етнічної самосвідомості присвячено праці багатьох науковців: Ю.В.Бромля, М.Й.Боришевського, В.І.Козлова, П.І.Кушнір, В.В.Грбунової, В.Ю.Хотинець, Г.В.Шелєпова та інших авторів. [3;5;6]

Хотинець В.Ю. визначає етнічну самосвідомість як відносно стійку систему усвідомлюваних уявлень і оцінок реально існуючих етнодиференціюючих та етноінтегруючих компонентів життєдіяльності етносу. Наслідком формування даної системи є усвідомлення людиною себе як представника певної етнічної спільності. [2]

На думку В. І. Козлова, етнічна самосвідомість виникає й розвивається разом із самою етнічною спільнотою, проходячи різні історичні стадії, і виявляється у різних груп людей з різним ступенем: від слабо усвідомленої приналежності до свого народу, нерідко відтискуваним на задній план почуттям приналежності до інших спільнот (релігійних, сусідньо-територіальних тощо), – до дуже розвинутого. [6]

Основними конструктами на базі котрих формується самосвідомість, а отже і уявлення про певний об'єкт, предмет – його образ, є упередження та стереотипи, як зазначалося раніше. Дослідженню етнічних упереджень присвятили свої праці І.Кон, Т.Нельсон та інші дослідники [3]. Г.Ставицький, зокрема, розглядав проблему психологічних та соціальних чинників розвитку етнічної свідомості в підлітковому та юнацькому віці, та описував етнічні упередження.[6]

Слово «упередження» має різні значення, в залежності від контексту того чи іншого підходу до визначення цього поняття. Але загально спільним є те що:

- Упередження має місце у відносинах між групами;
- Упередження включає оцінку (позитивну або негативну) групи;
- Є оціночним сприйняттям групи;
- Упередження ґрунтується на реальних або уявних характеристиках групи.

Саме тому, для розуміння і прогнозування майбутнього нашої держави, варто звернути увагу на формування конструктів перш за все у етнічній свідомості українських субетносів в досить ранньому віці, у той час коли вони тільки формуються і є пластичними для маніпулювання.

Об'єкт нашого дослідження – етнічна свідомість підлітків та молодших школярів.

Предмет дослідження: образ «України» у етнічній свідомості підлітків та молодших школярів.

Мета дослідження: проаналізувати та порівняти «образ України» у етнічній свідомості підлітків та молодших школярів, що проживають на території України.

В основу нашого дослідження було покладено припущення, що хлопці та дівчата, що є проживають на території України, мають кардинально полярний образ «України», в залежності не тільки від географічного місця проживання, а й від вікового періоду, а саме 13-14 років та 8-9 років.

Звісно, найпопулярнішими методами дослідження думок, уявлень, образів, що формуються у свідомості є психосемантичні методи, такі як асоціативний експеримент, метод прямого

шкалювання, тріадичного порівняння, репертуарних решіток, семантичного диференціалу та інших. Такі методики забезпечують можливості швидкого збору даних та зручність їхньої обробки.[7]

Проте найдоречнішим, у даному випадку, для досягнення мети є застосування проективної методики - психомалюнку. У малюнку символічно виражається зміст підсвідомого аспекта психіки автора, при цьому використовуються індивідуально-неповторні образи. Керуючись особистими уподобаннями у виборі форми, розміщення, сюжету, кольору, автор малюнка проектує зміст психіки у певні образи, що набувають символічного значення через інтерпретацію експерта. До того ж фізіологічною особливістю процесу малювання є розслаблення м'язів, що сприяє більш вільному вираженню психологічного змісту. [8]

Дослідження проводилося на базі Міжнародного дитячого центру Артек.УА. У дослідженні взяли участь 100 дітей даного центру, двох вікових категорій 13-14 років та 8-9 років. Дана вибірка зумовлена місцем проживання дітей – по 10 представників одного віку з одного регіону України (Східна, Південна, Центральна, Західна та Північна частина території України). Головною умовою, щоб дане місце їх фактичного проживання було місцем проживання їх батьків мінімум 20 років. Дітям було запропоновано намалювати і розмалювати листок формату А4, на котрому наведені виключно географічні контури України, без жодних позначень, так, як вони цього забажають. Після цього була проведена бесіда з кожною дитиною, на тему представлення себе та свого малюнку.

За результатами даного дослідження було виявлено наступні моменти.

Досліджувані, незалежно від їх фактичного місця проживання та віку мають схожий процес створення психомалюнку:

1. У 97% усіх малюнків, не залежно від віку було центральне зображення, яке доповнювали іншими деталями;
2. На 100% малюнків зображені етно, - національні об'єкти, кольори, такі як рушник, калина, тризуб, віночок, шабеліна, вишиванка, прапор.

Незалежно від їх фактичного місця проживання, а лише за віковим показником:

1. молодші школярі перебирають кольори, спочатку фарбують форму, деталі, потім заповнюють її – зафарбовують, і в кінці завжди чекають поцінування їх творчості – схвалення від старших (вожатих, психологів, старших товаришів, ровесників);

2. молодші школярі використовують при інтерпретації своїх малюнків здебільшого приклади з казок, історій, приказок та ін. фольклору виключно своєї місцевості (навіть коли характеризується одне й те ж зображення –представники західної України згадують

коломийки, північної–оповіді, східної–характерні для їх місцевості приказки і т.д.) [4]

3. зазвичай роблять колірний акцент на місці свого проживання – області, частини України з якої вони родом), але заповнюючи і інші частини карти об'єктами;

4. підлітки, зазвичай, надавали більше увагу кольору і об'єму зображення, заповнюючи листок А4 майже повністю – навколо контурів України створювали щось, на зразок «рамки»;

5. роблять значний акцент на місці свого проживання – області, частини України з якої вони родом), ігноруючи інші частини географії України;

Незалежно від їх віку, а лише за місцем фактичного проживання:

1) Представники Східної України (Харківська, Донецька, Луганська області): характерний поспіх при малюванні – різкі та хаотичні рухи при зафарбовуванні, переважання холодних і темних кольорів, з яскравими елементами – вогонь, блискавка; переважання чоловічих образів (козаки, військові, чоловіки), у дітей з лінії фронту простежується наявність гострої або/і вогнепальної зброї, наявність ланцюгів, або схожих на мотузку елементів, що абсурдно поєднуються з квітами, пташками, усміхненими, щасливими людьми.

2) Представники Північної та Центральної України (Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська та Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська та Черкаська області відповідно), використовували всю палітру кольорів, з домінуючим жовто-багряним і зеленим, зазвичай малюють жіночий образ у центрі карти, з квітками та тваринами, характерний підпис націоналістичних гасел, або рядків з віршів на аркуші, використання максимальної площі листка.

3) У Південній частині України (Запорізька, Херсонська, Одеська та Миколаївська області, а також Автономна Республіка Крим) малюнки вагажені, за часом представники цих областей завершували роботу одні з останніх, здебільшого використовують національні символи – тризуб, прапор та етно – пшениця, калина, солов'ї, кобза, рушник у більшій кількості ніж інші.

4) У Західних областях (Львівську, ІваноФранківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку та Закарпатську). Кольорова гамма найрізноманітніша, і значна увага приділяється саме рослинному та тваринному орнаментах. Центральною фігурою є сім'я, а не окремий чоловічий чи жіночий образ.

Тож, з вище наведеного, можна зробити висновок, що гіпотеза частково підтвердилася, адже за віком та місцем фактичного проживання «образ України» різниться, проте не кардинально і має

багато спільних аспектів, котрі можна інтегрувати в наступне: 1) Україна є обмеженою, закритою – наявність «рамки», «кокону», 2) Україна уподібнюється або з образом чоловіка-захисника, або жінки, зазвичай молоді та привабливої; 3) Поняття «Україна» у досліджуваних асоціюється з багатою флорою та фауною; 4) Наявне стереотипне мислення через уявлення з державною та національною символікою – тризуб, прапор, вишиванки, рушники, калина, пшениця та інше.

І подальшим розвитком даного дослідження є повторний зріз, а також аналіз недорних відмінностей у сприйнятті образу «України».

Список використаних джерел

1. Горбунова В.В. Етнічний світ у малюнках дітей / Соціальна психологія. – №6 (8). – 2004. – С. 77-85.
2. Наталія Душина Національна самосвідомість як феномен етнопсихологічного знання. [Інтернет джерело] http://psyhole.blogspot.com/p/blog-page_53.html
3. Нельсон Т. Психология предубеждений. Секреты шаблонов мышления, восприятия и поведения. — СПб.: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2003.— 384 с.
4. Никончук Н.О. Проблема впливу усної народної творчості на становлення особистості в умовах сучасної культури /Духовна культура особистості в контексті розвитку громадянського суспільства: Науково-методичний збірник / За ред. М.М. Заброцького, І.І. Якухно, – Житомир – Київ, ЖОІППО, 2005. – С. 69 – 76.
5. Психологічні чинники формування етнічної свідомості у юнацькому віці : дис... канд. Психол./ Горбунова Вікторія Валеріївна ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. - К., 2003. - 266 арк. - Бібліогр.: арк. 179-191.
6. Солдатова Г.У. Этническое самосознание и этническая идентичность / Г.У. Солдатова//Психология межэтнической напряженности. – М., 1998. – 252с.
7. Шмелев А.Г. Традиционная психометрика и экспериментальная психосемантика: объектная и субъектная парадигмы анализа данных // Вопросы психологии. – 1982. – №5. – С. 34-36. 19. Эткінд А.М. Эмоциональные компоненты самоотчетов и межличностных суждений // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С. 106-112.
8. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика. – К., 2006. – С. 200-372.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ

Шкроб Юлія Сергіївна

Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теоретичної та практичної
психології **Марчук Катерина Анатоліївна**

Прогресивні зміни в сучасному суспільстві переконливо свідчать, що найбільшою цінністю сьогодення є людська неповторна особистість. Творчий, інтелектуальний потенціал людини, що визначається її особливою субстанцією – обдарованістю, є рушієм прогресу суспільства.

Обдарованість – це поєднання здібностей, задатків, інтересів, потреб, яке дає змогу виконувати певну діяльність на високому рівні [3]. Це багатогранне явище, одним із її аспектів є літературна обдарованість.

Літературна обдарованість – «це комплекс літературних задатків і здібностей, розвинене художньо-образне мислення, стійке бажання та здатність до мистецтва слова, які за сприятливих умов обумовлюють успішність їхньої діяльності». [4, 29]. П. Білоус літературну обдарованість називає «особливим ладом словесної творчості». [1, 293]

Однією з перших психологічних праць, у якій було розглянуто питання обдарованості людини прийнято вважати книгу іспанського лікаря Хуана Уарте (1529–1592) «Дослідження здібностей до наук» [5], яка побачила світ у 1575 році. У цій роботі автор порушив декілька основних питань: які види обдарування є притаманними людському роду, які мистецтва і науки відповідають кожному обдаруванню, зокрема, за якими ознаками можна упізнати відповідне обдарування.

Проблему розвитку дитячої обдарованості, у тому числі і літературної, розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Перші дослідження розвитку дитячої літературної творчості проведені на початку ХХ століття і пов'язані з роботами Л. С. Виготського, Х. Гізе, В. С. Соловйова. Широко досліджувалась ця проблема американськими психологами. Ч. Спірмен стверджував, що здібності, як і обдарованість, передаються спадково, а основною ознакою обдарованості є високий рівень розумової енергії. Р. Кеттел і Дж. Гілфорд досліджували особливості інтелектуальної обдарованості.

Проблема розвитку літературної обдарованості шкільної молоді, психолого-педагогічні особливості обдарованих особистостей

розглядалися в працях таких вчених, як: Б. Ананьєв, В. Дружинін, Б. Теплов, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Кульчицька та ін.

Проблема і досі не втратила своєї актуальності. Вагомий внесок у дослідження дитячої обдарованості та творчості, у тому числі і літературної, вніс В. О. Моляко.

Розвиток літературної обдарованості і обдарованості загалом залежить від віку та середовища, в якому знаходиться особистість. Найінтенсивнішим періодом її розвитку є віковий діапазон від 2 до 5 років. У цьому віці закладається фундамент особистості, і вона вже починає проявляти себе. Обдарованих дітей в ранньому віці відрізняє здатність простежувати причинно-наслідкові зв'язки і робити відповідні висновки. Вид літературної обдарованості часто поєднується з підвищеною емоційною чутливістю. Дитина може з ранніх літ захоплюватися віршами, складанням цікавих історій та казок.

Л. Жабицька зауважує, що саме у старшому шкільному віці в учнів стрімко розвиваються літературні здібності, серед основних компонентів яких вона називає розвинену уяву, здатність до сприйняття метафоричної мови творів мистецтва слова, розуміння ідейно-смыслового значення художніх деталей, асоціативне сприйняття образу, емоційність реакції на особливе бачення, світосприйняття письменника, сформованість поняття про літературні прийоми, критерії гарного естетичного смаку. [4, 29]

Літературно обдаровані учні – це талановиті діти із особливими творчими можливостями та інтелектуальним потенціалом. За результатами досліджень з проблем розвитку літературно-творчих здібностей обдарованої особистості з'ясовано, що такі учні здатні чуйно сприймати та тонко розуміти прекрасне у мистецтві й дійсності та майстерно передавати його за допомогою слова, схильні до накопичення знань у галузі літературознавства і мовознавства та мають потребу у власному творчому самовираженні. [4, 3]

Аналізуючи літературну обдарованість, ми неодмінно пов'язуємо її з розвитком творчих здібностей.

О. Куцевол характеризує літературну обдарованість за такими здібностями, як: творча спостережливість, довготривала пам'ять, розвиненість сенсорних відчуттів, здатність перевтілюватись у створюваний образ, інтуїція, дотепність.

Отже, літературно обдаровану особистість ми можемо визначити за такими ознаками :

- образність і виразність мовлення;
- інтерес до художнього вираження думки;
- творча уява;
- здатність до мовного вираження душевного стану людини.

Обдарованість виявляється тільки у дії. Літературна обдарованість за своєю природою є потенційною і потребує постійного безперервного включення особистості в творчий процес.

Серед літературно обдарованих особистостей є літературні критики, письменники, науковці. Це наша інтелектуальна творча еліта, наше майбутнє, яке тим чи іншим чином буде впливати на культурний розвиток суспільства, визначатиме його рівень, орієнтацію на моральні і духовні цінності.

Таким чином проблема літературної обдарованості і досі є актуальною і потребує подальших досліджень, адже молодій державі потрібні енергійні, талановиті люди, які можуть ставити і творчо розв'язувати не лише поточні завдання, а й такі, що стосуються майбутнього.

Список використаних джерел

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : Лекції / П. В. Білоус. — Житомир : Рута, 2009. — 336 с.
2. Гречуха І. А. Дослідження розвитку літературних здібностей та обдарованості в ранньому юнацькому віці / І. А. Гречуха // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України — С. 311.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. — Житомир : Вид-во Рута, 2006. — 320 с.
4. Петрович О. Б. Особливості розвитку літературної обдарованості старшокласників / О. Б. Петрович // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2014. — № 4 — С. 28-31.
5. Уарте Х. Исследование способностей к наукам / Х. Уарте. — М. : Академия наук СССР, 1960. — 320 с.
6. Шинкаренко Т. Обдаровані літературною творчістю. / Т. Шинкаренко ; [відп. за вип. О. Лісовий]. — К. : ТОВ «Праймдрук», 2012. — 54 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

**Збірник наукових праць за матеріалами І-ї студентської
регіональної конференції**

(м.Житомир, 15 грудня 2017 року)

Редакційно-видавнича підготовка
Кафедра теоретичної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Надруковано з оригінал-макета укладачів
Підписано до друку 29.12.17. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Arial. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк.7.7. Обл. вид. арк. 7.94. Наклад 100. Зам. 161.
Видавець і виготовлювач
Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua